

Цей звіт здійснено за фінансової підтримки Уряду Швеції.
Відповідальність за зміст лежить виключно на авторах.
Уряд Швеції може не поділяти думки, висловлені в звіті.

ЗВІТ
за результатами соціологічного дослідження
«Дослідження з питань гендерних аспектів насильства у школах
України»

Дослідження виконано Сумським державним університетом на замовлення Всеукраїнської громадської організації «Жіночий консорціум України»

Науковий керівник:
Костенко А.М.

Проректор з наукової
роботи А.М.Чорноус

Суми – 2016

ЗМІСТ

Вступ. Методологія дослідження	3
I. Представництво у органах самоврядування та позанавчальна діяльність	7
II. Гендерна рівність у навчальному процесі	16
III. Гендерно обумовлене насильство	51
IV. Заходи з протидії гендерному насильству у шкільному середовищі	74
Висновки	82
Додатки	

Вступ. Методологія дослідження

Дослідження проводилося Центром соціально-гуманітарних аспектів регіональних досліджень Сумського державного університету протягом грудня 2016 – січня 2017 рр. серед учнів/учениць та вчителів шкіл у Рівненській, Черкаській та Сумській областях.

Цілі дослідження:

Метою даного дослідження було з'ясування рівня розуміння, сприйняття дітьми та вчителями і вчительками гендерних проблем та, зокрема, ставлення до проблеми гендерного насильства у загальноосвітніх навчальних закладах.

Досягнення поставленої мети передбачало вирішення наступних завдань:

- вивчити особливості оцінок учнями та вчителями рівня залучення дівчат та хлопців до різного роду заходів у навчальному процесі;
- виявити особливості ставлення вчителів до дітей, що ґрунтується на ознаці статі у навчальному процесі;
- вивчити оцінки учнями та вчителями рівня залучення дівчат та хлопців до різного роду заходів позашкільної діяльності;
- оцінити, чи мають хлопці та дівчата рівні можливості обрати гуртки, спортивні секції у загальноосвітніх навчальних закладах;
- виявити, чи існує проблема гендерного насильства у загальноосвітніх навчальних закладах і чи бачать її самі учні та вчителі;
- визначити, які саме прояви опитані найчастіше відносять до гендерного насильства;
- визначити найбільш прийнятні з токи зору опитаних учнів та вчителів шляхи вирішення проблеми гендерного насильства;
- визначити найбільш прийнятні форми допомоги вчителям та учням у випадках проявів гендерного насильства.

Враховуючи, що шкільне середовище є неоднорідним і гендерні питання по-різному сприймаються, усвідомлюються та проявляються серед молодших, старших школярів та у вчительському середовищі, дослідженням було передбачено охоплення декількох **цільових груп**:

Учні (4-их, 7-их, 10-их класів) та вчителі шкіл, які працюють з даними цільовими групами.

За погодженням із Замовником була сформована **вибірка** на основі шкіл трьох областей, загальні показники яких будуть основою необхідних узагальнень. Вибіркою охоплені Рівненська, Сумська та Черкаська області.

В кожній області (пропорційно у Рівненській, Черкаській та Сумській областях) було передбачено охоплення не менше 3-х шкіл (по дві школи у місті та одна – у селі). У кожній школі передбачалося опитування учнів трьох ланок шкільної освіти (молодша, середня та старша школи). Таким чином відбір респондентів здійснювався на 2-ох етапах: на першому – з

врахуванням географії та типу поселення (місто-село); на другому – з врахуванням шкільних ланок (учні 4-х, 7-х та 10-тих класів). Теоретична похибка вибірки не перевищує 5%.

Всього в ході дослідження було опитано

Наведена таблиця доповнює надану інформацію з деталізацією по представленості шкільних ланок (учні 4-х, 7-х та 10-тих класів), а також з врахуванням рівня відмов відповідати на питання анкети. Як бачимо, найчастіше відмовлялись відповідати учні старшої школи.

Варіант відповіді	4 кл	7 кл	10 кл	Дівчата	Хлопці	Усі діти
Дівчина	47,6	44,59	55,15	49,11		
Хлопець	51,57	52,16	37,50		47,08	
Не хочу відповідати	0,84	3,25	7,35			3,81

Враховуючи складність тематики дослідження та досить насторожене відношення до проблеми гендерного насильства з боку не лише керівництва шкіл та вчителів, але й батьків учнів, особлива увага була приділена процедурі відбору шкіл та підготовці опитування.

Відбір здійснювався за наступними принципами:

- **Шкіл:** узгоджувався з управлінням освіти у відповідних областях. Критеріями відбору були: 1) географічний (охоплено школи в різних частинах області); 2) за розмірами (охоплено як великі школи, так і малі.)

- **Класів:** узгоджувався з керівництвом школи (у деяких випадках – з батьківським комітетом). На рівні кожної ланки було охоплено паралель (всі наявні класи).

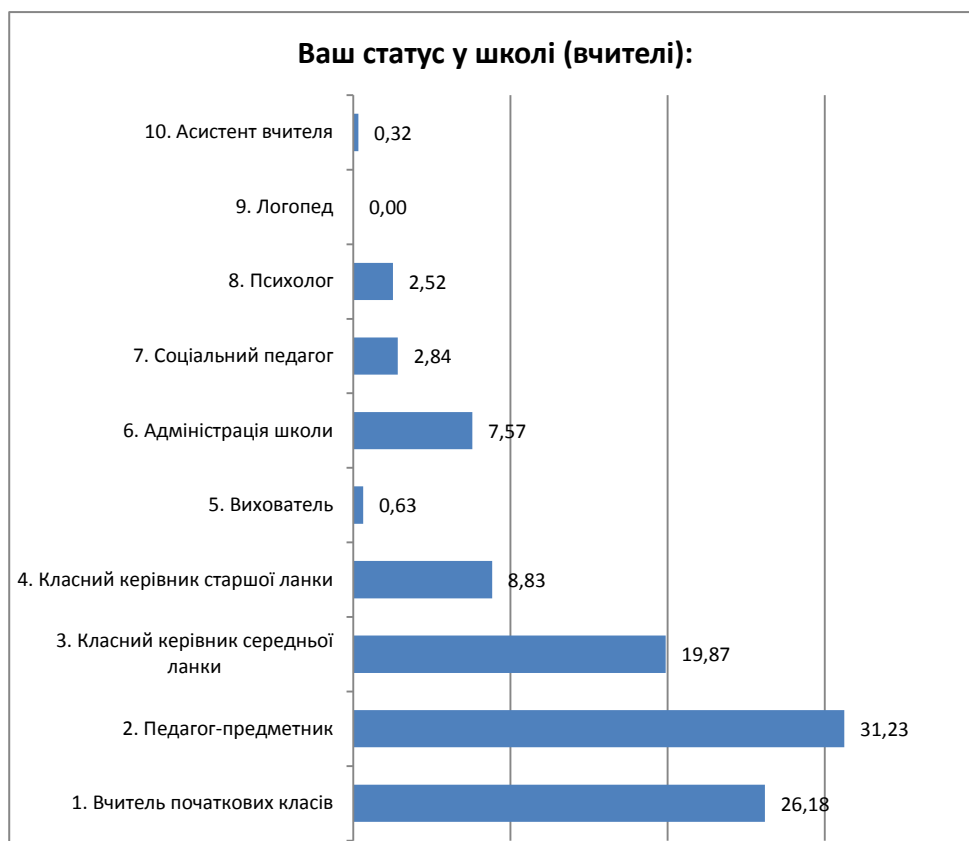
- **Учнів:** суцільне опитування всіх присутніх учнів у класі в день опитування.

- **Вчителів:** механічним методом відбору на кожній освітній ланці (молодша, середня, старша школа) у тих самих школах, де проходить опитування.

Результати такого механічного відбору відображені на Діаграмі і показують суттєве переважання досвідчених вчителів зі стажем більше 15 років.

Серед опитаних вчителів суттєво переважають жінки (90,54% жінок та 9,46% чоловіків), що відображає реальний стан справ в українських школах. При цьому третину всіх опитаних складають вчителі-предметники.

Форма дослідження - опитування за допомогою напівзакритої анкети. Анкета формувалась окремо для кожного рівня (4, 7, 10-ті класи) та для

вчителів, включаючи при цьому і загальні модулі, які дозволяють робити коректні узагальнення та порівняння.

При складанні анкети враховувались як особливості кожної групи респондентів, так і складність тематики дослідження. Адже питання гендеру, гендерної рівності та гендерного насильства не відносяться до тих, які є очевидними і зрозумілими для учнів, особливо молодших класів. Більше того, деякі прояви нерівності та насильства не завжди сприймаються самими хлопцями та дівчатами як такі, що мають гендерні ознаки. Тому в анкеті була включена низка питань, яка стосувалась оцінок рівня представленості обох статей у самоврядуванні, залученості до різного роду робіт та заходів у школі, участі у роботі гуртків, особливостей відношення вчителів тощо. Такі блоки питань дозволили отримати всебічну і неупереджену інформацію стосовно стану справ з забезпеченням гендерної рівності та стосовно чинників, які можуть провокувати чи, навпаки, стримувати прояви дискримінації та гендерного насильства.

Дослідження проводилося у два етапи. На першому етапі були розроблені та погоджені з Замовником програма та інструментарій, сформовано вибірку, а також проведено відповідний інструктаж інтерв'юерів.

На цьому етапі було виконано також значний обсяг організаційної роботи, пов'язаний з узгодженням інструментарію та графіку опитувань як на рівні профільних управлінь, так і на рівні окремих шкіл. На другому етапі проведено польові роботи (збір інформації, перевірка роботи інтерв'юерів, вибракування анкет), комп'ютерна обробка, сформовані таблиці і підготовлено звіт.

Обробка анкет велася співробітниками Центром соціально-гуманітарних аспектів регіональних досліджень СумДУ за допомогою програми «ОСА».

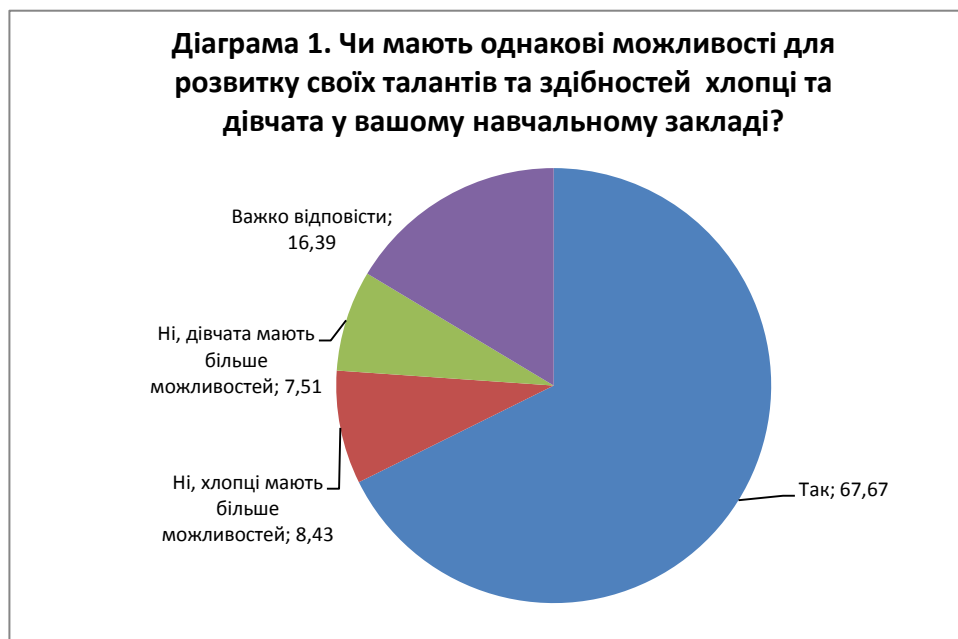
На основі обробки та аналізу отриманої інформації можна зробити наступні висновки.

I. Представництво у органах самоврядування та позанавчальна діяльність

Перший блок питань анкети стосувався рівного залучення дівчат та хлопців до різного роду заходів у школі, а відтак - бачення та усвідомлення учнями гендерних особливостей та проявів гендерної нерівності.

Аналізуючи відповіді школярів та вчителів на питання стосовно рівності можливостей у реалізації навчальної та позанавчальної активності дівчат та хлопців, представництва у самоврядуванні, можемо зробити загальний висновок щодо позитивної в цілому оцінки опитаними можливостей для самореалізації як чоловічої, так і жіночої частини учнівства. Проте більш детальний аналіз результатів показує певні особливості в оцінках не лише учнів та вчителів, але й представників різних класів (молодша, середня та старша школи).

Так, узагальнені результати відповідей на питання «Як ти вважаєш, чи однакові можливості мають хлопці й дівчата у твоїй школі?» представлені на Діаграмі 1. Як бачимо, дві третини опитаних (66,67%) вважають, що можливості залучення дівчат та хлопців до різного роду заходів в ході навчального процесу є однаковими. Майже рівна кількість опитаних (біля 8%) схиляються в бік «нерівності» можливостей – чи то дівчат, чи то хлопців, і 16,39% не змогли відповісти на це питання.

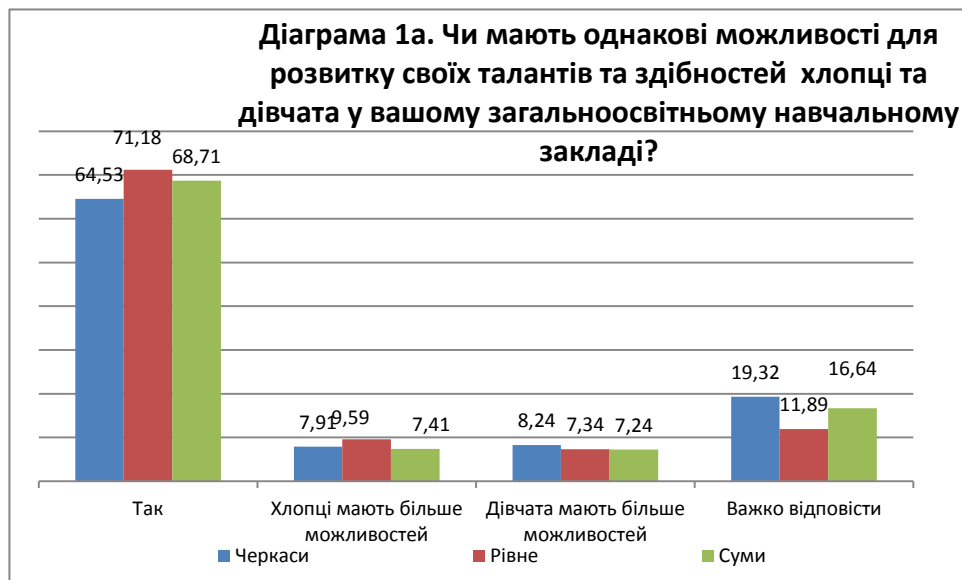

Особливості оцінок ситуації учнями/ученицями молодшої, середньої та старшої школи наведені у таблиці.

Таблиця: Як ви вважаєте чи мають однакові можливості для розвитку своїх талантів та здібностей хлопці та дівчата у вашому загальноосвітньому навчальному закладі?

	4-й кл.	7-й кл.	10-й кл.	вчителі	жінки	чоловіки	усього
1. Так	49,06	58,66	70,22	92,74	72,52	64,18	67,67
2. Ні, хлопці мають більше можливостей	13,57	10,39	8,82	0,95	3,81	12,21	8,43
3. Ні, дівчата мають більше можливостей	9,81	10,17	6,25	3,79	8,89	6,34	7,51
4. Важко відповісти	27,56	20,78	14,71	2,52	14,79	17,27	16,39

Відповіді респондентів з різних областей ілюструє Діаграма 1а. Як бачимо, суттєві розходження в оцінках відсутні, окрім суттєво більших відсотків тих учнів, хто не зміг визначитись по цьому питанню, у Черкасах та Сумах.

Наступні питання анкети деталізують ситуацію з розумінням рівності можливостей. При цьому отримані результати не дають підстав для однозначного висновку щодо рівності можливостей, оскільки оцінки представництвом різних груп респондентів рівня участі (чи замученості) хлопців та дівчат суттєво відрізняються.

Так, учні 7-х класів значно частіше вказують, що у їх школі старост-дівчат більше (43,51%), і лише 17,32% зазначили, що представленість дівчат і хлопців серед старост рівна (див. Діаграму 2).

А серед опитаних учнів 10-х класів вже 58% зазначили, що представленість дівчат і хлопців серед старост рівною, і тільки 17,28% вважають, що серед старост у їх школі більше дівчат.

Діаграма 2 (10кл). На Вашу думку, чи мають однакове представництво хлопці та дівчата у старостатах школи?

Цікаво, що найчастіше однакове представництво хлопців та дівчат у старостатах школи зазначають саме вчителі (76,66%), підтверджуючи, таким чином, висловлену раніше позицію стосовно рівності можливостей.

Діаграма 2 (вчителі). На Вашу думку, чи мають однакове представництво хлопці та дівчата у старостатах школи?

Таблиця: На Вашу думку, чи мають однакове представництво хлопці та дівчата у старостатах школи?

	Так	Ні, хлопці більше представлені	Ні, дівчата більше представлені	Важко відповісти
20-29 років	68,42	0,00	21,05	10,53
30-39 років	73,42	0,00	18,99	7,59
40-59 років	79,23	0,00	13,11	7,65
60 і старше	82,35	0,00	11,76	5,88

Загалом же на основі наведених показників можемо зробити проміжний висновок щодо більшої активності дівчат у даній сфері шкільного життя, адже у кожній з груп опитаних показники «нерівності» демонструють, що серед старост переважають хлопці.

Отримані результати опитування дозволяють також зробити проміжний висновок щодо нечіткості уявлень школярів про учнівське самоврядування, оскільки 35,87% не знають про його існування (очевидно, старост представниками самоврядування вони не вважають, хоча знають про них).

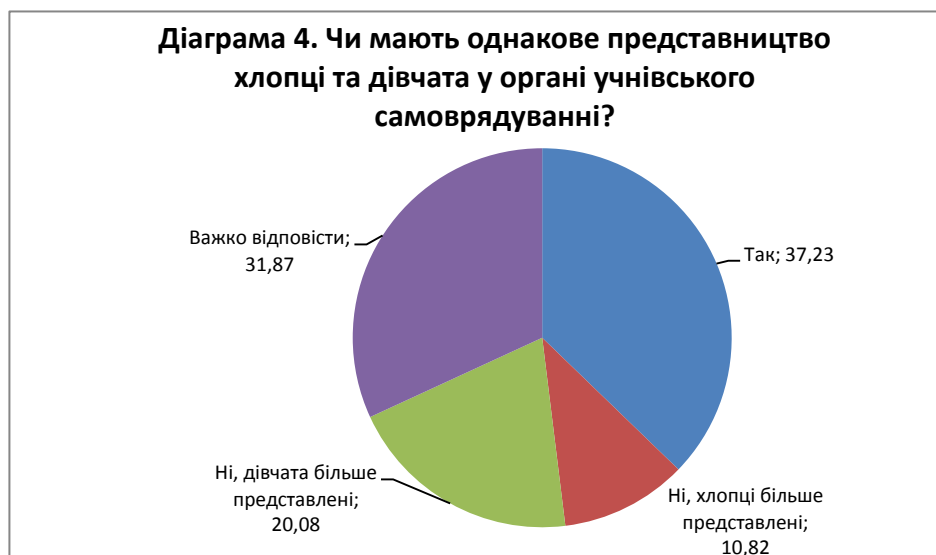

Зазначені у Діаграмі 3 показники конкретизовані у наведеній нижче таблиці і дозволяють зробити висновок щодо суттєво меншого рівня обізнаності учнів молодшої школи по цьому питанню. Адже половина (51,77%) опитаних учнів 4–х класів зазначила, що не знає, чи є у їх школі учнівське самоврядування. Тоді як серед десятикласників 77,21% впевнено зазначили, що у їх школі є учнівське самоврядування.

Таблиця: Чи є у твоїй школі орган учнівського самоврядування?

	4 кл	7 кл	10 кл	Дівчата	Хлопці
Так	41,13	60,82	77,21	65,36	55,37
Ні	7,1	2,81	3,31	3,31	4,97
Не знаю	51,77	36,36	19,49	31,33	39,66

А наш попередній висновок щодо нечіткості уявлень школярів про учнівське самоврядування підтверджують показники Діаграми 4, оскільки третина опитаних не змогла визначитись, чи мають однакове представництво у самоврядуванні їх школи хлопці та дівчата. І 37,23% зазначили, що представництво є рівним.

Більш детальний аналіз результатів показує традиційне вже переважання вчителів серед тих, хто вважає, що в учнівському самоврядуванні їх школи дівчата та хлопці представлені на рівних (75,39%). Тоді як серед учнів такої впевненості у рівному представництві ми не бачимо – найвищий показник (серед 10-х класів) не перевищує 48%.

Таблиця: На Вашу думку, чи мають однакове представництво хлопці та дівчата у органі учнівського самоврядуванні?

	4-й кл.	7-й кл.	10-й кл.	вчителі	жінки	чоловіки	усього
1. Так	8,77	17,32	47,43	75,39	38,62	35,60	37,23
2. Ні, хлопці більше представлені	27,14	9,52	6,62	0,00	7,38	14,76	10,82
3. Ні, дівчата більше представлені	23,38	23,16	15,81	17,98	24,82	15,86	20,08
4. Важко відповісти	40,71	50,00	30,15	6,62	29,18	33,78	31,87

Наступний блок питань анкети стосувався залучення учнів до чергувань та прибирання. І відповіді на питання цього блоку демонструють високий рівень однаковості позицій опитаних.

Так, 79,35% опитаних зазначили, що учні залучаються до чергувань та прибирання у школі (Діаграма 5). І лише біля 10% відповідно зазначили, що діти не залучаються або ж не знають про таке.

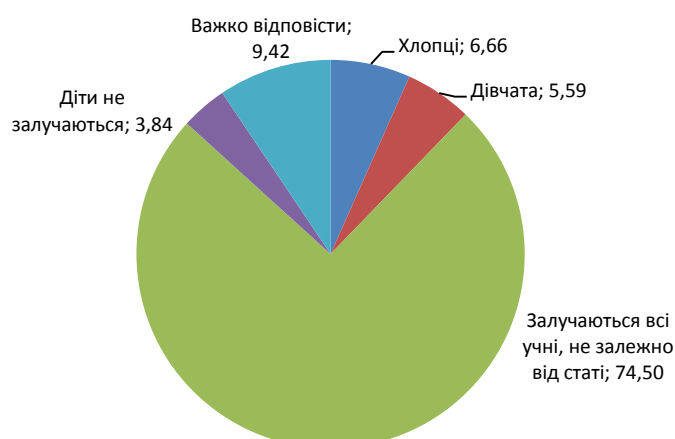
При цьому найнижчі показники тих, хто погоджується, що діти залучаються до чергування та прибирання у школі, виявлено серед учнів 4-х класів (57,62%). У цій групі виявлено і найбільше тих, хто зазначив, що діти до цього не залучаються (29,44%). А от учні старших класів та вчителі демонструють практично рівні показники по цьому питанню (Діаграма 5а).

Таблиця: Чи залучаються діти у вашому початковому закладі до чергувань, прибирання?

	4-й клас	7-й клас	10-й клас	вчителі	жінки	чоловіки	усього
1. Так	57,62	83,77	84,19	91,80	80,58	77,68	79,35
2. Ні	29,44	5,63	5,88	1,89	11,30	11,55	10,71
3. Не знаю	12,94	10,61	9,93	6,31	8,12	10,77	9,95

Переважає більшість опитаних зазначають, що до чергувань та прибирання у класі учні залучаються незалежно від статі (74,5%). І рівень впевненості у цьому зростає від молодших до старших учнів. А найвищі показники демонструють вчителі (88,33%) (див. Діаграми 6 та 6а).

Діаграма 6. Якщо так, хто найчастіше залучається до чергувань/прибирання у класі?

Таблиця: Якщо так, хто найчастіше залучається до чергувань/прибирання у класі?

	4-й кл.	7-й кл.	10-й кл.	вчителі	усього
1. Хлопці	5,85	8,44	9,19	3,15	6,66
2. Дівчата	8,98	4,33	3,68	5,36	5,59
3. Залучаються всі учні, не залежно від статі	53,03	76,84	79,78	88,33	74,50
4. Діти не залучаються	9,81	3,03	2,21	0,32	3,84
5. Важко відповісти	22,34	7,36	5,15	2,84	9,42

Досить близькі показники маємо і серед відповідей на питання стосовно залучення хлопців та дівчат до чергувань по школі та прибирання території.

Зазначимо, що вчителі традиційно більш впевнені у відповідях та підкреслюють, що учні залучаються незалежно від статі (85,17%) (див. Діаграму 7).

Діаграма 7 (вчителі). Хто найчастіше залучається до чергувань по школі та прибирання території?

Таблиця: Хто найчастіше залучається до чергувань по школі та прибирання території?

	Хлопці	Дівчата	Залучаються всі учні, не залежно від статі	Діти не залучаються	Важко відповісти
20-29 років	2,63	0,00	84,21	0,00	13,16
30-39 років	8,86	1,27	82,28	2,53	5,06
40-59 років	5,46	1,64	86,89	3,28	2,73
60 і старше	11,76	5,88	82,35	0,00	0,00

Тоді як серед учнів лише 64,93% вважають, що до чергувань по школі їх залучають незалежно від статі. При цьому 8,46% зазначили, що дітей взагалі не залучають, і ще 12,61% опитаних не змогли відповісти на питання.

Як бачимо, більш впевнені відповіді демонструють учні 10-х класів, а молодші школярі частіше зазначають, що дітей взагалі не залучають до чергувань по школі, або ж не змогли відповісти на питання.

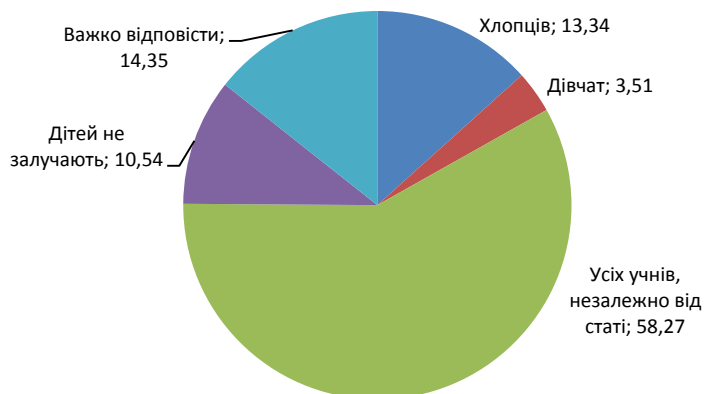
Таблиця: Кого найчастіше залучають до чергувань по школі?

	4 кл	7 кл	10 кл	Дівчата	Хлопці	Усі діти
Хлопців	10,44	6,93	5,51	3,16	11,61	7,39
Дівчат	8,77	5,19	5,15	6,62	6,19	6,41
Усіх учнів, незалежно від статі	38,83	72,51	83,46	70,19	60,53	65,36
Діти не залучаються	16,91	7,36	1,10	5,74	10,84	8,29
Важко відповісти	25,05	8,01	4,78	14,29	10,83	12,56

Аналогічне співвідношення маємо і стосовно відповідей учнів на питання щодо їх залучення до прибирання території школи (Діаграма 8).

58,27% опитаних зазначили, що до прибирання території школи залучають всіх учнів, незалежно від статі. Проте у цьому питанні маємо суттєво вищі (13,34%) показники тих, хто вважає, що хлопців залучають частіше (у порівнянні з показниками залучення дівчат – 3,51%)

Діаграма 8 (учні). Кого найчастіше залучають до прибирання території твоєї школи?

Таблиця: Кого найчастіше залучають до прибирання території школи?

	4 кл	7 кл	10 кл	Дівчата	Хлопці	Усі діти
Хлопців	8,98	10,82	20,22	9,98	15,58	12,78
Дівчат	4,18	3,03	3,31	3,08	4,28	3,68
Усіх учнів, незалежно від статі	36,33	72,29	66,18	62,36	55,07	58,72
Діти не залучаються	24,01	5,41	2,21	10,63	10,88	10,76
Важко відповісти	26,51	8,44	8,09	13,94	14,19	14,07

Таким чином, відповіді учнів та вчителів на питання стосовно наявності рівних можливостей та залучення учнів до участі у самоврядуванні, до чергувань та прибирання у школі не демонструють чіткого і акцентованого переважання можливостей чи обмежень для хлопців чи дівчат. Скоріше можемо говорити про не надто високий рівень актуальності цих питань для більшості учнів, які не відчують видимих порушень чи преференцій.

Проте варті уваги досить впевнені та одностайні позиції вчителів, які по всіх без винятку питаннях цього блоку зазначають рівні можливості, рівне представництво та однакове залучення хлопців та дівчат до робіт у школі.

II. Гендерна рівність у навчальному процесі

Другий блок питань анкети стосувався оцінок учнями та вчителями ситуації з забезпеченням рівності статей безпосередньо у навчальному процесі.

Вчителі відзначають про наявність у їх навчальних закладах окремих предметів для дівчат та хлопців. Так, 64% підтвердили наявність окремих предметів, а 26,81% - заперечили. Ще 8,83% опитаних вчителів не змогли відповісти на запитання (Діаграма 9(вчителі)).

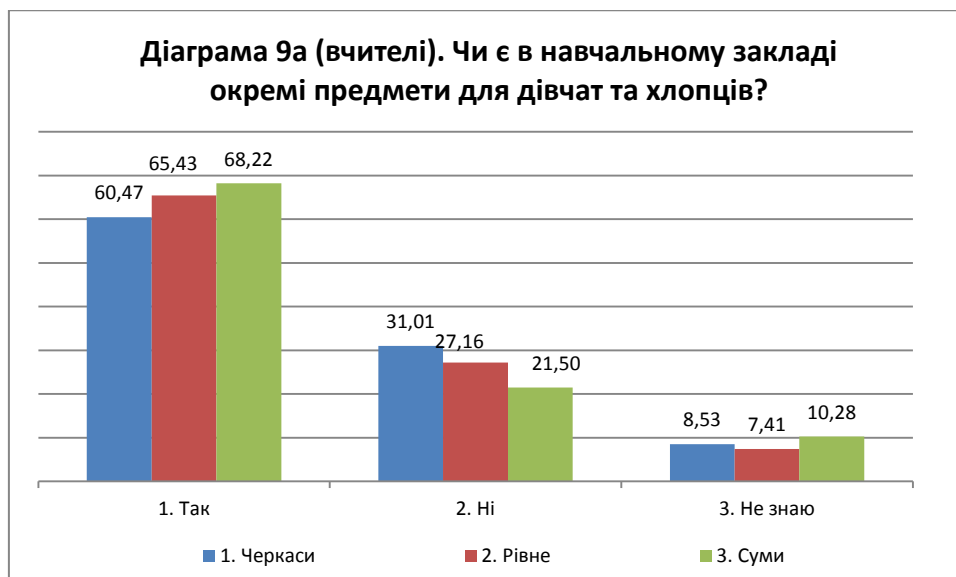

Зазначимо, що по цьому питанню виявлені і особливості відповідей серед вчителів різного віку та з різним стажем – відповідно. Вчителі з більшим досвідом значно частіше зазначають наявність у їх навчальних закладах окремих предметів для дівчат та хлопців (див. таблицю).

Таблиця: Чи є в навчальному закладі окремі предмети для дівчат та хлопців?

	Так	Ні	Не знаю
20-29 років	73,68	10,53	15,79
30-39 років	65,82	22,78	11,39
40-59 років	62,30	30,60	7,10
60 і старше	58,82	41,18	0,00

Найчастіше наявність таких предметів відзначають вчителі у Сумській області, а найрідше – у Черкаській (Діаграма 9а).

При цьому зазначені окремі предмети для дівчат та хлопців всіма опитаними не відносяться до загальної «предметної» підготовки, а лише до уроків праці та надання першої медичної допомоги, початкової військової підготовки. Проте саме ці предмети мають чітке гендерне забарвлення і спрямовані на набуття хлопцями та дівчатами специфічних навичок які, можна допустити, знаходяться у полі відомих гендерних стереотипів.

Так, серед предметів, які викладаються виключно для дівчат вчителями були зазначені): уроки праці та шиття (57,41%); надання першої медичної допомоги (44,48%); уроки праці з приготування їжі (43,22%). Тим більше, що формулювання питання було досить чітким - мова йшла про предмети «виключно» для дівчат (а далі – і для хлопців, відповідно), що практично означало відсутність можливості формування змішаних груп для освоєння цих дисциплін.

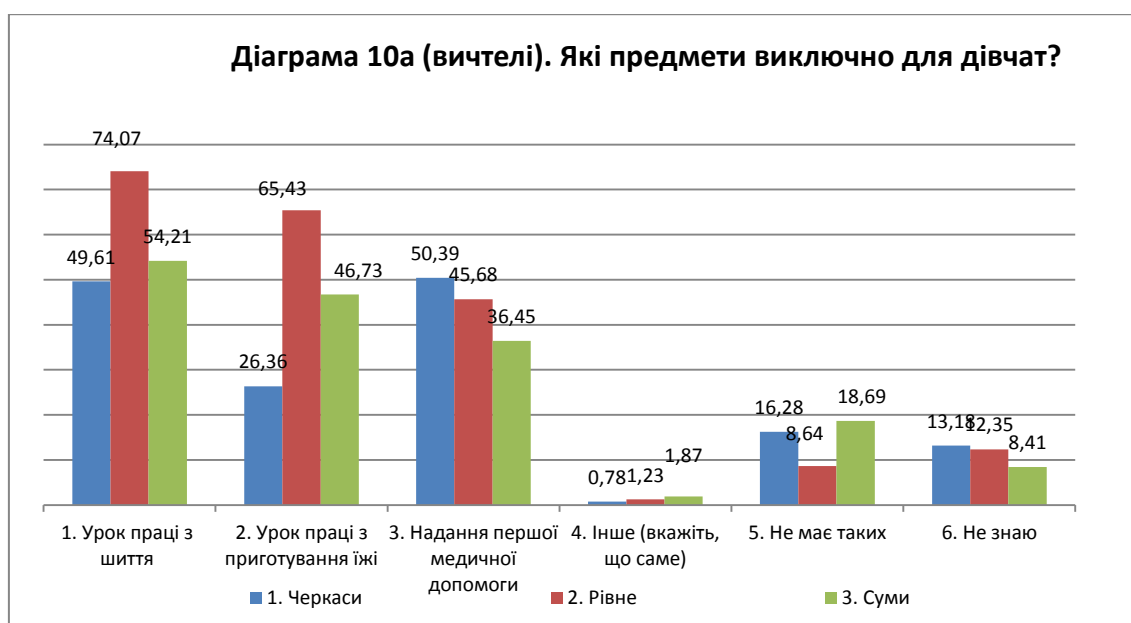
Зазначимо, що педагоги мали змогу обирати декілька варіантів відповіді, тому загальний показник перевищує 100%. (див. Діаграма 10(вчителі))

Таблиця: Які предмети виключно для дівчат?

	Урок праці з шиття	Урок праці з приготування їжі	Надання першої медичної допомоги	Інше (вказіть, що саме)	Немає таких	Не знаю
20-29 років	57,89	47,37	28,95	0,00	5,26	21,05
30-39 років	63,29	48,10	49,37	0,00	10,13	12,66
40-59 років	55,74	40,44	45,36	2,19	18,58	8,74
60 і старше	47,06	41,18	47,06	0,00	23,53	11,76

Діаграма 10а ілюструє позиції опитаних вчителів в різних областях. Як бачимо, найбільш категоричні оцінки маємо у Рівненській області (лише 8,64% опитаних вчителів зазначили, що у їх школі немає предметів виключно для дівчат).

Серед предметів, які викладаються виключно для хлопців вчителями були зазначені (Діаграма 11(вчителі)): уроки праці зі столярства (53,31%); початкова військова підготовка (53%); уроки праці з різьблення (48,9%).

По цьому питанню педагоги також мали змогу обирати декілька варіантів відповіді, тому загальний показник перевищує 100%.

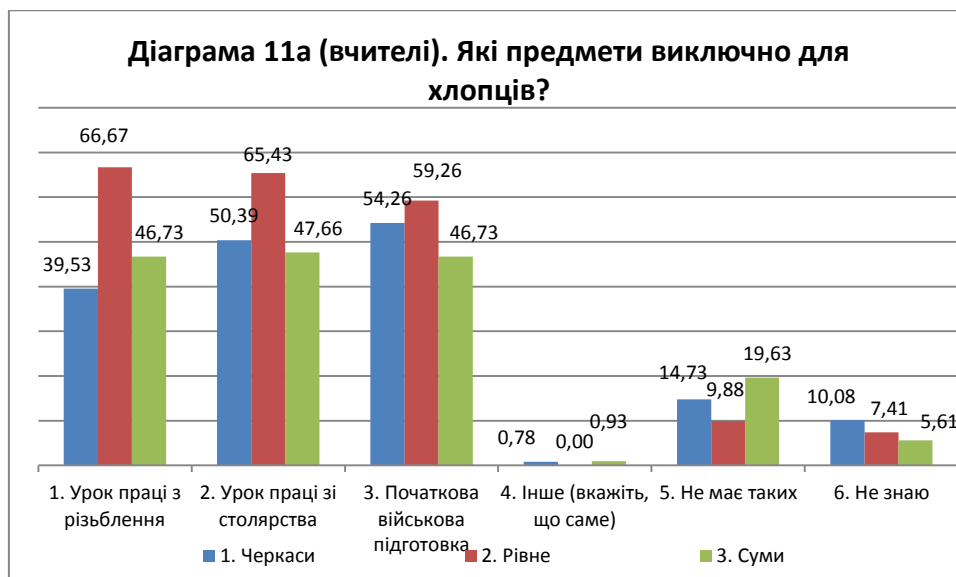

Учні 10-х класів зазначили (82% опитаних), що навчальна програма предмета «Захист Вітчизни» відрізняється для дівчат та хлопців (Діаграма 12).

Таблиця: Які предмети виключно для хлопців?

	Урок праці з різьблення	Урок праці зі столярства	Початкова військова підготовка	Інше (вказіть, що саме)	Немає таких	Не знаю
20-29 років	52,63	42,11	42,11	0,00	5,26	15,79
30-39 років	56,96	62,03	54,43	0,00	11,39	7,59
40-59 років	44,81	51,37	55,74	1,09	17,49	7,10
60 і старше	47,06	58,82	41,18	0,00	29,41	0,00

Діаграма 11а ілюструє позиції опитаних вчителів в різних областях. Як бачимо, і по цьому питанню найбільш категоричні оцінки маємо у Рівненській області (лише 9,88% опитаних вчителів зазначили, що у їх школі немає предметів виключно для хлопців). А от вчителі шкіл Сумської області частіше (19,63%) зазначають, що предметів, які викладаються виключно для хлопців, у їх школах немає.

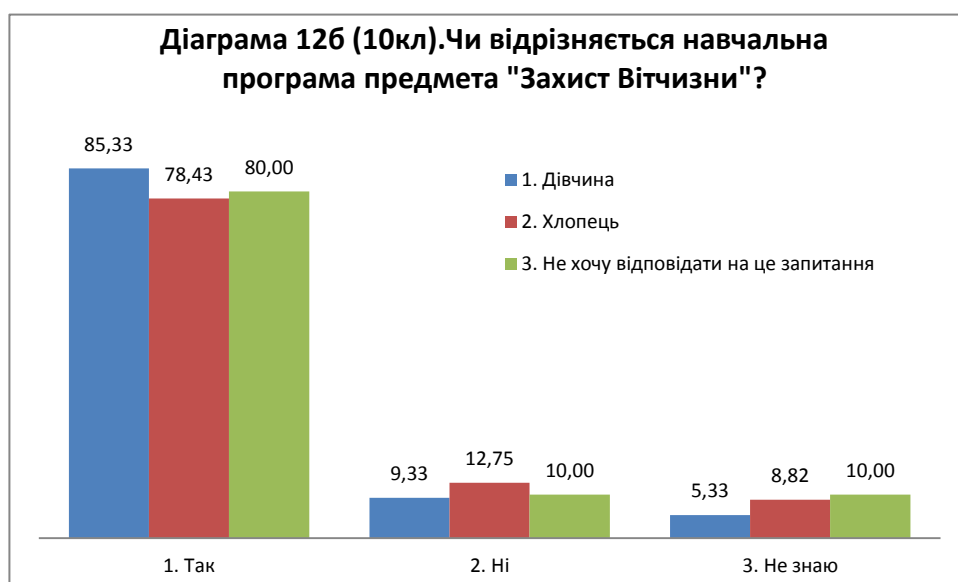
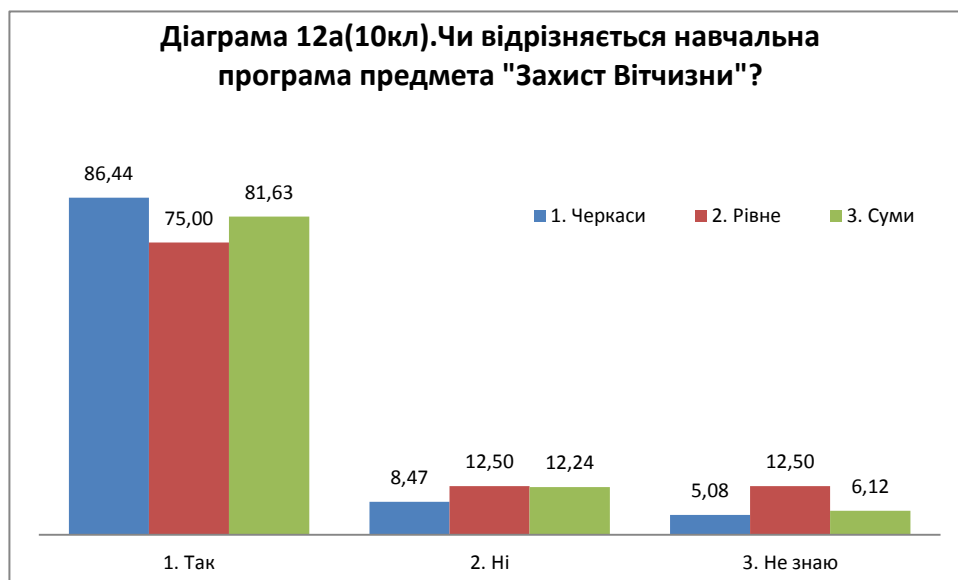

З врахуванням ситуації, що існує сьогодні в Україні, зокрема, реальність військової загрози, на особливу увагу заслуговують відповіді учнів (10-ті класи) на питання щодо того, чи відрізняється навчальна програма предмету «Захист Вітчизни» для дівчат і хлопців (Діаграма 12).

Як бачимо з діаграми, 82% опитаних десятикласників впевнено зазначили, що таки відрізняється.

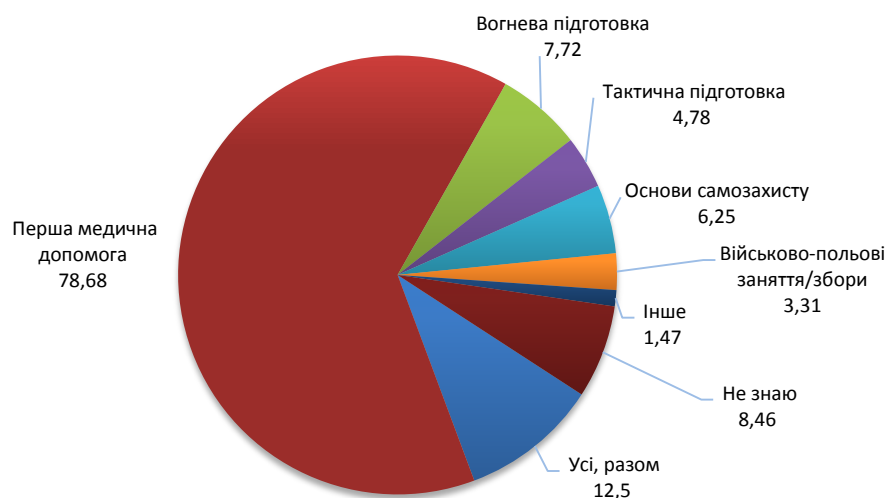
Наведені діаграми 12а та 12б ілюструють відповідно особливості оцінок в залежності від області, де знаходиться школа, та від статі опитаних.

Як зазначили опитані десятикласники, дівчата в рамках предмету «Захист вітчизни» вивчають переважно основи надання першої медичної допомоги (аж 78,68%). І лише 7,72% зазначили що відвідують вогневу підготовку; 6,25% - основи самозахисту 4,78% - тактичну підготовку та 3,31% - військово-польові заняття/збори (Діаграма 13).

По цьому питанню учні також мали змогу обирати декілька варіантів відповіді, тому загальний показник перевищує 100%.

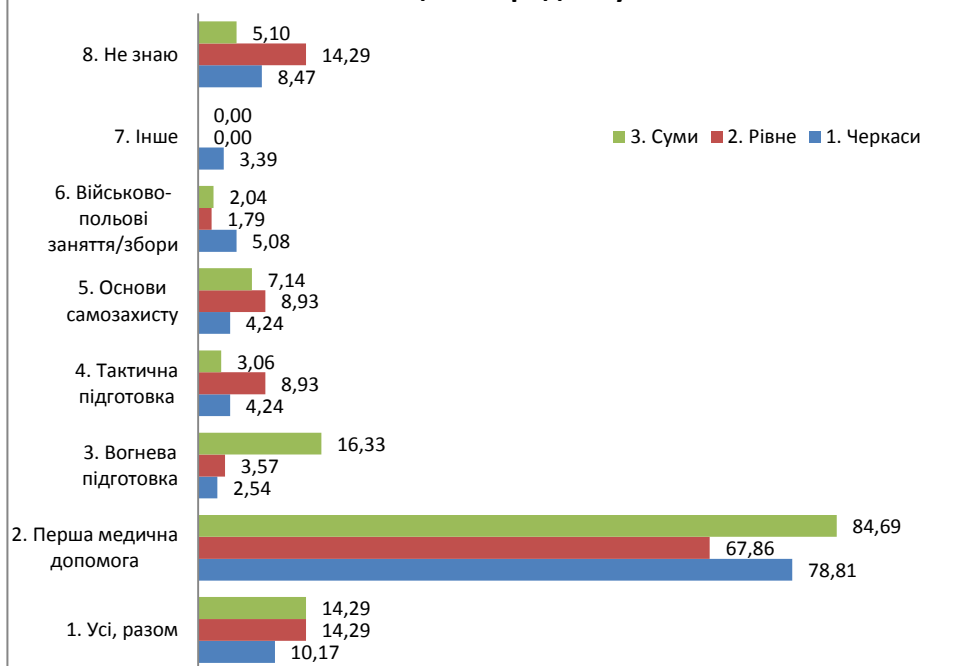
Діаграма 13 (10кл). Які заняття відвідують дівчата з цього предмету?

Діаграма 13а ілюструє відповіді десятикласників по областях. Як бачимо, частіше вивчають основи надання першої медичної допомоги десятикласниці у Сумській (84,69%) та Черкаській (78,18%) областях.

Опитані десятикласники Сумської області значно частіше (16,33%) зазначають, що дівчата відвідують заняття з вогневої підготовки, а у Рівненській області частіше вивчають основи самозахисту та тактичну підготовку.

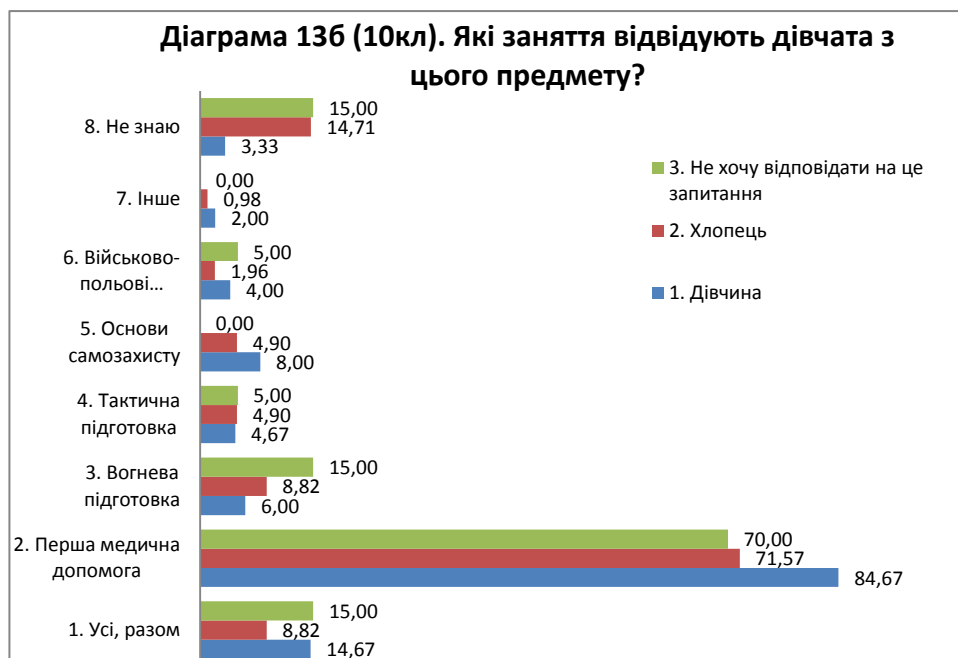
Діаграма 13а (10кл). Які заняття відвідують дівчата з цього предмету?

Варті уваги порівняно вищі (і значимі в рамках даного дослідження) дещо вищі показники у Сумській та Рівненській областях тих

десятикласників, які зазначили, що предмет «Захист вітчизни» вивчають разом і хлопці, і дівчата (по 14,29%).

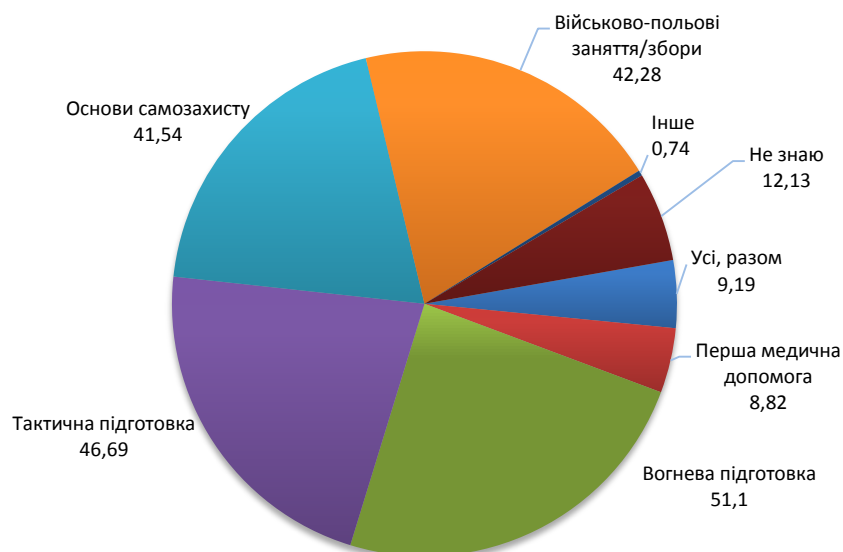
Діаграма 13б ілюструє існуючі стереотипи та особливості оцінок хлопців та дівчат по цьому питанню. Адже у даному випадку мова йде не про відвідування самими опитаними таких занять, а їх бачення того, як це роблять хлопці та дівчата.

Щодо хлопців, то десятикласники відзначили, що вони в рамках предмету «Захист вітчизни» відвідують: вогневу підготовку (51,1%), тактичну підготовку (46,69%), військово-польові заняття/збори (42,28%), основи самозахисту (41,54%). Першу медичну допомогу відвідують лише 8,82% хлопців (Діаграма 14).

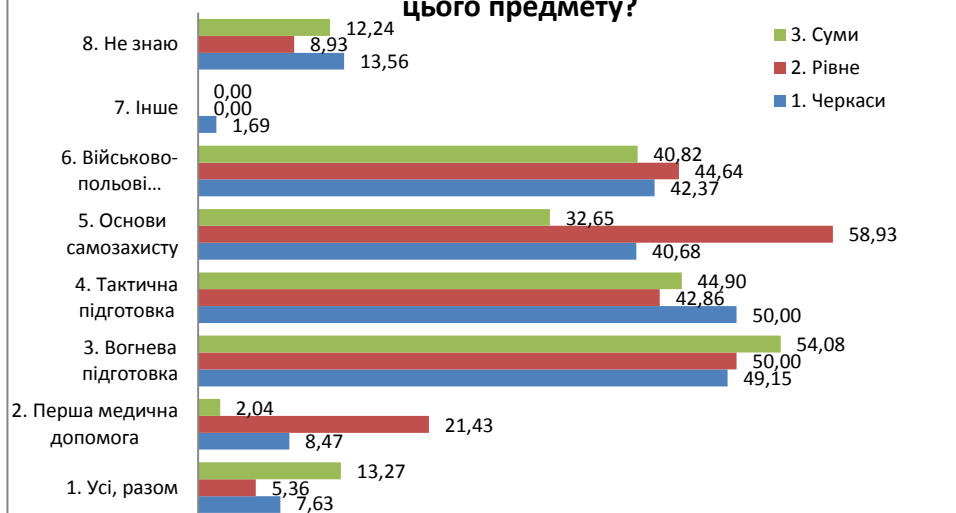
По цьому питанню учні також мали змогу обирати декілька варіантів відповіді, тому загальний показник перевищує 100%.

Діаграма 14 (10кл). Які заняття відвідують хлопці з цього предмету?

Діаграма 14а ілюструє відповіді десятикласників по областях. Як бачимо, частіше відвідують заняття з вогневої підготовки десятикласники у Сумській (54,08%) області, а основи самозахисту та військово-польові збори – у Рівненській. Опитані Черкаської області значно частіше зазначають, що хлопці-десятикласники вивчають тактичну підготовку.

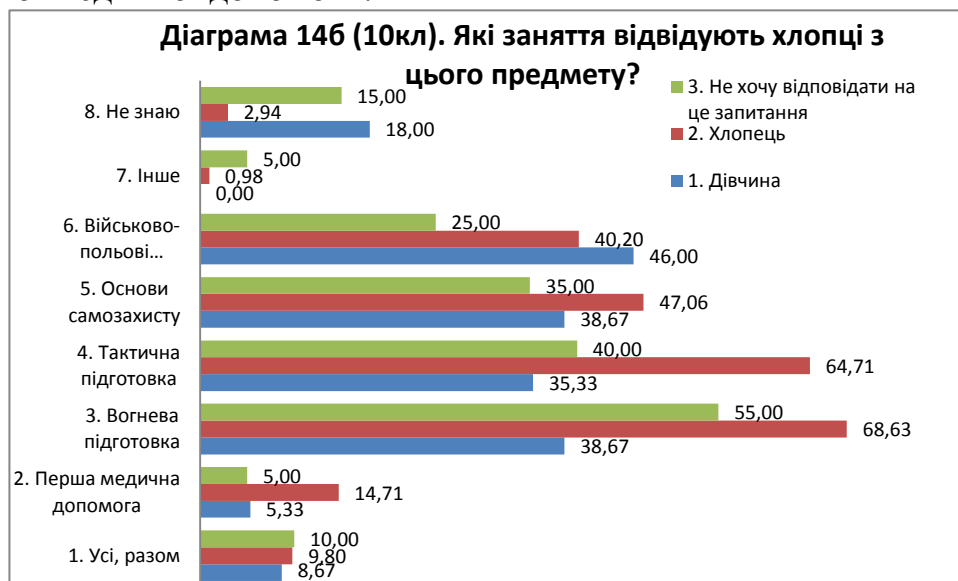
Діаграма 14а (10кл). Які заняття відвідують хлопці з цього предмету?

І якщо діаграма 14 ілюструє загальні оцінки десятикласників, то наведена нижче Діаграма 14б ілюструє існуючі стереотипи та особливості оцінок хлопців та дівчат по цьому питанню.

Так, дівчата значно частіше вважають, що хлопці в рамках предмету «Захист Вітчизни» відвідують військові збори, а самі хлопці частіше

вказують, що вивчають тактичну та вогневу підготовку та основи надання першої медичної допомоги.

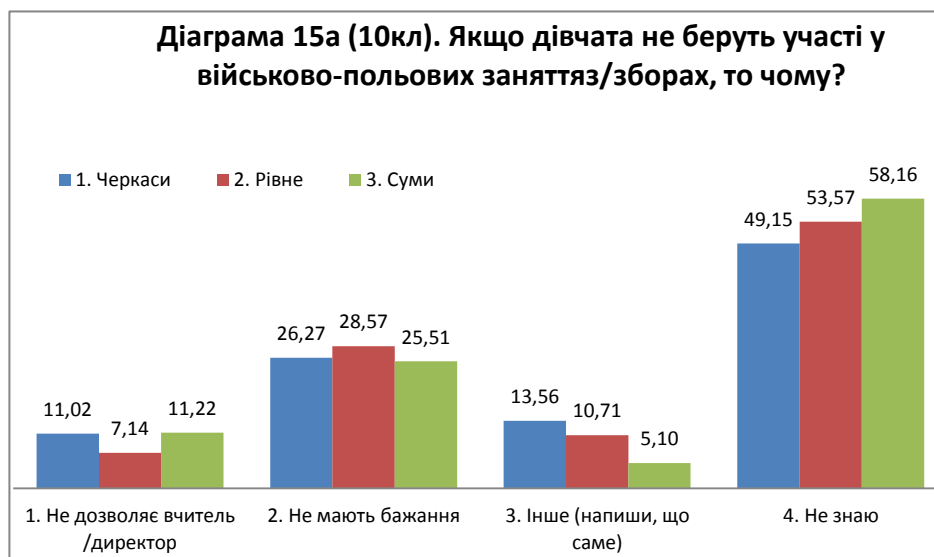

На запитання анкети «Чому дівчата не беруть участі у військово-польових заняттях/зборах?», кожен/кожна другий/га десятикласників не змогли дати відповідь (53,31%). Ще 26,47% зазначили, що дівчата не мають бажання брати участь у такого роду заняттях, а 10,29% - що їм цього не дозволяє вчитель/директор (Діаграма 15).

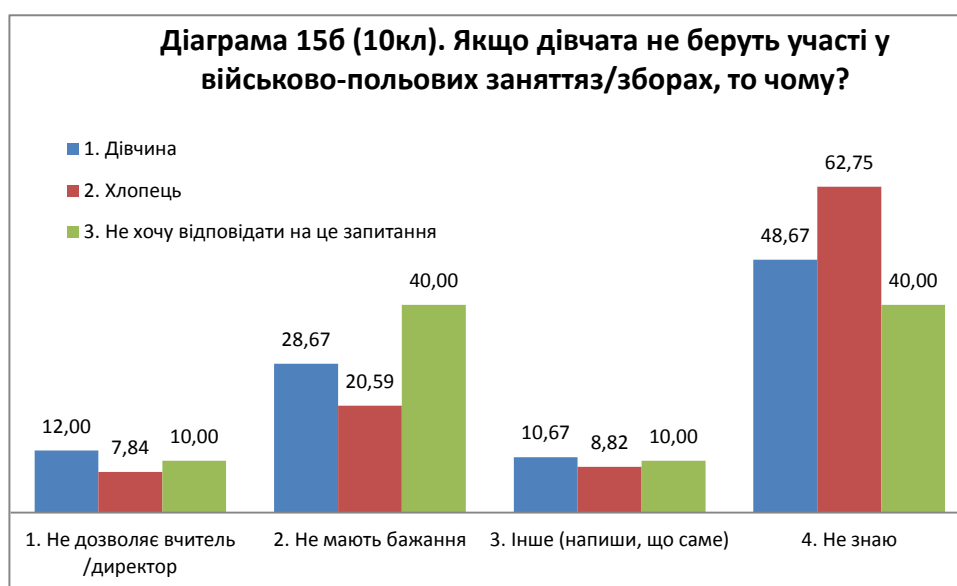

Особливості оцінок респондентів в областях ілюструє діаграма 15а.

Як бачимо, найвищий рівень невизначеності демонструють опитані у Сумській області. При цьому біля 11% десятикласників у Сумській та Черкаській областях вважають, що дівчатам брати участь у військово-польових заняттях/зборах не дозволяє вчитель/директор.

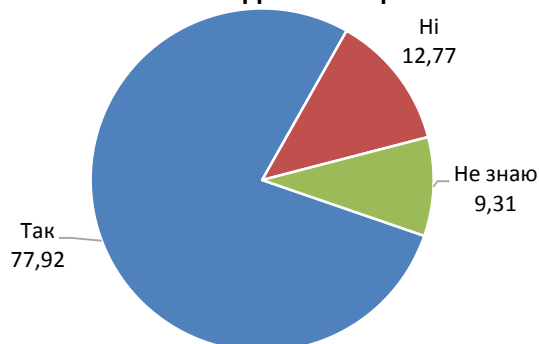
Більш детально представити ситуацію дозволяють показники Діаграми 15б. Так, 62,75% опитаних хлопців і 48,67% дівчат не можуть пояснити, чому дівчата не беруть участі у військово-польових заняттях/зборах. При цьому 28,67% дівчат пояснюють це небажанням самих дівчат.

Для учнів 7-х класів деталізація питання стосовно різних предметів для хлопців та дівчат стосувалась уроків праці.

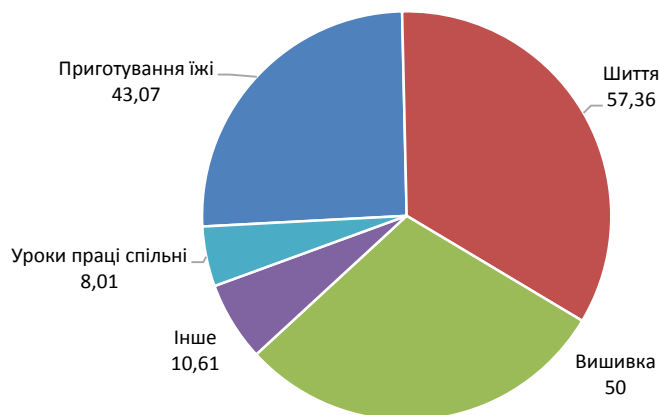
Так, відповідаючи на питання анкети «Чи є у твоєму навчальному закладі уроки праці, які проводять виключно для дівчат та/або виключно для хлопців?», учні сьомих класів також відзначили наявність уроків праці, які проводяться виключно для дівчат та/або хлопців (77,92%). Заперечили такі заняття 12,77% опитаних (Діаграма 16).

Діаграма 16 (7кл). Чи є у твоєму навчальному закладі уроки праці, які проводять виключно для дівчат та / або виключно для хлопців?

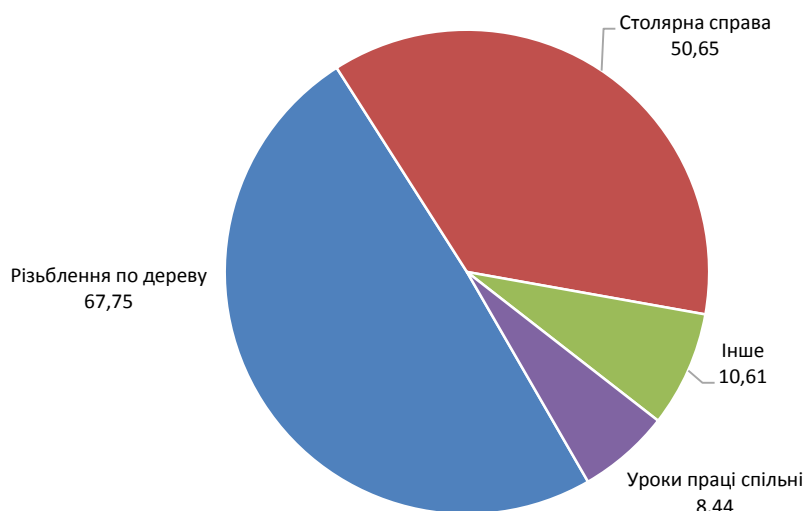
Семикласники зазначили (Діаграма 17), що дівчата відвідують уроки праці з шиття (57,36%), вишивки (50%), приготування їжі (43,07%). І лише 8% опитаних семикласників зазначили, що уроки праці у їх школі проводяться спільно для хлопців та дівчат.

Діаграма 17 (7кл). Якщо так, то які саме уроки праці мають відвідувати дівчата?

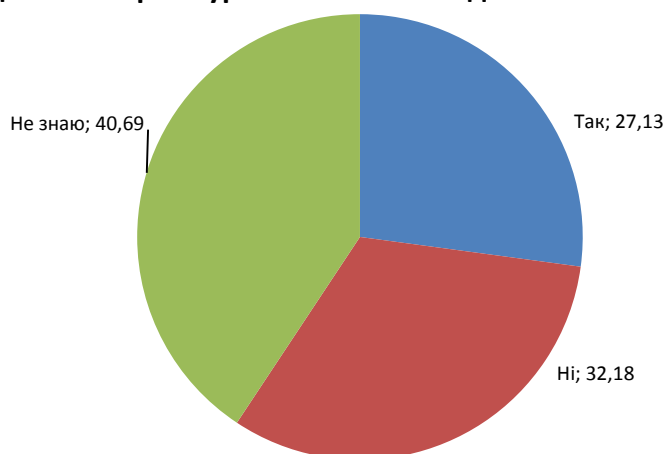
Що стосується хлопців (Діаграма 18), то за свідченнями семикласників, вони переважно відвідують уроки праці з різьблення по дереву (67,75%) та столярної справи (50,65%).

Діаграма 18 (7кл). Якщо так, то які саме уроки праці мають відвідувати хлопці?

Спостерігається певні відмінності між відповідями вчителів та учнів. Так, 27,13% вчителів зазначають, що якщо у навчальному закладі різні уроки праці, то хлопець або дівчина може обрати урок за своїми вподобаннями. Заперечують таку можливість 32,18% опитаних. Ще 40,69% опитаних вчителів не змогли надати відповіді (Діаграма 19).

Діаграма 19 (вчителі). Якщо у вашому навчальному закладі різні уроки праці, чи може хлопець або дівчина обрати урок за своїми вподобаннями?

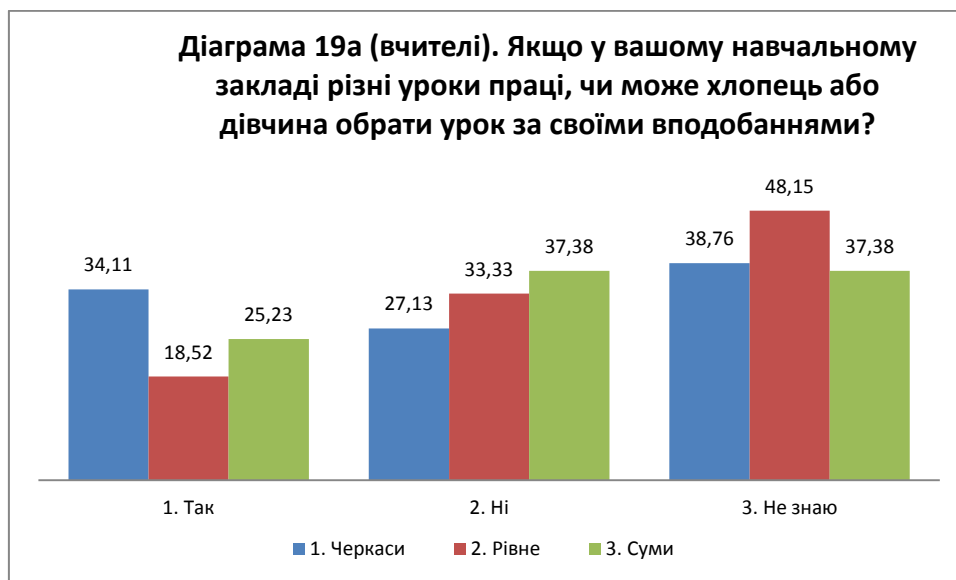

Таблиця: Якщо у вашому навчальному закладі різні уроки праці, чи може хлопець або дівчина обрати урок за своїми вподобаннями?

	Так	Ні	Не знаю
20-29 років	21,05	34,21	44,74
30-39 років	24,05	36,71	39,24
40-59 років	29,51	29,51	40,98
60 і старше	29,41	35,29	35,29

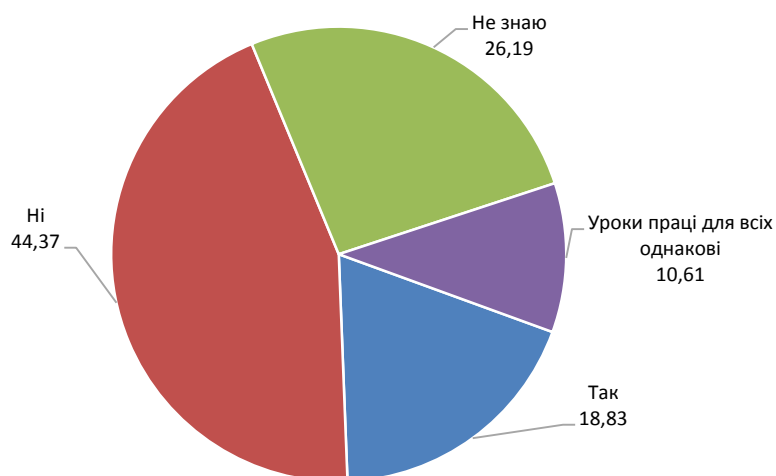
Особливості оцінок вчителів в областях ілюструє діаграма 19а.

Як бачимо, найвищий рівень невизначеності демонструють опитані у Рівненській області. При цьому біля 37% вчителів у Сумській області зазначили, що хлопець або дівчина не можуть у їх школі обрати урок відповідно до своїх уподобань. А от у Черкаській області виявлено найвищий показник (34,11%) тих вчителів, які зазначили, що можливість вибору уроку у їх школі забезпечена.

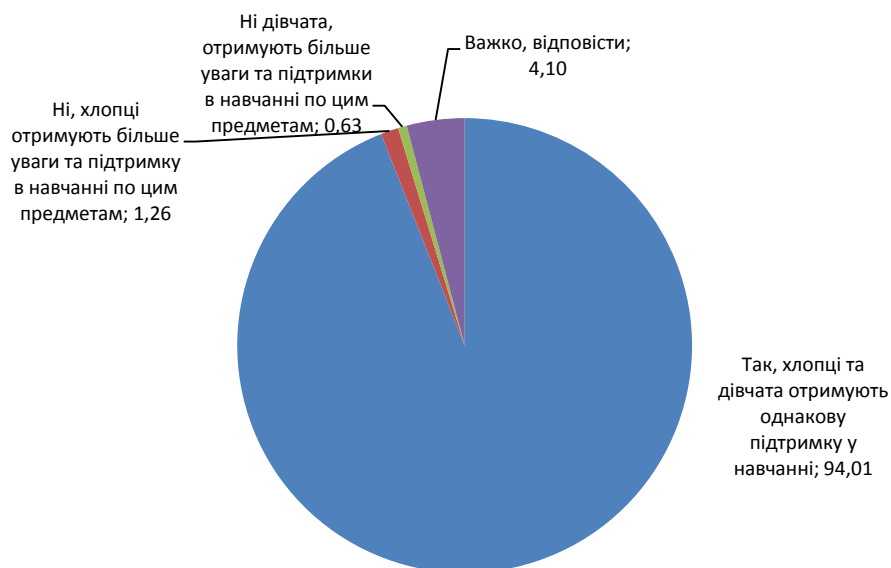
Наведені у наступній Діаграмі результати опитування учнів 7-х класів показують значно більш скептичні оцінки можливостей вибору уроку самими учнями. Так, 44,37% опитаних учнів сьомого класу (проти 32% вчителів) зазначили, що хлопець або дівчина не можуть обрати уроки праці відповідно до своїх уподобань (Діаграма 19 (7кл)). Ще 26,19% не змогли відповісти на питання; 18,83% - підтвердили можливість вибору уроків праці (27,13% - серед вчителів), а 10,61% - зазначили, що уроки праці для всіх однакові.

Діаграма 19 (7кл). Якщо у твоїй школі проводяться різні уроки праці, чи може хлопець або дівчина обрати урок відповідно до своїх уподобань?

Вчителі одноголосно (94%) стверджують, що хлопцям та дівчатам надається однакова підтримка у навчанні на уроках математики (алгебри), фізики, хімії, інформатики (Діаграма 20 (вчителі)).

Діаграма 20 (вчителі). Як Ви вважаєте чи однакова підтримка у навчанні на уроках математики (алгебри), фізики, хімії, інформатики надається хлопцям та дівчатам у вашому навчальному закладі?

Таблиця: Як Ви вважаєте чи однакова підтримка у навчанні на уроках математики (алгебри), фізики, хімії, інформатики надається хлопцям та дівчатам у вашому навчальному закладі?

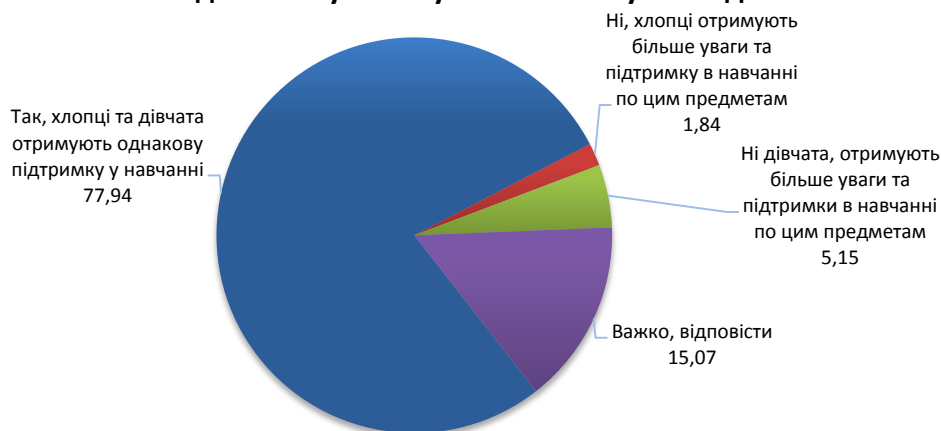
	Так, хлопці та дівчата отримують однакову підтримку у навчанні	Ні, хлопці отримують більше уваги та підтримку в навчанні по цим предметам	Ні дівчата, отримують більше уваги та підтримки в навчанні по цим предметам	Важко відповісти
20-29 р.	94,74	2,63	0,00	2,63
30-39 р.	92,41	0,00	2,53	5,06
40-59 р.	93,99	1,64	0,00	4,37
60 і ст.	100,00	0,00	0,00	0,00

Учні, в свою чергу, вже не такі категоричні у цьому питанні. Так, лише 77,27% учнів сьомого класу (проти 94% вчителів) підтверджують, що хлопцям та дівчатам надається однакова підтримка у навчанні на уроках математики (алгебри), фізики, хімії, інформатики (Діаграма 20(7кл)). 2,16% учнів відзначили, що хлопці отримують більшу увагу та підтримку з боку вчителів у навчанні цих предметів, а 8,44% - що дівчата отримують більшу підтримку.

77,94% десятикласників також стверджують, що хлопці та дівчата отримують однакову підтримку у навчанні на уроках математики (алгебри), фізики, хімії, інформатики (Діаграма 20 (10кл)). 1,84% помітили більшу підтримку хлопців при вивченні зазначених предметів, тоді як 5,15% учнів – більшу підтримку дівчат.

Діаграма 20 (10кл). Як ти вважаєш чи вчителі та вчительки надають однакову підтримку у навчанні на уроках математики (алгебри), фізики, хімії, інформатики хлопцям та дівчатам у твоєму навчальному закладі?

Діаграма 20б, яка ілюструє відповіді опитаних десятикласників в залежності від статі, показує дещо більш критичні оцінки хлопців стосовно однакової підтримки у навчанні - лише 71,57% опитаних хлопців визнають, що підтримка при вивченні алгебри, фізики тощо є рівною.

Діаграма 20б (10кл). Чи вчителі та вчительки надають однакову підтримку у навчанні на уроках математики (алгебри), фізики, хімії, інформатики хлопцям та дівчатам?

Як зазначалося вище, вчителі категоричні у своїй впевненості, що дівчата та хлопці отримують однакову підтримку при вивченні технічних наук (Діаграма 21 (вчителі)). Проте серед тих, хто таки помітили різну підтримку, пояснюють її: різною схильністю до технічних наук у дівчат та хлопців (1,89%).

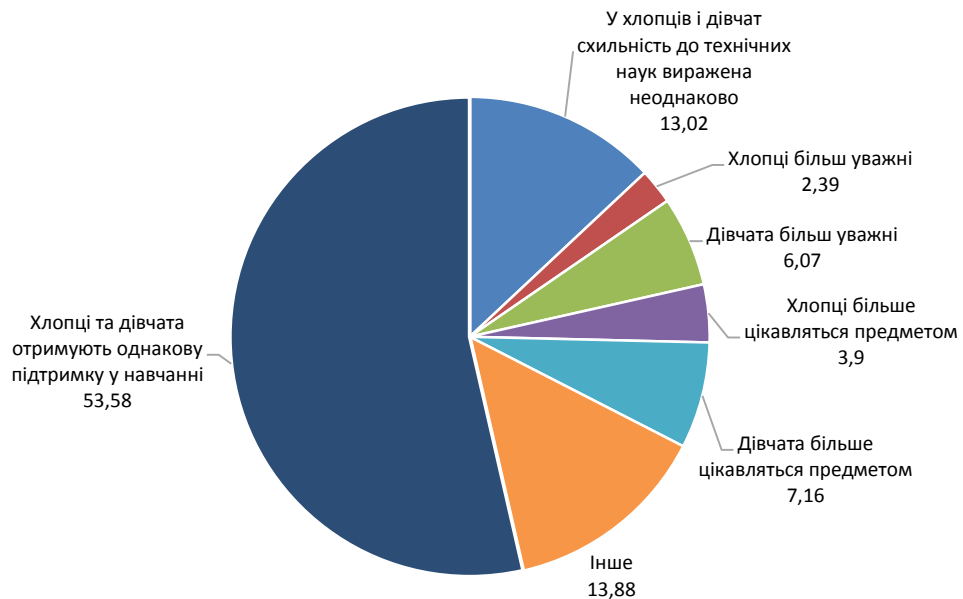
Таблиця: Якщо ні, то чим на вашу думку зумовлене різна підтримка хлопців та дівчат?

	Різні схильності до технічних наук у хлопців та дівчат	Хлопці більш уважніші	Дівчата більш уважніші	Хлопці більше цікавляться предметом	Дівчата більше цікавляться предметом	Інше (напишіть, чим самим)	Хлопці та дівчата отримують однакову підтримку у навчанні
20-29 р.	2,63	0,00	2,63	0,00	0,00	0,00	94,74
30-39 р.	1,27	1,27	1,27	0,00	0,00	2,53	93,67
40-59 р.	1,64	0,00	0,00	1,09	1,09	0,00	96,17
60 і ст.	5,88	0,00	5,88	0,00	5,88	0,00	82,35

Отримані результати опитування дозволяють простежити більш чітко виражені причини різної підтримки з боку вчителів дівчат та хлопців при викладанні технічних наук серед учнів.

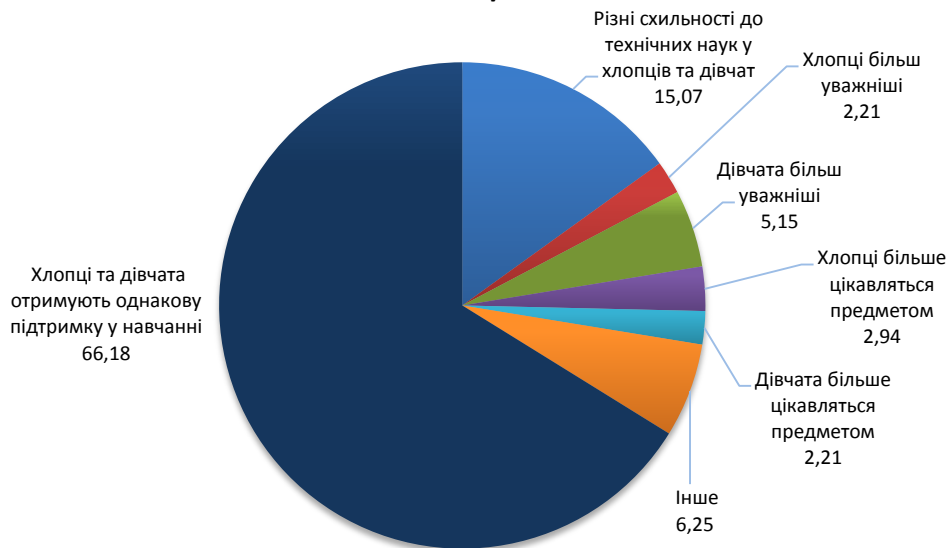
Так, семикласники до таких причин віднесли (Діаграма 21(7кл)): у хлопців та дівчат схильність до технічних наук виражена неоднаково (13%), дівчата більш цікавляться предметом (7,16%), дівчата більш уважні (6,07%), хлопці більш цікавляться предметом (3,9%), хлопці більш уважні (лише 2,39%).

Діаграма 21 (7кл). Якщо ні, то чим, на твою думку, зумовлена різна підтримка хлопців і дівчат вчителями/вчительками?

Таку ж закономірність можемо простежити і при аналізі відповідей учнів на питання щодо причин різної підтримки дівчат та хлопців під час викладання технічних наук. Зокрема, це чітко спостерігаються у відповідях десятикласників (Діаграма 21 (10кл)).

Діаграма 21 (10кл). Якщо ні, на твою думку, чим зумовлене різна підтримка хлопців та дівчат вчителями/вчительками?

Так, учні десятих класів до причин віднесли: у хлопців та дівчат схильність до технічних наук виражена неоднаково (15,07%), дівчата більш уважні (5,15%), хлопці більш цікавляться предметом (2,94%), дівчата більш цікавляться предметом (2,21%).

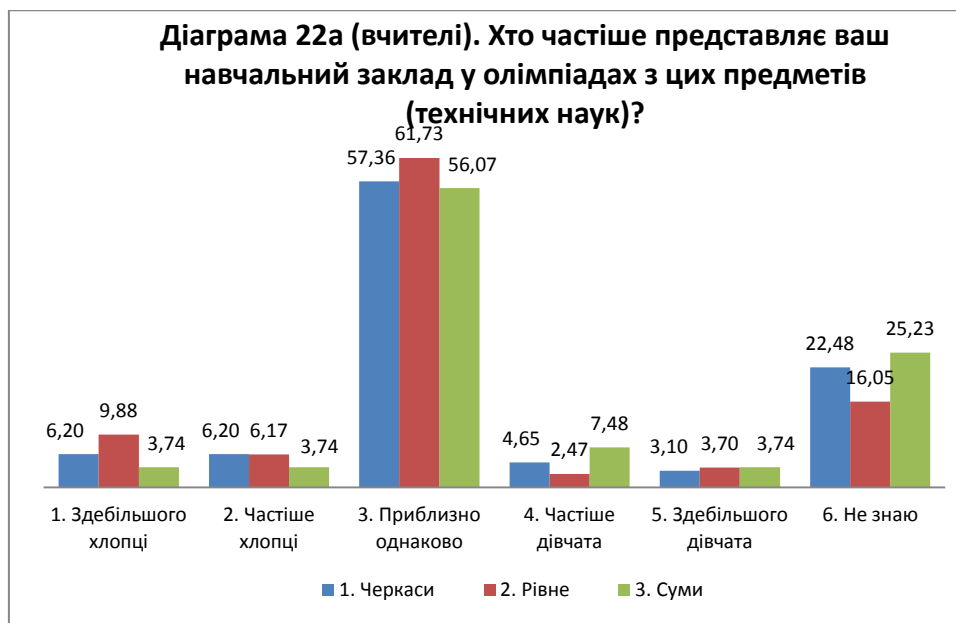
Стосовно представлення навчального закладу на олімпіадах з технічних наук, вчителі не є такими категоричними (Діаграма 22 (вчителі)).

58,04% вчителів, що їх навчальний заклад у олімпіадах з технічних наук представляють майже однаково як дівчата, так і хлопці. 6,31% - наголосили, що здебільшого в олімпіадах приймають участь хлопці, ще 5,36% - частіше хлопці. 3,47% - здебільшого дівчата і ще 5,05% - частіше дівчата.

Таблиця: Хто частіше представляє ваш навчальний заклад у олімпіадах з цих предметів (технічних наук)?

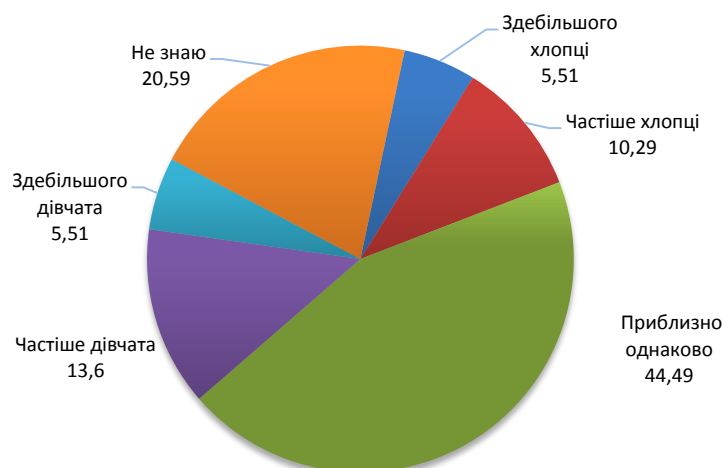
	Здебільшого хлопці	Частіше хлопці	Приблизно однаково	Частіше дівчата	Здебільшого дівчата	Не знаю
20-29 р.	2,63	5,26	68,42	2,63	0,00	21,05
30-39 р.	3,80	7,59	46,84	5,06	7,59	29,11
40-59 р.	6,01	4,37	62,30	5,46	2,73	19,13
60 і ст.	29,41	5,88	41,18	5,88	0,00	17,65

На Діаграмі 22 (7кл) представлено відповіді семикласників, 44,59% яких відмітили, що представляють їх школу на олімпіадах з технічних наук приблизно однаково як хлопці так і дівчата.

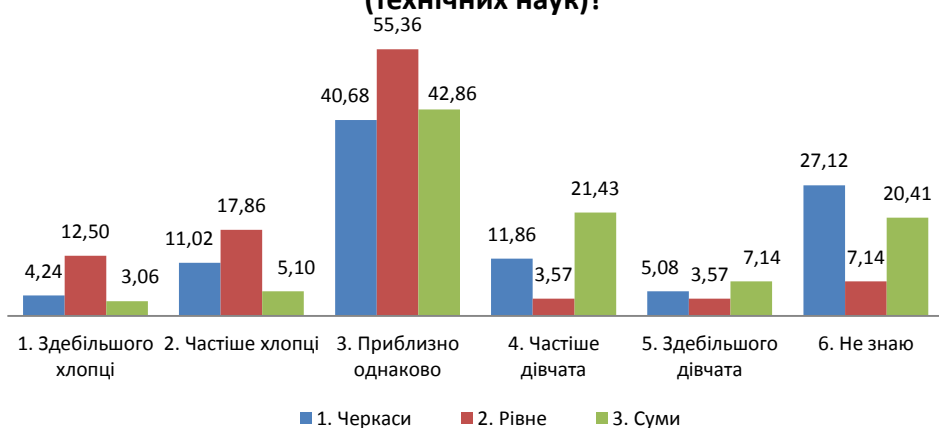
Проте, знову ж таки, відповіді між учнями та вчителями розходяться. Так, 14,07% учнів зазначили, що дівчата частіше беруть участь у олімпіадах з технічних наук, і ще 10% зазвичай дівчата. Щодо участі хлопців у таких олімпіадах відмітили лише 4,11%, і ще 8,66% зазначили – частіше хлопці.

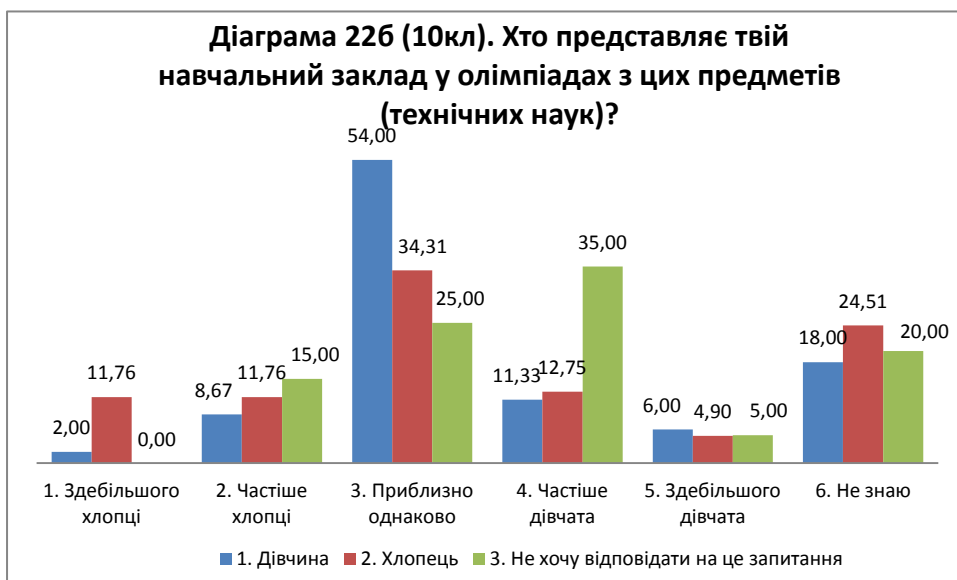
Діаграма 22 (10кл). Хто представляє твій навчальний заклад у олімпіадах з технічних наук?

Відповіді десятикласників демонструють подібну закономірність (Діаграма 22(10кл)). 44,49% десятикласників зазначили, що хлопці та дівчата майже однаково представляють навчальні заклади на олімпіадах з технічних наук. 13,6% - частіше дівчата беруть участь у олімпіадах з технічних наук, і ще 5,51% зазвичай дівчата. Щодо участі хлопців у таких олімпіадах відмітили лише 5,51%, і ще 10,29% зазначили – частіше хлопці.

Діаграма 22а (10кл). Хто представляє твій навчальний заклад у олімпіадах з цих предметів (технічних наук)?

Відповіді учнів та вчителів на питання анкети щодо того, чи вчителі надають однакову підтримку в навчанні на уроках української та іноземних мов, літератури хлопцям і дівчатам також демонструють певні розходження баченні ситуації самими вчителями та учнями (див. серію Діаграм 23)

Наступна таблиця ілюструє стійку закономірність, яка вже спостерігалась вище: чим старші, досвідченіші вчителі, тим категоричніше вони наголошують на рівності, однаковій підтримці хлопців та дівчат у навчанні тощо.

Таблиці: Як Ви вважаєте чи однакова підтримка у навчанні на уроках української та іноземних мов, літератури надається хлопцям та дівчатам у вашому навчальному закладі?

	Так, хлопці та дівчата отримують однакову підтримку у навчанні	Ні, хлопці отримують більше уваги та підтримку по цим предметам	Ні дівчата, отримують більше уваги та підтримки по цим предметам	Важко, відповісти
20-29 р.	86,84	0,00	2,63	10,53
30-39 р.	88,61	2,53	2,53	6,33
40-59 р.	94,54	0,55	1,64	3,28
60 і ст.	94,12	5,88	0,00	0,00

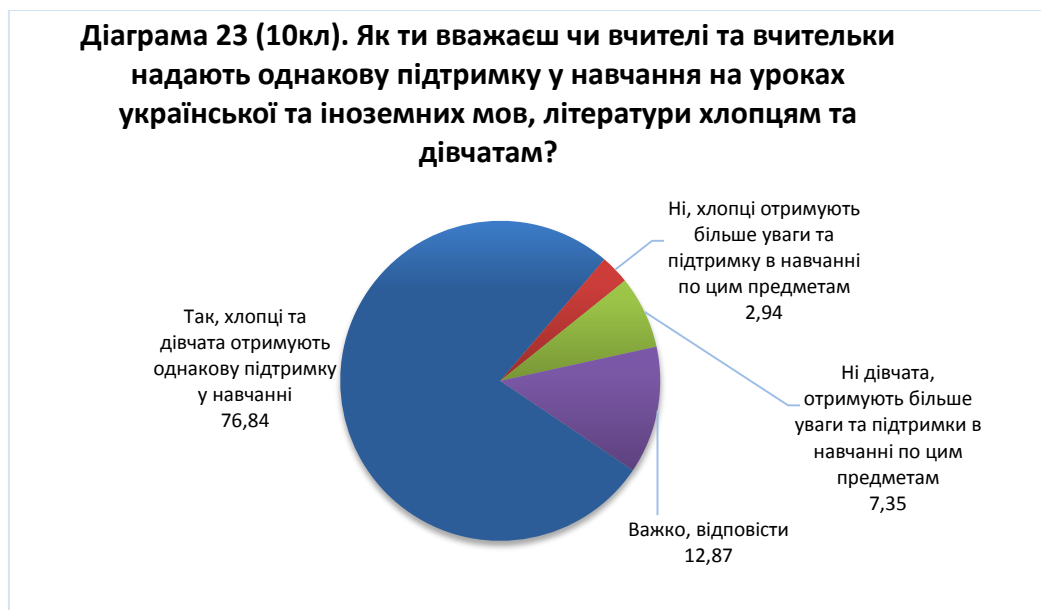
Отже, що стосується гуманітарних наук, то вчителі традиційно є категоричними (92%) у висловлюваннях стосовно однакової підтримки дівчат та хлопців при вивченні ними української та іноземних мов, літератури (Діаграма 23(вчителі)).

Так само традиційно учні не такі категоричні щодо однакової підтримки. Так, як видно з Діаграми 23 (7кл) 76% учнів вважають, що вчителі та вчительки надають однакову підтримку в навчанні на уроках української та іноземних мов, літератури хлопцям і дівчатам. 15,15% не змогли відповісти на поставлене питання. Ще 6,49% наголошують, що дівчатам надається більша підтримка в навчанні на уроках української та іноземних мов, літератури хлопцям і дівчатам і лише 1,52% - що така підтримка більшою мірою надається хлопцям.

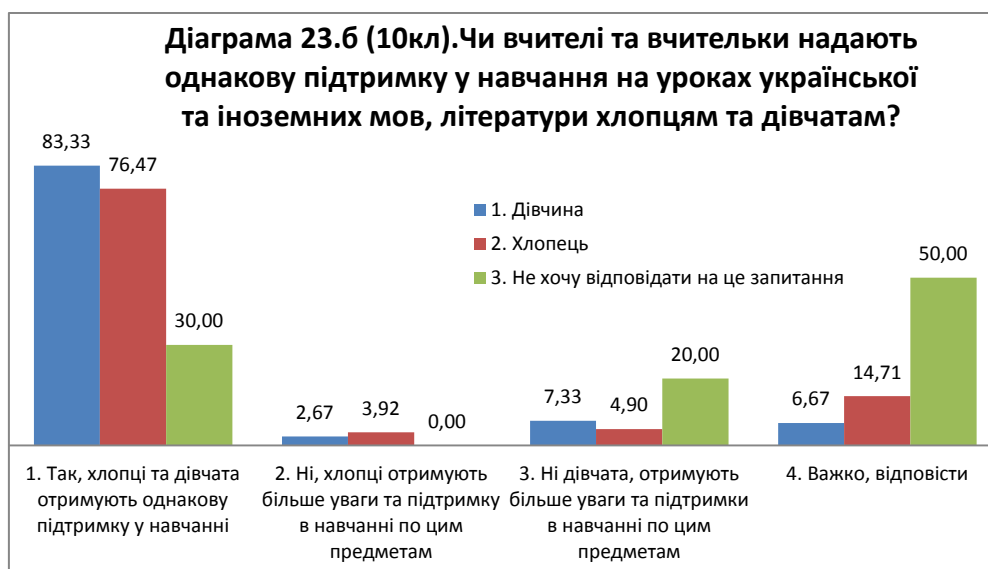

Зазначену вище закономірність підтверджують і учні десятих класів (Діаграма 23(10кл)).) Так, 76,84% учнів вважають, що вчителі та вчительки надають однакову підтримку в навчанні на уроках української та іноземних мов, літератури хлопцям і дівчатам. 12,87% не змогли відповісти на поставлене питання. Ще 7,35% наголошують, що дівчатам надається більша

підтримка в навчанні на уроках української та іноземних мов, літератури хлопцям і дівчатам і лише 2,94% - що така підтримка більшою мірою надається хлопцям.

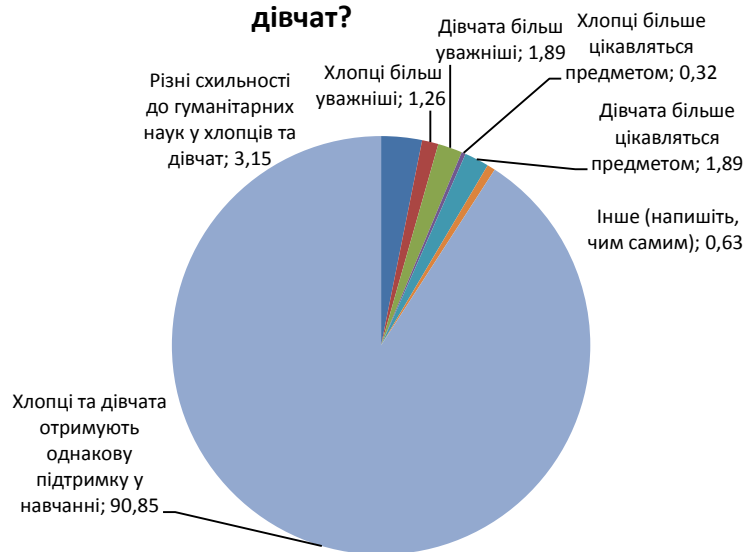

Зазначимо, що опитані дівчата частіше зазначають, що підтримка у навчанні на уроках української та іноземних мов, літератури для хлопців та дівчат є однаковою, а от хлопці частіше мали проблеми з відповіддю на це питання.

Незважаючи на однотайні відповіді вчителів щодо однакової підтримки дівчат та хлопців при вивченні ними гуманітарних наук, все таки певна їх частина (3,15% опитаних вчителів) до причин різної підтримки відносять різні схильності до гуманітарних наук у хлопців та дівчат (Діаграма 24 (вчителі)).

Діаграма 24 (вчителі). Якщо ні, то чим на вашу думку зумовлене різна підтримка хлопців та дівчат?

До того ж вчителі старшого віку на порядок частіше виправдовують більшу підтримку хлопців або дівчат тим, що «хлопці більш уважні» або «дівчата більш уважні» (див. таблицю).

Таблиця: Якщо ні, то чим на вашу думку зумовлене різна підтримка хлопців та дівчат?

	Різні схильності до гуманітарних наук у хлопців та дівчат	Хлопці більш уважні	Дівчата більш уважні	Хлопці більше цікавляться предметом	Дівчата більше цікавляться предметом	Інше (напишіть, чим саме)	Хлопці та дівчата отримують однакову підтримку у навчанні
20-29 р.	2,63	2,63	0,00	0,00	0,00	0,00	94,74
30-39 р.	5,06	0,00	3,80	1,27	1,27	2,53	86,08
40-59 р.	2,73	1,09	0,55	0,00	1,64	0,00	93,99
60 і ст.	0,00	5,88	11,76	0,00	11,76	0,00	70,59

Учні також до зазначених причин відносять те, що у дівчат та хлопців схильність до гуманітарних наук виражена не однаково (15,8%), ще 6,06% відмітили, що дівчата більше цікавляться предметом, а 4,55% - дівчата більш уважні. Тоді як 3,03% відповіли, що хлопці більше цікавляться предметом, а 1,52% - хлопці більш уважні (Діаграма 24(7кл)).

Зазначимо, що відповідь на це питання, яка є вимагало більшої конкретизації, дозволяє і дещо уточнити зазначені вище позиції «рівності підтримки». Адже у попередньому загальному питанні стосовно однакової підтримки дівчат та хлопців при вивченні ними гуманітарних наук 76,84% учнів вважають, що вчителі та вчительки надають однакову підтримку в

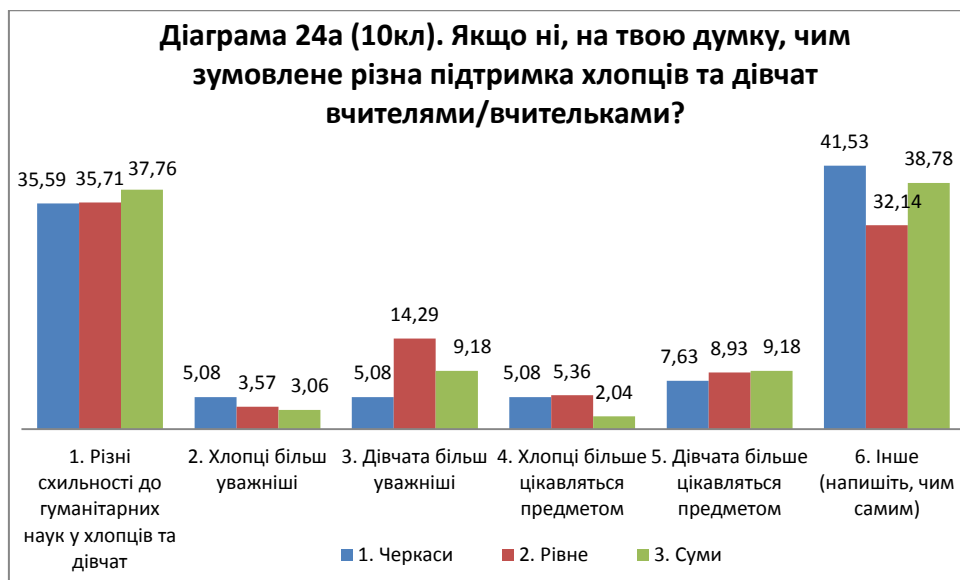
навчанні на уроках української та іноземних мов, літератури хлопцям і дівчатам.

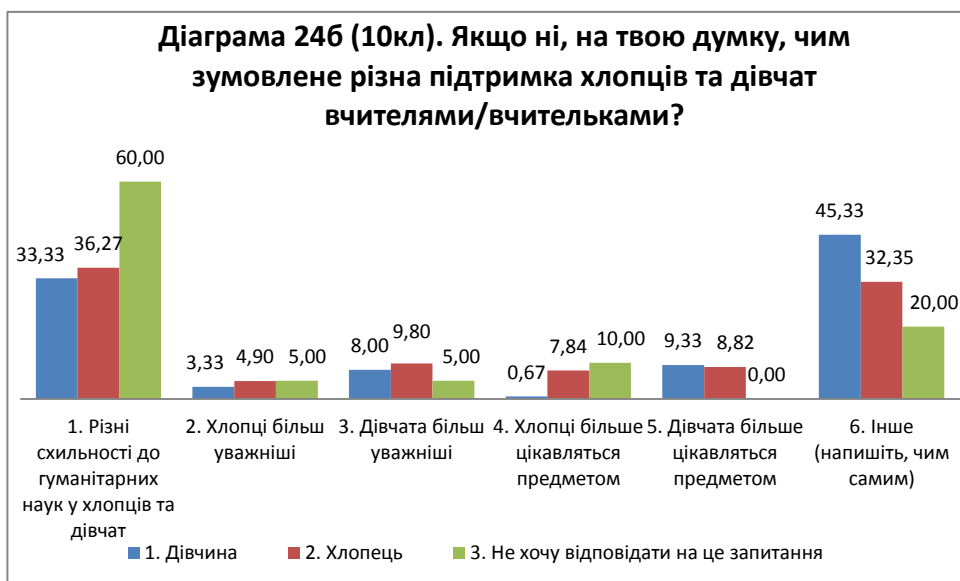
Учні десятого класу більшою мірою виділяють причини різної підтримки хлопців та дівчат при викладанні гуманітарних наук. Так, 3% відмітили, що до таких причин можна віднести різні схильності до гуманітарних наук у хлопців та дівчат. Ще по 8,46% сказали, що дівчата більш уважніші та цікавляться предметом. Тоді як 4,04% - що хлопці більш уважніші та цікавляться предметом (Діаграма 24(10кл)).

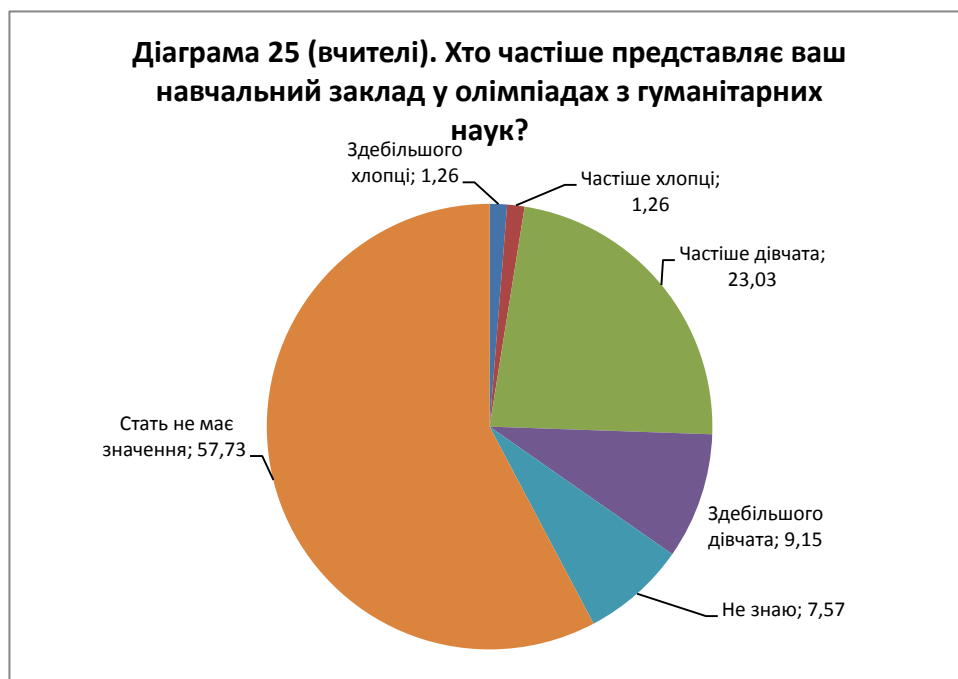
Наведені нижче діаграми ілюструють позиції опитаних десятикласників/ десятикласниць з різних областей та у залежності від статі опитаних.

Заслужовують на увагу досить суттєві розбіжності в оцінках вчителів та учнів стосовно різної схильності хлопців та дівчат до вивчення гуманітарних дисциплін. Так, якщо серед вчителів загалом лише 3,15% опитаних відносять до причин різної підтримки хлопців та дівчат різні схильності до гуманітарних наук, то серед учнів цей показник є значно вищим - 15,8% серед семикласників та 36,4% - серед десятикласників. При цьому позиції опитаних хлопців та дівчат практично збігаються (див. Діаграму 24б).

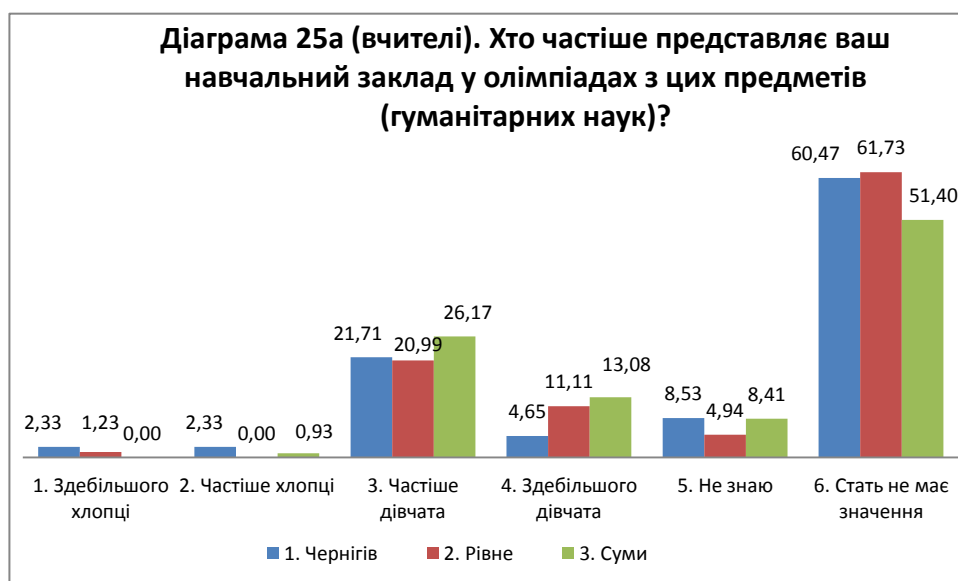
Вчителі відмічають, що стать не має значення при виборі претендентів на участь у олімпіадах з гуманітарних наук (57,73%). Поряд з цим 23% опитаних нами вчителів відмітили, що у таких олімпіадах частіше беруть участь дівчата і ще 9,15% - здебільшого дівчата (Діаграма 25 (вчителі)).

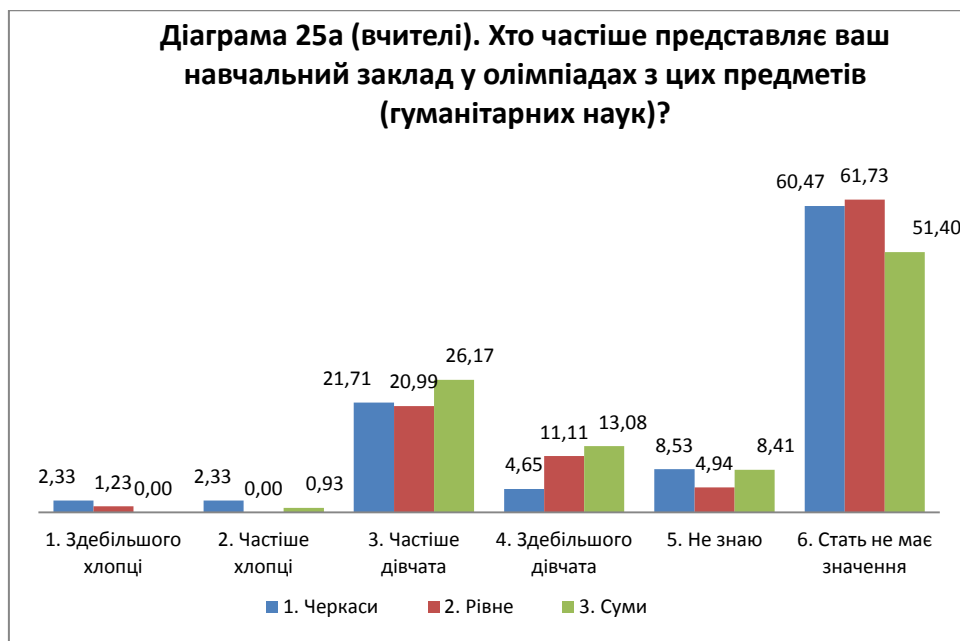

Лише по 1,26% опитаних відмітили, що хлопці здебільшого чи частіше представляють їх навчальний заклад на олімпіадах з гуманітарних наук.

Таблиця: Хто частіше представляє ваш навчальний заклад у олімпіадах з цих предметів (гуманітарних наук)?

	Здебільшого хлопці	Частіше хлопці	Частіше дівчата	Здебільшого дівчата	Не знаю	Стать не має значення
20-29 років	0,00	0,00	13,16	7,89	10,53	68,42
30-39 років	1,27	2,53	21,52	6,33	13,92	54,43
40-59 років	0,55	1,09	24,59	10,93	4,37	58,47
60 і старше	11,76	0,00	35,29	5,88	5,88	41,18

Категоричнішими є відповіді учнів. Так, на Діаграмі 25 (7кл) бачимо, що 42,86% учнів сьомого класу стверджують, що дівчата частіше беруть участь у зазначених олімпіадах, ще 11,47% - зазвичай дівчата. Лише 4,33% - частіше хлопці і ще 4,76% - зазвичай хлопці. Не змогли відповісти на запитання 34,2% учнів сьомого класу.

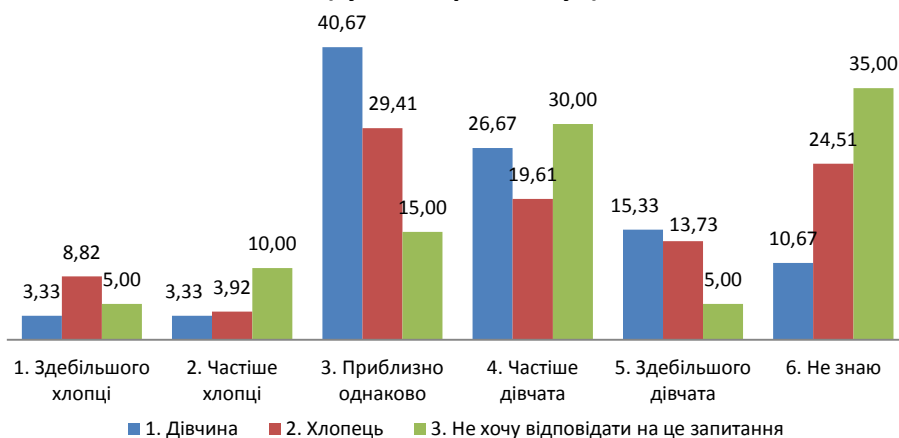
Учні десятого класу також відмічають, що дівчата частіше представляють свій навчальний заклад на олімпіадах з гуманітарних наук (24,26%) і ще 13,97% - вибрали варіант «здебільшого дівчата».

Діаграма 25 (10кл). Хто представляє твій навчальний заклад у олімпіадах з гуманітарних наук?

Лише 5,51% - здебільшого хлопці представляють навчальний заклад на олімпіадах з гуманітарних наук, 4,04% - частіше хлопці (Діаграма 25 (10кл)).

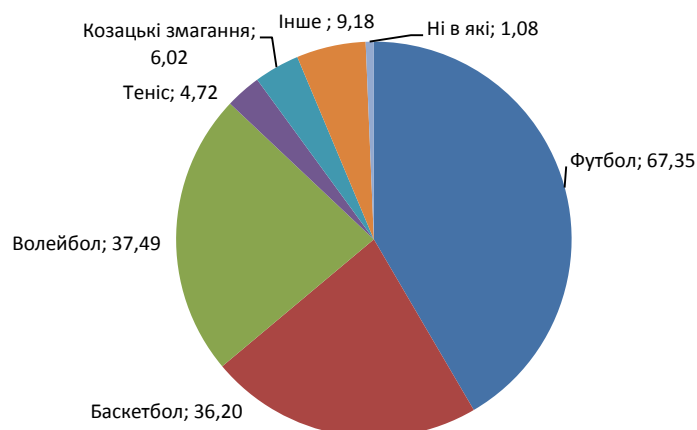
Діаграма 25б (10кл). Хто представляє твій навчальний заклад у олімпіадах з цих предметів (гуманітарних наук)?

В ході дослідження також вивчалось питання гендерного розподілу фізичного навантаження на уроках фізкультури.

На запитання «В які ігри на уроках фізкультури частіше грають хлопці?» (Діаграма 26) опитані зазначають: 67,35% - футбол, 37,49% - волейбол, 36,20% - баскетбол.

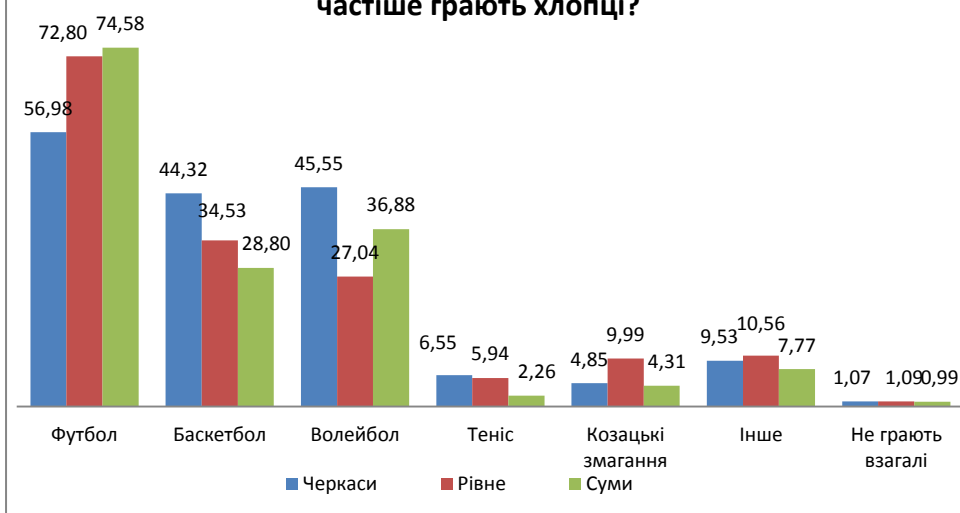
Діаграма 26. В які ігри на уроках фізкультури частіше грають хлопці?

Таблиця: В які ігри на уроках фізкультури частіше грають хлопці?

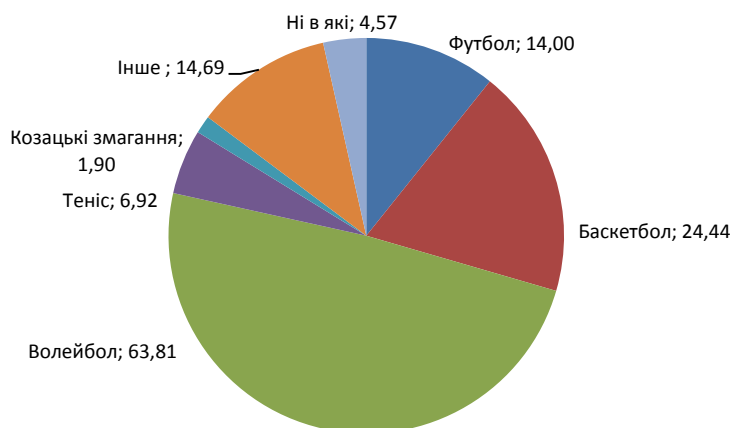
	4-й клас	7-й клас	10-й клас	вчителі	жінки	чоловіки	усього
Футбол	64,51	67,97	59,93	76,97	69,74	64,85	67,35
Баскетбол	18,79	32,47	45,59	47,95	34,25	36,48	36,20
Волейбол	18,37	36,15	50,00	45,43	37,74	38,13	37,49
Теніс	1,88	2,60	3,68	10,73	5,93	4,69	4,72
Козацькі змагання	1,67	2,60	1,84	17,98	4,30	6,65	6,02
Інше (напишіть)	12,53	14,50	3,68	5,99	7,40	10,02	9,18
Ні в які	1,88	1,73	0,37	0,32	0,70	1,36	1,08

Діаграма 26а. В які ігри на уроках фізкультури частіше грають хлопці?

На запитання «В які ігри на уроках фізкультури частіше грають дівчата?» (Діаграма 27) опитані зазначають: 63,81% - волейбол, 24,44% - баскетбол, 14% - футбол та 6,92% - теніс.

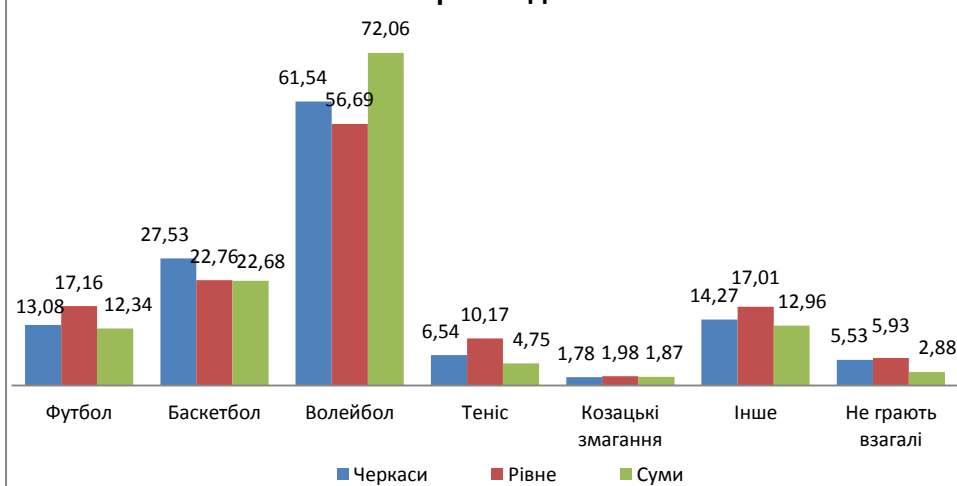
Діаграма 27. В які ігри на уроках фізкультури частіше грають дівчата?

Таблиця: В які ігри на уроках фізкультури частіше грають дівчата?

	4-й клас	7-й клас	10-й клас	вчителі	жінки	чоловіки	усього
Футбол	11,69	11,47	11,40	21,45	11,71	13,39	14,00
Баскетбол	20,04	17,75	20,22	39,75	26,96	20,10	24,44
Волейбол	32,57	69,05	77,57	76,03	68,71	61,93	63,81
Теніс	8,14	4,76	4,04	10,73	5,05	7,75	6,92
Козацькі змагання	0,63	0,43	1,47	5,05	1,23	2,35	1,90
Інше (напишіть)	29,85	16,02	4,04	8,83	13,71	14,58	14,69
Ні в які	3,97	6,06	6,99	1,26	2,55	5,98	4,57

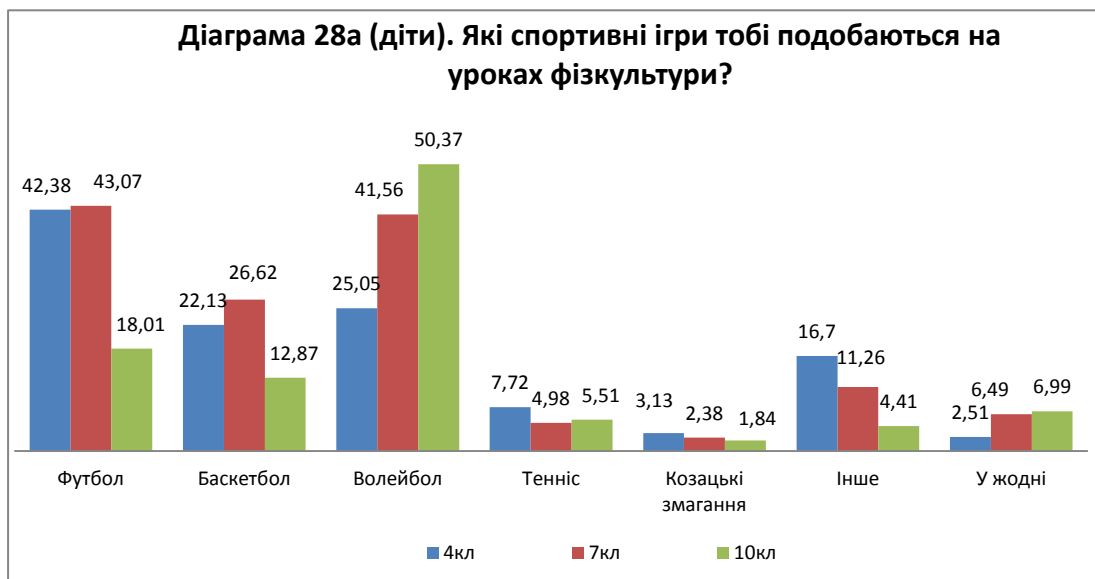
Діаграма 27а. В які ігри на уроках фізкультури частіше грають дівчата?

Найбільш улюбленими спортивними іграми для учнів є (Діаграма 28(діти)): волейбол (38,99%), футбол (34,49%), баскетбол (20,54%), теніс (6,07%).

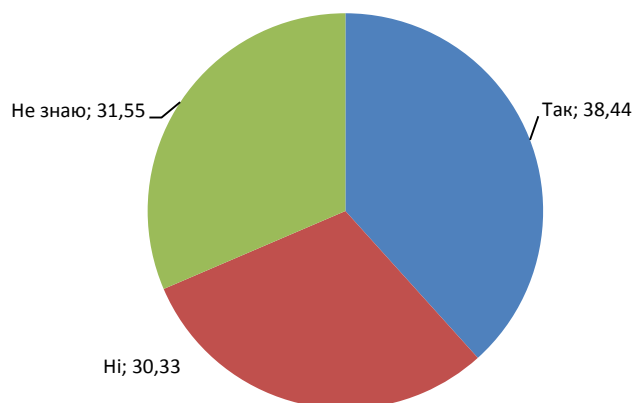

Розподіл відповідей відповідно до учнів за класами навчання відображено на Діаграмі 28а. Старшокласники (10 кл.) більше полюбляють волейбол, а учні початкової школи (4 кл.) та середньої школи (7-кл.) – футбол та баскетбол.

Стосовно гендерного розподілу гурткової та секційної діяльності у школах, то 38,44% опитаних відзначають, що у їх навчальному закладі є гуртки та спортивні секції, які вважаються дівчачими. Заперечують такий розподіл 30% опитаних, не знають – 31,55% (Діаграма 29).

Діаграма 29. Чи є у вашому навчальному закладі гуртки та спортивні секції, які вважаються для дівчат?

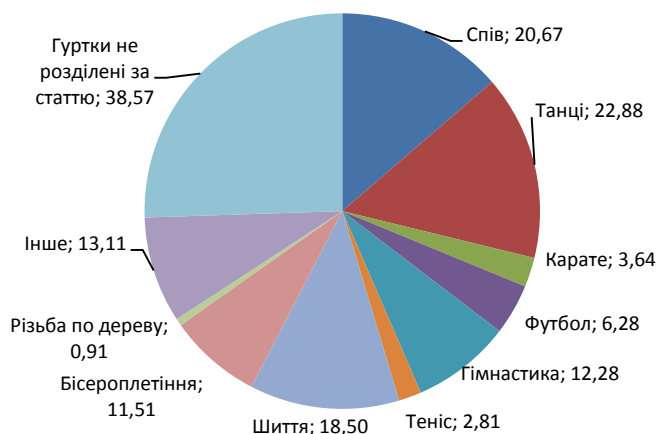
Як бачимо, вчителі більш категорично заперечують наявність гуртків та спортивних секцій для дівчат, тоді як учні початкової середньої ланки школи погоджуються про наявність таких гуртків та спортивних секцій.

Таблиця: Чи є у вашому навчальному закладі гуртки та спортивні секції, які вважаються для дівчат?

	4-й клас	7-й клас	10-й клас	вчителі	жінки	чоловіки	усього
Так	44,05	46,97	33,09	29,65	43,95	36,40	38,44
Ні	17,95	21,43	34,93	47,00	28,30	29,05	30,33
Не знаю	38,00	31,60	31,99	24,61	28,59	34,82	31,55

Гуртки та спортивні секції для дівчат вважають (Діаграма 30): танці (22,88%), спів (20,67%), шиття (18,50%), гімнастика (12,28%), бісероплетіння (11,51%).

Діаграма 30. Якщо так, то які саме гуртки та спортивні секції вважаються для дівчат?

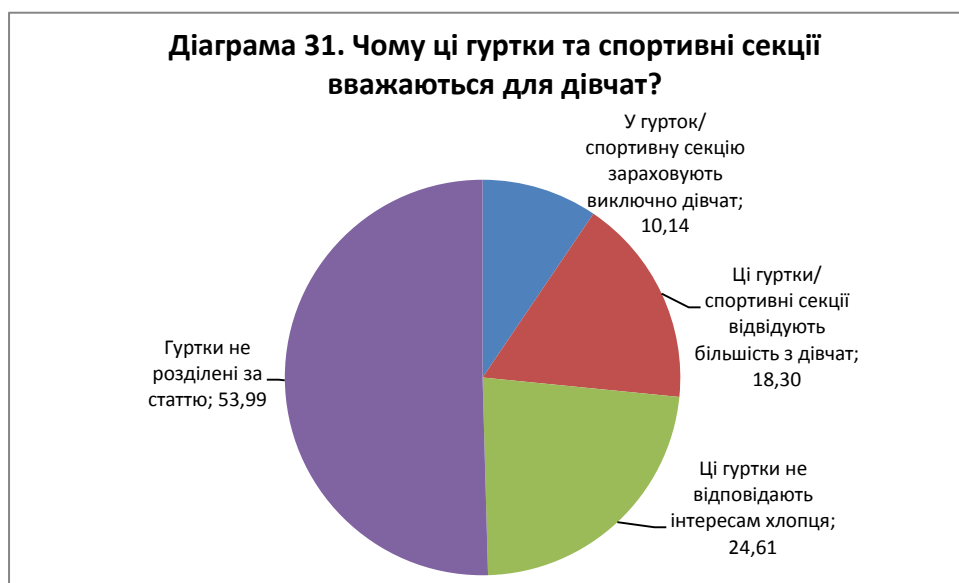

Таблиця: Якщо так, то які саме гуртки та спортивні секції вважаються для дівчат?

	4-й кл.	7-й кл.	10-й кл.	вчителі	жінки	чоловіки	усього
Спів	34,24	28,79	9,56	10,09	23,47	18,37	20,67
Танці	50,10	27,27	8,46	5,68	27,26	21,29	22,88
Карате	2,92	6,49	2,94	2,21	4,58	3,53	3,64
Футбол	1,88	13,64	5,51	4,10	7,51	5,54	6,28
Гімнастика	29,85	14,07	1,10	4,10	14,10	11,25	12,28
Теніс	6,26	4,98	0,00	0,00	3,09	2,46	2,81
Шиття	30,27	23,38	5,51	14,83	17,69	18,44	18,50
Бісероплетіння	22,55	13,64	2,57	7,26	11,63	11,43	11,51
Різьба по дереву	0,63	1,95	0,74	0,32	0,35	1,30	0,91
Інше (що саме)	11,06	20,78	16,18	4,42	12,92	14,86	13,11
Гуртки не розділені за статтю	15,66	26,84	47,43	64,35	36,17	37,99	38,57

Респонденти зазначають, що ці гуртки та спортивні секції вважаються для дівчат оскільки (Діаграма 31): ці гуртки не відповідають інтересам хлопців (24,61%), їх відвідують більшість дівчат (18,30%), туди зараховують виключно дівчат (10,14%).

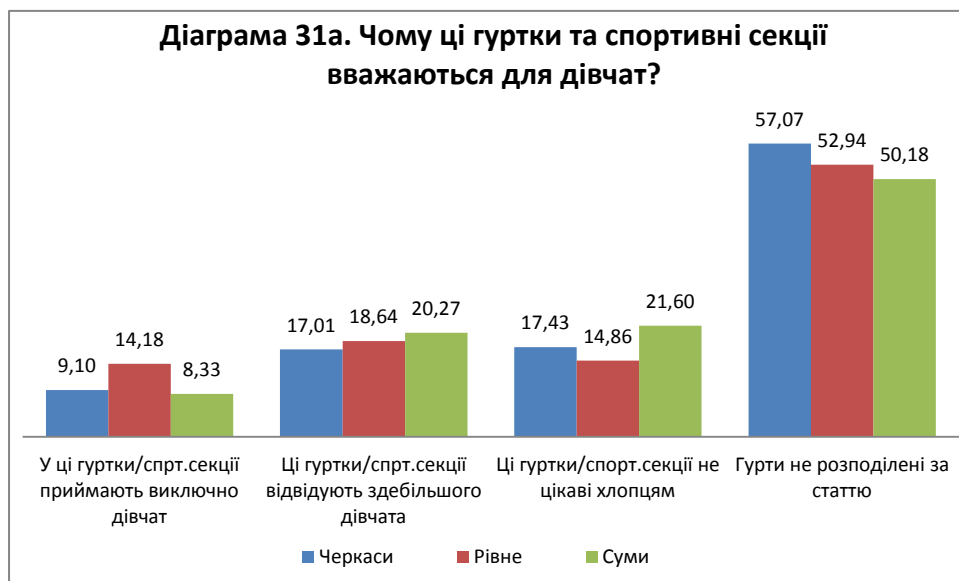
При цьому варті уваги значно вищі показники тих, хто стверджує, що гуртки не розділені за статтю, саме серед вчителів (64,35%). Тоді як серед учнів такий показник хоч і наростає з переходом від молодшої до середньої та старшої школи, проте загалом не перевищує 48%.

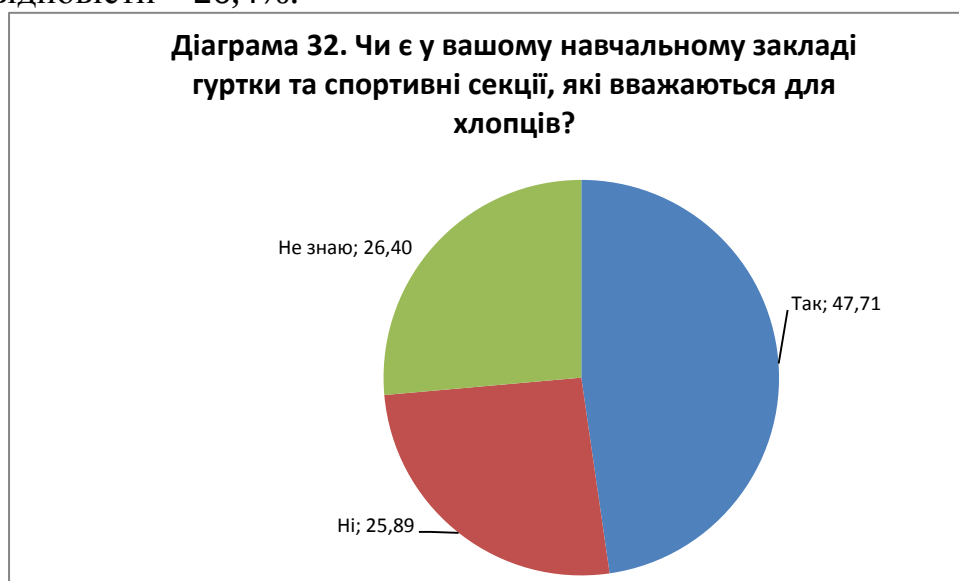
При чому вчителі частіше за учнів обирають варіант, що до зазначених гуртків записують виключно дівчат. Досить вагомими можна вважати і 38% опитаного вчительства, які вважають, що «ці гуртки не відповідають інтересам хлопця». Особливо, якщо пам'ятати про реальну вагу цих 38%. Адже 90,54% опитаних – це жінки і лише 9,46% - чоловіки.

Таблиця: Чому ці гуртки та спортивні секції вважаються для дівчат?

	4-й кл.	7-й кл.	10-й кл.	вчителі	жінки	чоловіки	усього
У гурток/ спортивну секцію зараховують виключно дівчат	9,39	12,77	11,76	6,62	12,19	11,32	10,14
Ці гуртки/ спортивні секції відвідують більшість з дівчат	27,97	21,65	10,66	12,93	17,40	18,59	18,30
Ці гуртки не відповідають інтересам хлопця	30,90	12,99	16,54	38,00	17,17	18,81	24,61
Гуртки не розділені за статтю	32,78	53,68	61,03	68,45	53,69	51,90	53,99

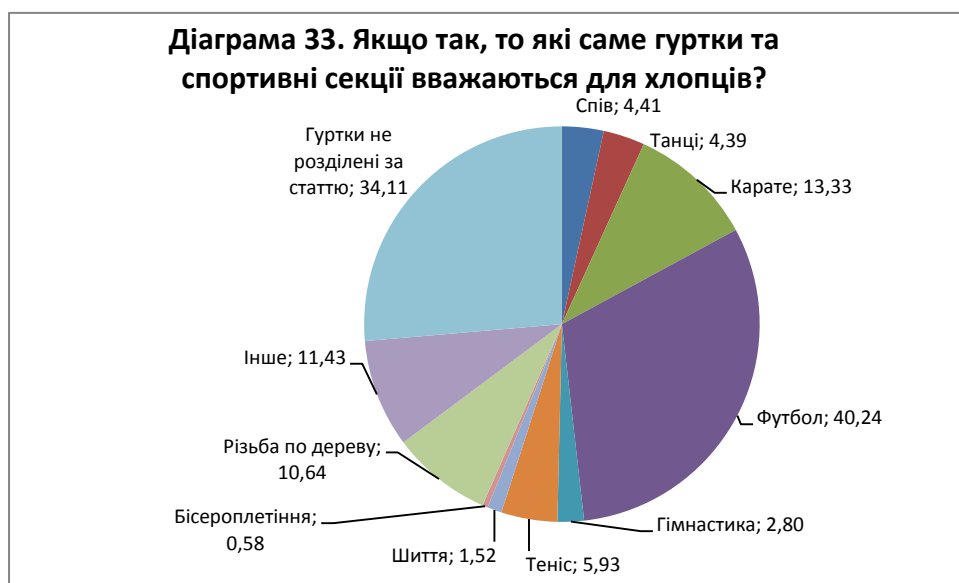
На запитання «Чи є у вашому навчальному закладі гуртки, спортивні секції, які вважаються для хлопців» (Діаграма 32), 47,71% опитаних обрали варіант «Так». Заперечили наявності таких гуртків та секцій 25,89%, не змогли відповісти – 26,4%.

При чому, традиційно, вчителі частіше заперечують наявність таких гуртків та спортивних секцій. Тоді як учні молодшої (4 кл.) та середньої (7 кл.) ланок школи підтверджують.

Таблиця: Чи є у вашому навчальному закладі гуртки та спортивні секції, які вважаються для хлопців?

	4-й клас	7-й клас	10-й клас	вчителі	жінки	чоловіки	усього
Так	60,13	61,04	35,29	34,38	48,27	50,62	47,71
Ні	14,20	18,40	30,88	40,06	22,73	27,87	25,89
Не знаю	25,68	20,56	33,82	25,55	29,00	21,51	26,40

Як бачимо з Діаграми 33, до гуртків та спортивних секцій, які вважаються для хлопців опитані найчастіше відносять: футбол (40,24%), карате (13,33%), різьбу по дереву (10,64%).

Таблиця: Якщо так, то які саме гуртки та спортивні секції вважаються для хлопців?

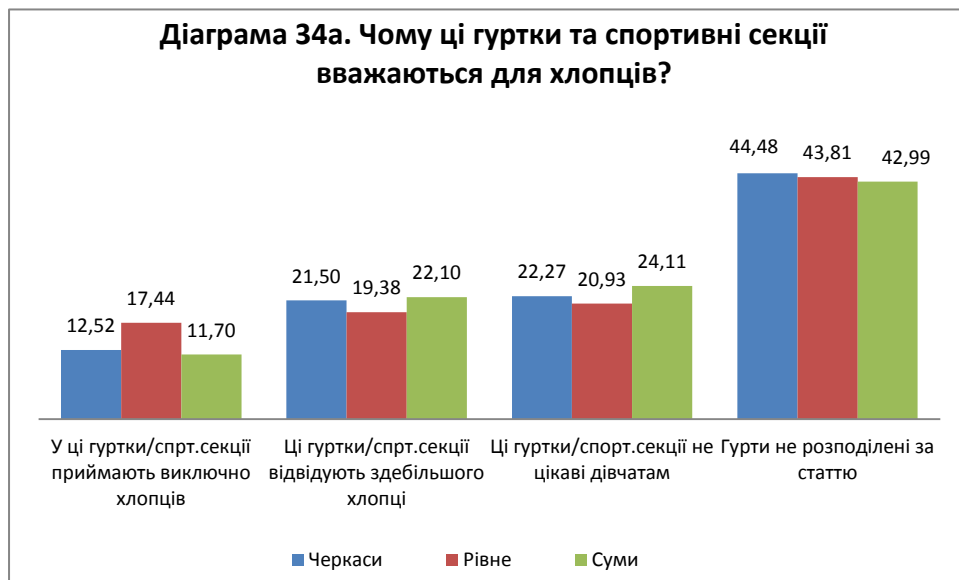
	4-й кл.	7-й кл.	10-й кл.	вчителі	жінки	чоловіки	усього
Спів	7,52	5,21	3,31	1,58	3,81	4,63	4,41
Танці	8,98	5,21	1,47	1,89	5,15	3,99	4,39
Карате	26,10	13,23	7,35	6,62	13,33	13,42	13,33
Футбол	53,24	53,80	28,68	25,24	40,56	39,28	40,24
Гімнастика	6,26	2,82	1,47	0,63	2,81	3,23	2,80
Теніс	13,36	9,11	0,00	1,26	7,48	5,93	5,93
Шиття	2,09	3,25	0,74	0,00	0,91	1,69	1,52
Бісероплетіння	1,67	0,65	0,00	0,00	0,77	0,41	0,58
Різьба по дереву	14,82	14,75	2,57	10,41	9,85	11,67	10,64
Інше (що саме)	14,20	15,18	10,66	5,68	12,94	12,13	11,43
Гуртки не розділені за статтю	15,03	22,13	43,75	55,52	33,26	33,73	34,11

Серед причин, чому зазначені гуртки та спортивні секції вважають для хлопців респонденти відзначають (Діаграма 34): ці гуртки не відповідають інтересам дівчат (22,30%), їх відвідують більшість хлопців (21%), туди зараховують виключно хлопців (13,72%).

Таблиця: Чому ці гуртки та спортивні секції вважаються для хлопців?

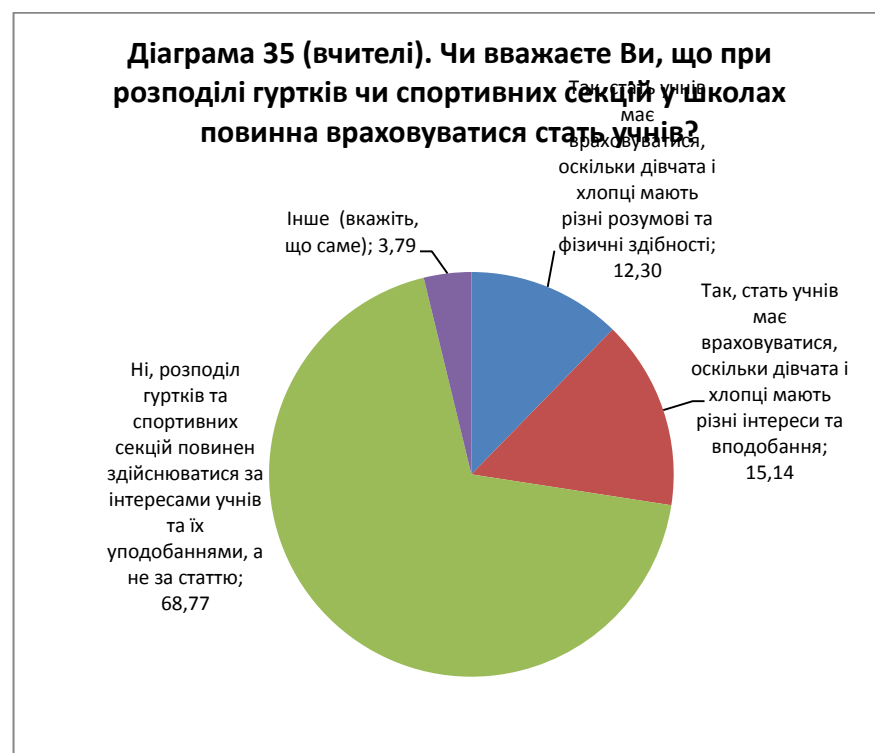
	4-й кл.	7-й кл.	10-й кл.	вчителі	жінки	чоловіки	усього
У гурток/ спортивну секцію зараховують виключно хлопців	11,06	18,61	15,44	9,78	14,36	16,26	13,72
Ці гуртки/ спортивні секції відвідують більшість з хлопців	26,93	23,38	15,07	18,61	22,38	19,67	21,00
Ці гуртки не відповідають інтересам дівчат	31,94	25,76	17,28	14,20	20,90	22,46	22,30
Гуртки не розділені за статтю	31,73	34,85	52,21	57,41	43,62	42,59	44,05

Зазначені у наведених діаграмах позиції з точки зору значної частини опитаних мають логічні пояснення.

Так, лише 68,77% опитаних вчителів стверджують, що при розподілі гуртків чи спортивних секцій у школах повинні враховуватися інтереси учнів та їх вподобання, а не їх стать. Тоді як 15,14% вчителів вважають, що стать повинна враховуватися, оскільки у хлопців і дівчат різні інтереси та вподобання, і ще 12,30% - бо у хлопців і дівчат різні розумові та фізичні здібності (Діаграма 35(вчителі)).

При цьому серед старшого покоління вчительства позицію стосовно різних розумових та фізичних здібностей хлопців і дівчат зазначає майже третина опитаних.

Таблиця: Чи вважаєте Ви, що при розподілі гуртків чи спортивних секцій у школах повинна враховуватися стать учнів?

	Так, стать учнів має враховуватися, оскільки дівчата і хлопці мають різні розумові та фізичні здібності	Так, стать учнів має враховуватися, оскільки дівчата і хлопці мають різні інтереси та вподобання	Ні, розподіл гуртків та спортивних секцій повинен здійснюватися за інтересами учнів та їх уподобаннями, а не за статтю	Інше (вказіть, що саме)
20-29 р.	21,05	18,42	57,89	2,63
30-39 р.	8,86	12,66	74,68	3,80
40-59 р.	10,38	15,30	70,49	3,83
60 і старше	29,41	17,65	47,06	5,88

Таким чином, на основі аналізу результатів за цим блоком питань можемо зробити загальний висновок не лише про наявність суттєвих розходжень у позиціях опитаних вчителів та учнів, але й стосовно існування та поширеності стереотипів, що вже сьогодні не сприяють забезпеченню рівних можливостей для дівчат та хлопців і здатні впливати на їх подальше навчання та самореалізацію у майбутньому.

III. Гендерно обумовлене насильство

Однією з робочих гіпотез даного дослідження було твердження про те, що в основі проявів дискримінації та насильства лежать стереотипні уявлення щодо особливостей поведінки, мотивації та очікувань стосовно хлопців та дівчат. При цьому значна частина таких стереотипів свідомо чи несвідомо функціонує і поширюється не лише в учнівському, але й у вчительському середовищі, впливаючи, таким чином, і на формування відповідних уявлень у школярів.

Отримані результати опитування показують значний рівень підтвердження даної гіпотези.

Так, наведені у Діаграмі 36 показники згоди опитаних вчителів/вчительок зі стереотипними твердженнями дозволяють зробити висновок про можливості суттєвого впливу вчительства на формування стереотипів.

Наприклад, майже половина (47,95%) опитаних вчителів висловлює часткову згоду з твердженням «хлопці більш схильні до точних наук, ніж дівчата». Цікаво, що вчителі чітко співвідносять хлопців з фізичним насильством, а дівчат – з психологічним.

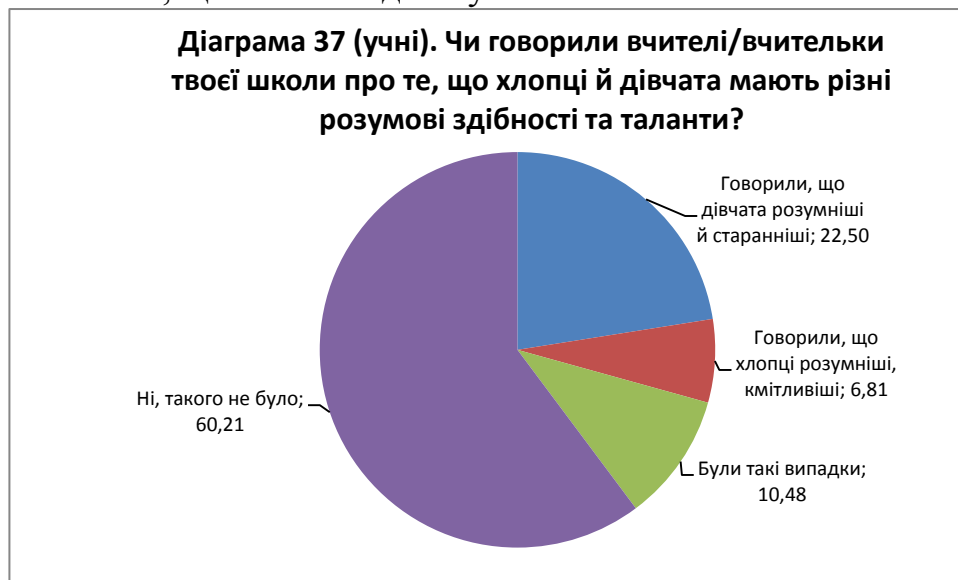

Так, біля 80 опитаних загалом погоджуються (в цілому та частково), що хлопці більш схильні до фізичного насильства. А також 55,84% частково згодні і 17,67% - повністю згодні з тим, що дівчата більш схильні до психологічного насильства.

Заслужують на увагу високий показник (більше 65%) згоди (в цілому та частково), що дівчаток треба виховувати «справжніми панянками», а також близькі показники чоловічої альтернативи: хлопців

треба виховувати «справжніми чоловіками, яким не можна плакати (див. діаграму 36).

З врахуванням таких показників стереотипності в оцінках та очікуваннях стосовно хлопців та дівчат, можна вважати позитивним результат на рівні 60% учнів, які зазначили, що вчителі/вчительки у їх школі ніколи не говорять про те, що хлопці та дівчата мають різні розумові здібності і таланти (Діаграма 37). Хоча при цьому біля 40% опитаних все-таки визнають, що такі випадки були.

Як бачимо з Діаграми, 10,48% фіксують це як загальні випадки, без конкретизації, а 22,5% опитаних все-таки зазначають, що деякі вчителі говорили, що дівчата розумніші та старанніші, і 6,81% - що хлопці розумніші та кмітливіші.

Наведена нижче таблиця ілюструє особливості оцінок учнів різних класів. В контексті завдань даного дослідження варті особливої уваги оцінки учнів 7-х класів, які рідше за інших вказують, що таких випадків не було, проте згадують, що вчителі говорили стосовно дівчат, що вони розумніші та старанніші. Адже мова йде про підлітковий період, період визначення та самоствердження, і такі вислови можуть у майбутньому стати основою поширення гендерно-зумовленого насильства.

Таблиця: Чи говорили вчителі/вчительки твоєї школи про те, що хлопці й дівчата мають різні розумові здібності та таланти?

	4 кл	7 кл	10 кл	Дівчата	Хлопці	Усі діти
Говорили, що дівчата розумніші й старанніші	22,76	24,89	19,85	23,49	22,02	22,76
Говорили, що хлопці розумніші, кмітливіші	7,31	6,49	6,62	2,18	11,63	6,90
Були такі випадки	11,27	10,61	9,56	10,58	9,71	10,14
Ні, такого не було	58,66	58,01	63,97	63,75	56,66	60,21

Про досить високий рівень сформованості стереотипних уявлень свідчать і результати відповідей учнів на питання стосовно того, чи поведінка хлопці і дівчата по-різному. Як бачимо з Діаграми 38, лише трохи більше половини опитаних учнів (52,98%) зазначають, що поведінка не залежить від статі. А решта – 47% вважають, що ця поведінка є різною, причому кожен третій (33,11%) вважають, що дівчата поведуться краще, а 13,91% - що хлопці.

По цьому питанню можна простежити чітку залежність оцінок від віку (класу навчання) учнів. Так, учні старшої школи (10 кл.) частіше за інших вважають, що поведінка не залежить від статі. В той же час, серед учнів 7-х класів виявлено найбільші відсотки тих, хто вважає, що дівчата поведуться краще.

Таблиця: Чи вважаєш ти, що хлопці й дівчата поведуться по-різному?

	4 кл	7 кл	10 кл	Дівчата	Хлопці	Усі діти
Хлопці поведуться краще	11,9	12,55	17,28	3,33	25,24	14,29
Дівчата поведуться краще	34,45	37,66	27,21	43,29	22,65	32,97
Поведінка не залежить від статі	53,65	49,78	55,51	53,38	52,11	52,74

Відповіді учнів та вчителів на питання стосовно розуміння ними гендерно обумовленого насильства ілюструє Діаграма 39.

Як бачимо, 56,36% опитаних впевнено зазначають, що вони знають, що це таке, 16,35% - не знають, і ще 27,29% зазначили, що їм важко відповісти на це питання.

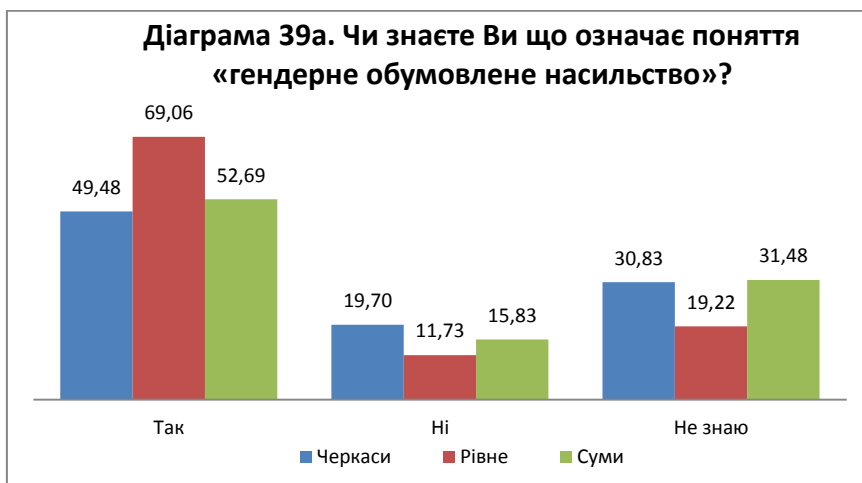
При цьому рівень обізнаності (за оцінками самих опитаних) зростає від молодшої до старшої школи, що можна розглядати як позитивну тенденцію (при умові, що це не пов'язане з власним досвідом опитаних).

Таблиця: Чи знаєте Ви що означає поняття «гендерне обумовлене насильство»?

	4-й клас	7-й клас	10-й клас	вчителі	жінки	чоловіки	усього
1. Так	32,99	40,48	61,76	90,22	59,14	53,04	56,36
2. Ні	24,63	21,86	15,44	3,47	14,84	18,88	16,35
3. Не знаю	42,38	37,66	22,79	6,31	26,03	28,09	27,29

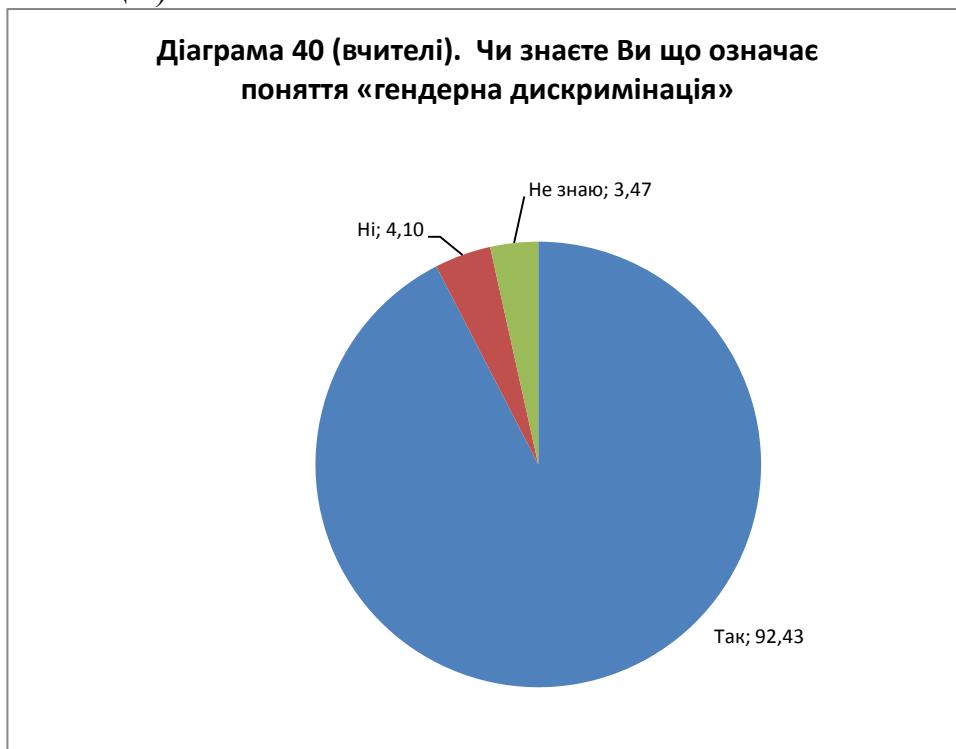
Зазначимо, що найвищий рівень обізнаності (знають, що означає поняття «гендерне обумовлене насильство») демонструють вчителі - 90,22%.

А в розрізі областей найвищий загальний рівень власної обізнаності демонструють опитані (загалом і учні, і вчителі) у Рівненській області.

Таку ж як і у попередньому питанні впевненість опитані вчителі демонструють і у розумінні поняття «гендерна дискримінація»: 92,43% зазначили, що знають що означає це поняття (Діаграма 40).

При цьому заслуговує на увагу тенденція до зниження відсотків тих вчителів, хто знає, що означає поняття «гендерна дискримінація», зі зростанням віку/стажу роботи. Якщо серед молодих вчителів цей показник складає 97,37%, то серед представників групи «60 і старше» лише 70,59%. (див. таблицю).

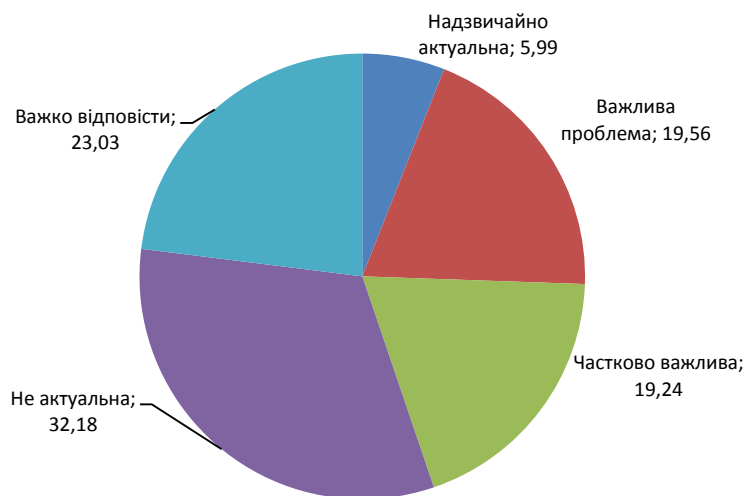

Таблиця: Чи знаєте Ви що означає поняття «гендерна дискримінація»?

	Так	Ні	Не знаю
20-29 років	97,37	0,00	2,63
30-39 років	94,94	1,27	3,80
40-59 років	92,35	4,92	2,73
60 і старше	70,59	17,65	11,76

Зазначимо, що такі високі оцінки вчительством рівня власної обізнаності стосовно гендерно- обумовленого насильства та гендерної дискримінації не підтверджуються такими ж високими показниками визнання значимості проблеми поширеності цих явищ у школі. Так, майже третина опитаних вчителів (32,18%) вважає проблему не актуальною для їх школи, а 23% не змогли відповісти на питання «Як Ви вважаєте, наскільки актуальною є проблема гендерно обумовленого насильства щодо дітей та підлітків у Вашій школі?» (Діаграма 41)

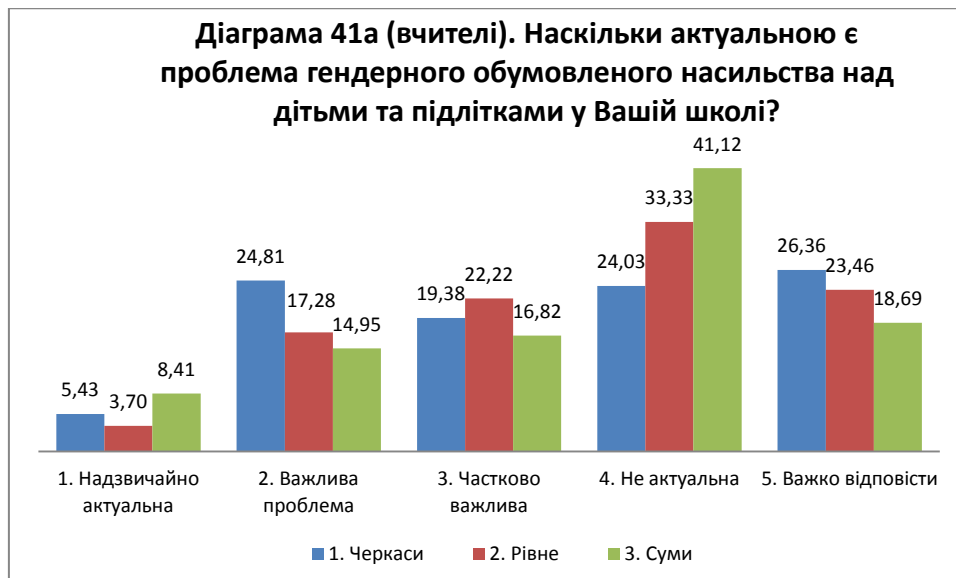
Діаграма 41 (вчителі). Як ви вважаєте, наскільки актуальною є проблема гендерного обумовленого насильства над дітьми та підлітками у Вашій школі?

Таким чином, менше половини опитаних вчителів визнають актуальність проблеми гендерно обумовленого насильства щодо дітей та підлітків у їх школі. До того ж і рівень такого визнання є різним. 19,24% вважають проблему частково актуальною, 19,56% - важливою і 5,99% - надзвичайно актуальною.

Таблиця: Як ви вважаєте, наскільки актуальною є проблема гендерного обумовленого насильства над дітьми та підлітками у Вашій школі?

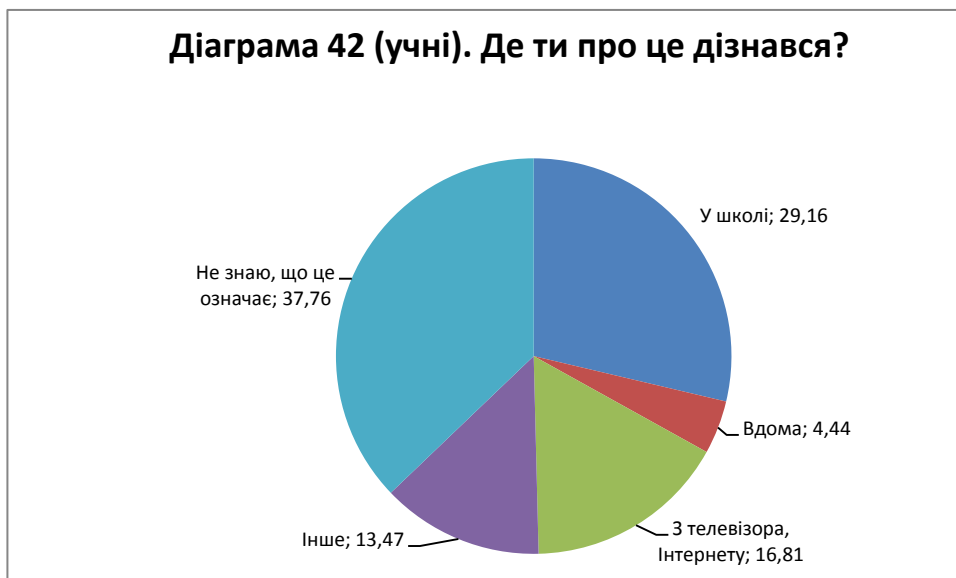
	Надзвичайно актуальна	Важлива проблема	Частково важлива	Не актуальна	Важко відповісти
20-29 років	5,26	13,16	18,42	31,58	31,58
30-39 років	7,59	18,99	18,99	27,85	26,58
40-59 років	5,46	21,86	19,13	33,88	19,67
60 і старше	5,88	11,76	23,53	35,29	23,53

Більш детальний аналіз отриманих відповідей дозволяє конкретизувати оцінки, висловлені учнями стосовно їх обізнаності з проблемою обумовленого насильства. Окреслені раніше (Діаграма 39) показники (16,35% - не знають, і ще 27,29% - важко відповісти) знайшли своє підтвердження, оскільки, відповідаючи на питання «звідки дізнались про гендерно-обумовлене насильство» 37,76% зазначили, що не знають, що це означає.

29,16% опитаних учнів зазначають, що вони дізнались про це у школі, 16,81% - з телебачення та Інтернету, 13,47% зазначили інші джерела інформації, а 4,44% - дізнались вдома.

Таким чином, можемо підсумувати, що школа виступає важливим, проте не єдиним інструментом інформування.

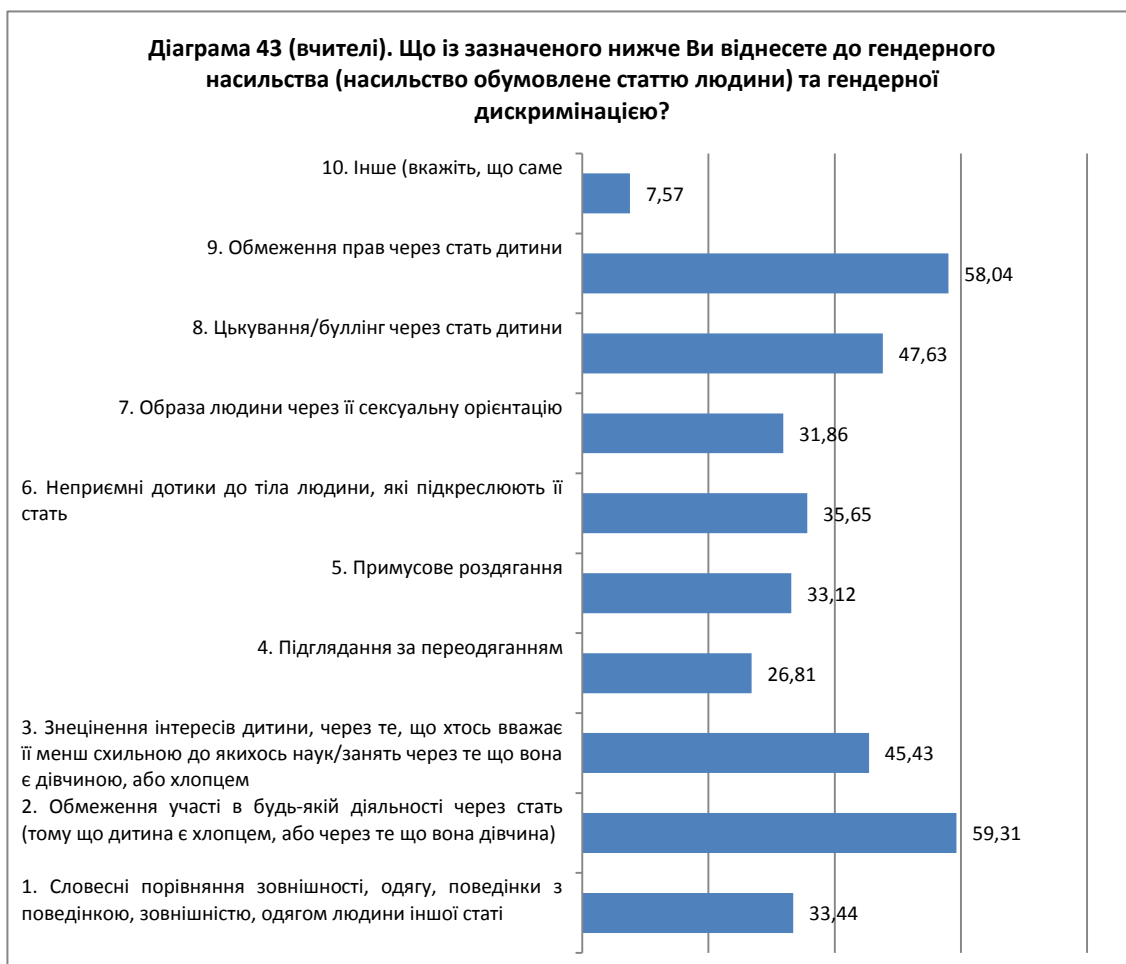
Спеціальне питання анкети було спрямоване на конкретизацію уявлень та оцінок учнів і вчителів стосовно гендерно обумовленого насильства.

Так, вчителям було запропоновано відповісти на питання: **«Що із зазначеного нижче Ви віднесете до гендерно обумовленого насильства (насильства, обумовленого статтю людини) та гендерної дискримінації?»** Можна було зазначити всі можливі варіанти.

Діаграма 43 ілюструє отримані результати.

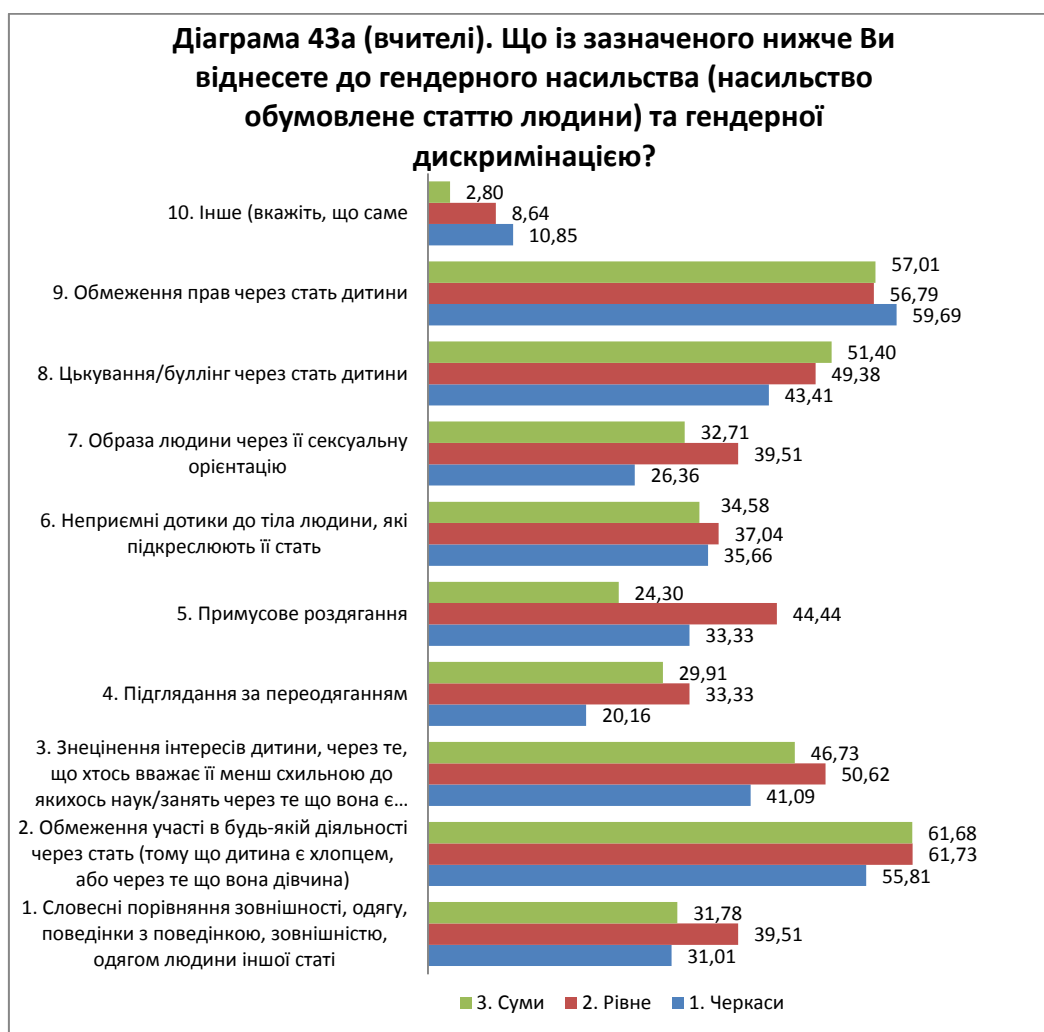
Як бачимо, найчастіше вчителі відносять до гендерно обумовленого насильства та дискримінації обмеження участі у будь-якій діяльності через стать (тому що дитина є хлопцем, або через те що вона – дівчина) – 59,31%, обмеження прав через стать дитини (58,04%), а також цькування/булінг через стать дитини (47,63%) та знецінення інтересів дитини через те, що хтось вважає її менш схильною до якихось наук/занять з огляду на її стать (45,43%).

Інші позиції мають суттєво нижчі показники, особливо з врахуванням можливості фіксувати декілька варіантів.

Таблиця: Що із зазначеного нижче Ви віднесете до гендерного насильства (насильство обумовлене статтю людини) та гендерної дискримінацією?

	20-29 pp.	30-39 pp.	40-59 pp.	60 і старше
Словесні порівняння зовнішності, одягу, поведінки з поведінкою, зовнішністю, одягом людини іншої статі	42,11	25,32	35,52	29,41
Обмеження участі в будь-якій діяльності через стать (тому що дитина є хлопцем, або через те що вона дівчина)	68,42	62,03	58,47	35,29
Знецінення інтересів дитини, через те, що хтось вважає її менш схильною до якихось наук/занять через те що вона є дівчиною, або хлопцем	44,74	43,04	48,09	29,41
Підглядання за переодяганням	23,68	20,25	30,05	29,41
Примусове роздягання	31,58	34,18	34,43	17,65
Неприємні дотики до тіла людини, які підкреслюють її стать	34,21	37,97	35,52	29,41
Образа людини через її сексуальну орієнтацію	28,95	32,91	32,79	23,53
Цькування/буллінг через стать дитини	63,16	45,57	46,99	29,41
Обмеження прав через стать дитини	65,79	63,29	55,74	41,18
Інше (вказіть, що саме)	2,63	6,33	7,10	29,41

Учням також було запропоновано відповісти на питання **«Що із зазначеного нижче ти вважаєш проявами гендерного насильства (насильства, обумовленого статтю людини)?** При цьому можна було обрати кілька варіантів відповіді.

Отримані результати показують зовсім інші пріоритети і, можна допустити, дещо інше розуміння учнями гендерно обумовленого насильства. Тим більше, що зазначені в анкеті для кожної вікової групи варіанти були різними, виражаючи особливості груп та розуміння ними проблематики.

Так, відповіді учнів четвертих класів ілюструє Діаграма 43. Як бачимо, найчастіше вони обирають варіанти «Коли не дозволяють щось робити, кажучи, що це не для дівчини/хлопця» (18,41%) та «Коли говорять, що хлопець поводить себе (одягається, має вигляд) як дівчинка або дівчина як хлопець» (16,95%).

При цьому 37,66% опитаних цієї групи обрали варіант «Інше», вписуючи в анкету, що вони ні з чим таким не стикались або ж не можуть обрати відповідь.

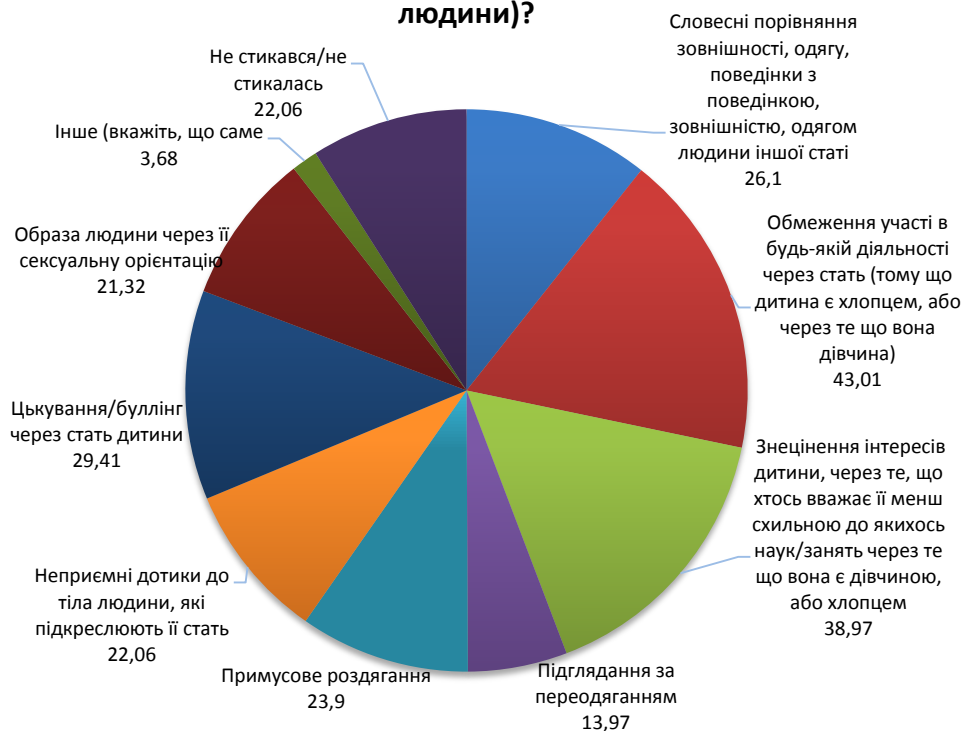
Відповіді учнів 7-х класів ілюструє Діаграма 43а. Не зважаючи на те, що у цій анкеті були додані деякі варіанти, а також дані дещо інші формулювання, можемо говорити про цілком аналогічні оцінки та їх співвідношення (див. Діаграму 43а).

Діаграма 43а (7кл). Що із зазначеного нижче, на твою думку, є проявом гендерно обумовленого насильства (насильства, обумовленого статтю людини)?

Що ж стосується відповідей учнів 10-х класів, то загальне співвідношення позицій також цілком співпадає, проте зросли показники тих, хто вказує серед проявів гендерно обумовленого насильства цькування/булінг через стать дитини (29,41%), примусове роздягання (23,9%) та неприємні дотики до тіла людини, які акцентують увагу на її статі (22,06%).

Діаграма 43б (10кл). Що із зазначеного нижче ти думаєш є проявами гендерного насильства (насильство обумовлене статтю людини)?

Загалом особливістю ситуації можна вважати більш активне використання старшими школярами можливості обрати декілька варіантів. При цьому у старшій школі лише 22,06% опитаних зазначили, що не стикались з такими проявами. І це цілком відповідає показникам, які зазначили вчителі стосовно актуальності проблеми гендерно обумовленого насильства (див. Діаграму 41).

Водночас можемо зазначити і високий рівень «абстрактності» таких оцінок актуальності проблеми вчителями, коли проблема не завжди співвідноситься з конкретними дітьми. Такий висновок підкріплюється результатами відповідей вчителів на питання «На Ваш погляд, чи піддаються діти, з якими Ви працюєте, гендерно обумовленому насильству?»

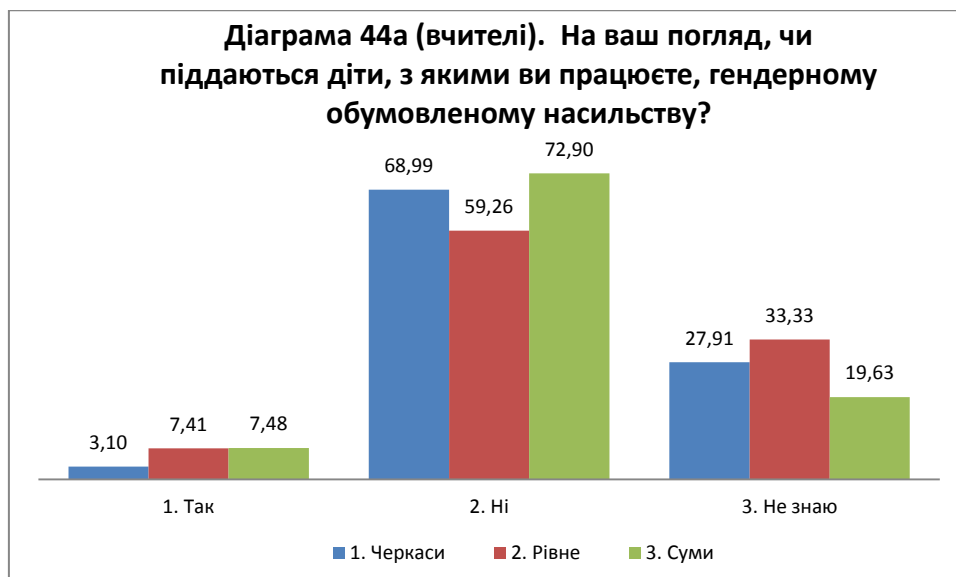
З Діаграми 44 бачимо, що лише 5,68% опитаних вчителів дали ствердну відповідь (тоді як лише 22,06% опитаних десятикласників зазначили, що не стикались з проявами гендерно обумовленого насильства).

26,5% опитаних вчителів зазначили, що вони не знають, чи піддаються діти такому насильству, а 67,82% впевнено зазначили позицію «Ні».

Таблиця: На ваш погляд, чи піддаються діти, з якими ви працюєте, гендерному обумовленому насильству?

	Так	Ні	Не знаю
20-29 років	10,53	55,26	34,21
30-39 років	5,06	68,35	26,58
40-59 років	4,92	69,95	25,14
60 і старше	5,88	70,59	23,53

В той же час опитані учні значно частіше зазначають, що вони самі зустрічались з проявами гендерно обумовленого насильства, зазначеними у попередньому питанні (окреслені у Діаграмі 43).

Загалом 16,33% опитаних підтвердили, що стикались з такими діями. Якщо ж врахувати, що частина учнів не наважилась визнати це з певних причин, зазначивши позицію «важко відповісти» (22,97%), то реальний показник може бути і суттєво вищим (Діаграма 45).

При цьому можна зазначити, що чим більшим є «шкільний досвід», тим більші відсотки учнів фіксують, що вони зустрічались з проявами гендерно обумовленого насильства.

Таблиця: Чи зустрічався/зустрічалась ти з такими діями?

	4 кл	7 кл	10 кл	Дівчата	Хлопці	Усі діти
Так	12,11	16,67	20,22	16,75	15,61	16,18
Ні	57,2	59,09	65,81	60,29	61,96	61,12
Важко відповісти	30,69	24,24	13,97	22,96	22,44	22,70

Зазначимо, що самі вчителі значно рідше зазначають, що діти у їх школі піддавались подібним діям (Діаграма 46).

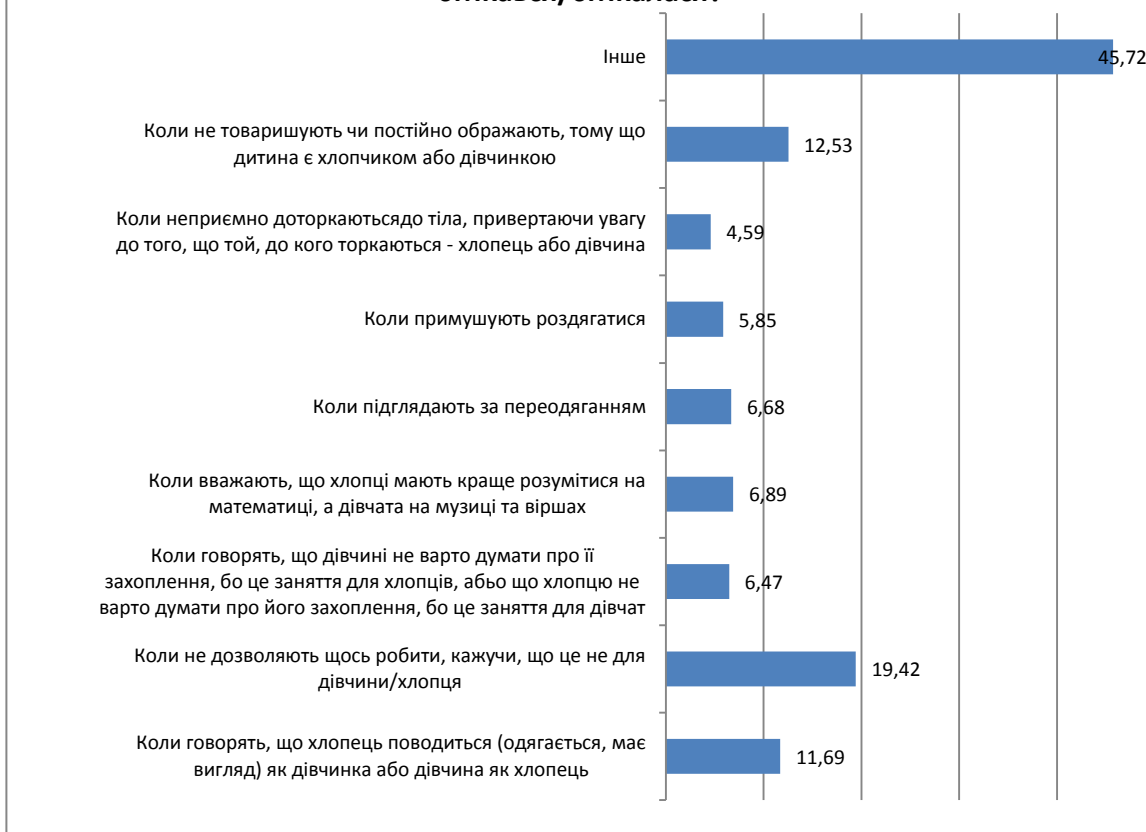

Лише від 1 до 7% опитаних вчителів зазначили про такі випадки, акцентуючи увагу перш за все на словесних порівняннях зовнішності, одягу, поведінки з поведінкою, зовнішністю, одягом людини іншої статі (7,26%), а у більшості своїй зазначали у позиції «Інше», що таким видам насильства діти, з якими вони працюють, не піддаються (80,76%).

Таблиця: Якщо так, то вкажіть, якому виду?

	20-29 pp.	30-39 pp.	40-59 pp.	60 і старше
Словесні порівняння зовнішності, одягу, поведінки з поведінкою, зовнішністю, одягом людини іншої статі	7,89	10,13	6,56	0,00
Обмеження участі в будь-якій діяльності через стать (тому що дитина є хлопцем, або через те що вона дівчина)	2,63	5,06	3,83	5,88
Знецінення інтересів дитини, через те, що хтось вважає її менш схильною до якихось наук/занять через те що вона є дівчиною, або хлопцем	2,63	7,59	4,37	0,00
Підглядання за переодяганням	0,00	5,06	5,46	0,00
Примусове роздягання	0,00	0,00	1,09	5,88
Неприємні дотики до тіла людини, які підкреслюють її стать	0,00	1,27	5,46	5,88
Образа людини через її сексуальну орієнтацію	0,00	0,00	1,09	0,00
Цькування/буллінг через стать дитини	0,00	1,27	3,28	0,00
Обмеження прав через стать дитини	2,63	3,80	2,19	5,88
10. Інше (вкажіть, що саме)	86,84	79,75	79,78	82,35

Діаграма 46 (4кл). З чим саме із зазначеного ти стикався/стикалася?

Учні четвертого класу назвали велику кількість випадків гендерного насильства, з яким вони стикалися (Діаграма 46(4кл.)). А саме:

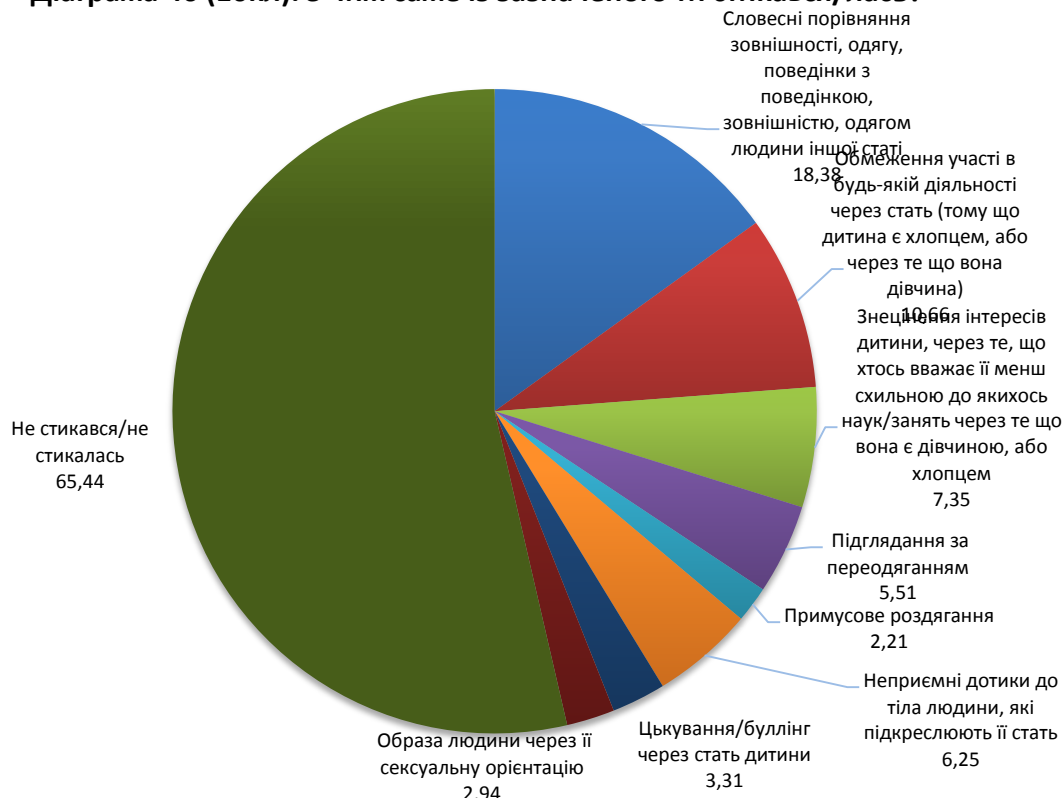
- коли не дозволяють щось робити, кажучи, що це не для дівчини/хлопця (19,42%),
- коли не товаришують чи постійно ображають, тому що дитина є хлопчиком чи дівчинкою (12,53%);
- коли говорять, що хлопець поводить себе (одягається, має вигляд) як дівчина, або дівчина як хлопець (11,69%),
- коли вважають, що хлопці мають краще розумітися на математиці, а дівчата на музиці та віршах (6,89%);
- коли підглядають за переодяганням (6,68%),
- коли говорять, що дівчині не варто думати про її захоплення, бо це заняття для хлопців, або хлопцю кажуть, що не варто йому думати про свої захоплення, бо це заняття для дівчат (6,47%);
- коли примушують роздягатися (5,85%),
- коли неприємно торкаються до тіла, привертаючи увагу, що той до кого торкаються є хлопцем чи дівчиною (4,59%).

Учні сьомого класу зазначали наступні випадки гендерного насильства, з яким вони стикалися (Діаграма 46(7кл.)). А саме: словесні порівняння із зовнішністю, одягом, поведінкою людини іншої статі (13,2%), підглядання за переодяганням (6,71%), обмеження участі в будь-якій діяльності через стать (5,41%), неприємні дотики до тіла людини, які акцентують увагу на її статі (4,98%), знецінення інтересів дитини через те, що хтось вважає, ніби хлопці і дівчата мають різні схильності до певних наук/занять (4,55%), примусове роздягання (2,81%), цькування/булінг через стать дитини (2,38%).

Учні десятого класу відзначили найвищі показники гендерного насильства, з яким вони стикалися (Діаграма 46(10кл)). Так: словесні порівняння із зовнішністю, одягом, поведінкою людини іншої статі (18,38%), обмеження участі в будь-якій діяльності через стать (10,36%), знецінення інтересів дитини через те, що хтось вважає, ніби хлопці і дівчата мають різні схильності до певних наук/занять (7,35%), неприємні дотики до тіла людини, які акцентують увагу на її статі (6,25%), підглядання за переодяганням (5,51%), цькування/булінг через стать дитини (3,31%), образи людини через її сексуальну орієнтацію (2,94%), примусове роздягання (2,21%).

Діаграма 46 (10кл). З чим саме із зазначеного ти стикався/лась?

Діаграма 46б (10кл). З чим саме із зазначеного ти стикався/лась?

Учні відзначають, що найчастіше жертвами гендерного насильства є (Діаграма 47 (учні)): інші діти (18,35%), вони самі (10,22%), їх друзі (9,40%).

Діаграма 47 (учні). Відносно кого вчинялися дії, перелічені у пункті?

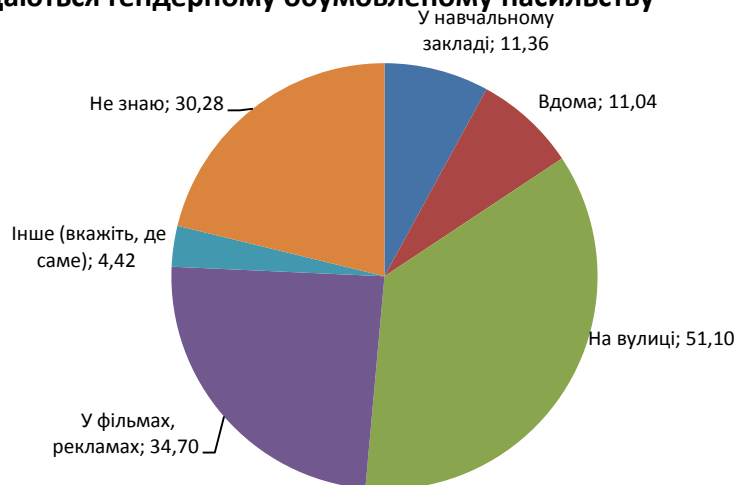

Учні середньої ланки школи частіше зізнаються, що вони самі є жертвами гендерного насильства, молодшої школи – що це їх друзі, а старшокласники – що це інші діти.

Таблиця: Відносно кого вчинялися перелічені дії?

	4 кл	7 кл	10 кл	Дівчата	Хлопці	Усі діти
Відносно мене	8,98	12,12	9,56	11,91	7,58	9,75
Відносно мого друга/подруги	10,86	7,79	9,56	11,37	7,57	9,47
Відносно іншої дитини	13,57	15,37	26,10	18,79	17,84	18,31
Не бачив/не бачила таких дій	69,1	69,7	62,13	65,23	69,26	67,25

Діаграма 48 (вчителі). Де, на вашу думку, діти піддаються гендерному обумовленому насильству

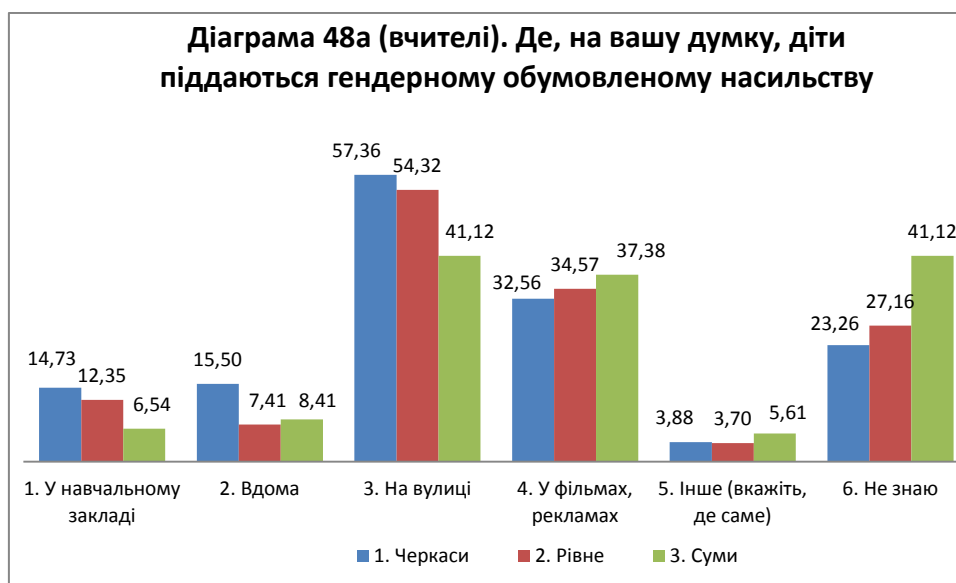

На думку вчителів найчастіше учні піддаються гендерному насильству на вулиці (51,10%) та у фільмах (34,70%). Лише 11% відзначили, що такі

випадки можуть траплятися у школі та вдома (Діаграма 48(вчителі)). При цьому зазначимо, що молодше покоління вчительства значно частіше зазначає, що випадки можуть траплятися у школі (21%).

Таблиця: Де, на вашу думку, діти піддаються гендерному обумовленому насильству?

	У навчальному закладі	Вдома	На вулиці	У фільмах, рекламах	Інше (вказіть, де саме)	Не знаю
20-29 років	21,05	13,16	55,26	31,58	5,26	26,32
30-39 років	7,59	6,33	51,90	29,11	3,80	31,65
40-59 років	10,93	12,57	51,91	40,44	4,92	28,96
60 і старше	11,76	11,76	29,41	5,88	0,00	47,06

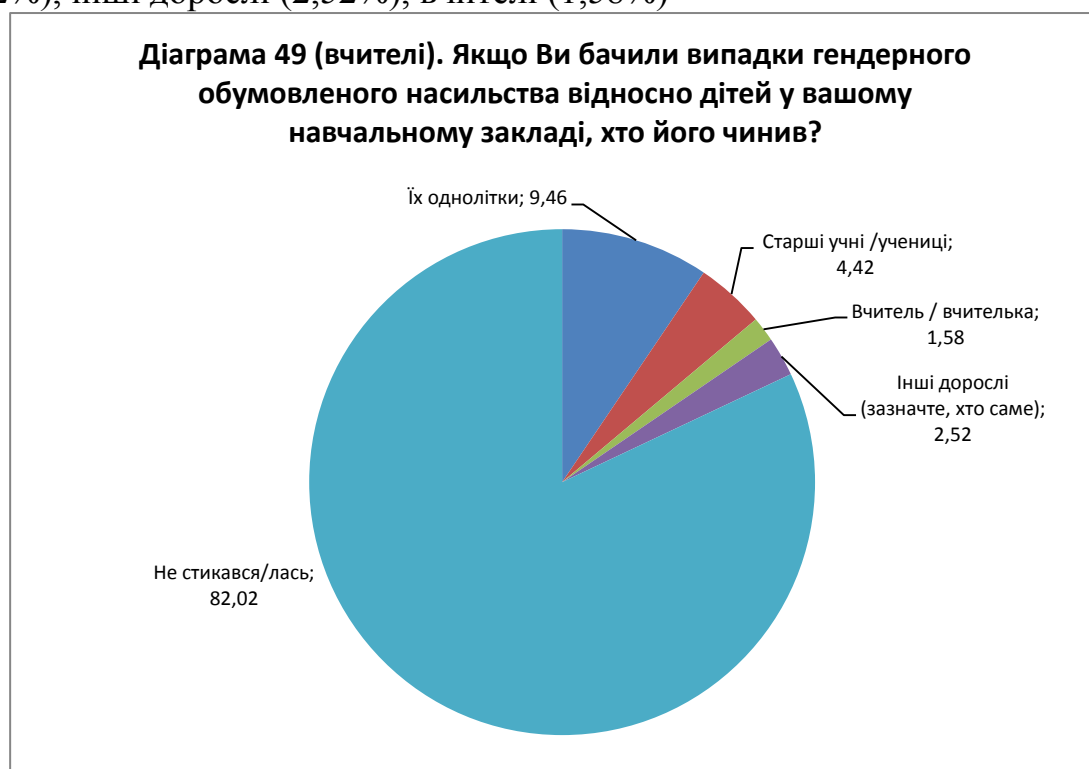
Учні, в свою чергу, більш рівномірно розподілили місця, де можуть вчинятися гендерне насильство. Так, це у фільмах (18,95%), на вулиці (17,48%), в навчальному закладі (12,28%) і вдома лише (2,33%) (Діаграма 48(учні)).

Таблиця: Де саме ти бачив/бачила перелічені дії

	4 кл	7 кл	10 кл	Дівчата	Хлопці	Усі діти
У своєму навчальному закладі	8,77	15,58	12,50	14,04	10,80	12,42
Вдома	3,76	0,65	2,57	1,78	1,49	1,63
На вулиці	14,61	16,88	20,96	18,24	16,24	17,24
У фільмах, рекламі	17,12	13,64	26,10	19,87	17,65	18,76
Інше	7,1	2,81	3,31	2,83	6,04	4,43
Не бачив/не бачила таких дій	54,28	62,12	52,57	54,54	59,15	56,84

Вчителі відзначають, що гендерне насильство у навчальному закладі вчиняють (Діаграма 49(вчителі)) частіше однолітки (9,46%), старші учні (4,42%), інші дорослі (2,52%), вчителі (1,58%)

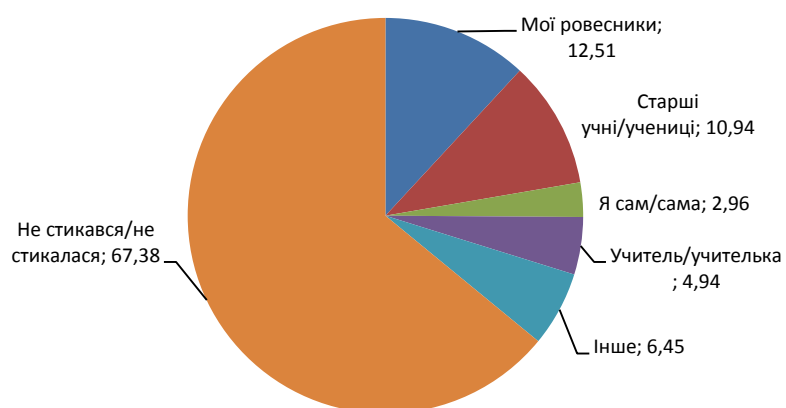

Таблиця: Якщо Ви бачили випадки гендерного обумовленого насильства відносно дітей у вашому навчальному закладі, хто його чинив?

	Їх однолітки	Старші учні /учениці	Вчитель / вчителька	Інші дорослі (зазначте, хто саме)	Не стикався/лась
20-29 років	18,42	0,00	0,00	0,00	81,58
30-39 років	6,33	6,33	0,00	2,53	84,81
40-59 років	8,74	4,92	2,19	3,28	80,87
60 і старше	11,76	0,00	5,88	0,00	82,35

Тоді як учні відзначають (Діаграма 49(учні)), що такі випадки трапляються з боку ровесників (12,51%), старших учнів (10,94%), учителів (4,94%), та вони самі (2,96%).

Діаграма 49 (учні). Якщо ти стикався/стикалася з проявами гендерно обумовленого насильства, то хто саме його чинив?

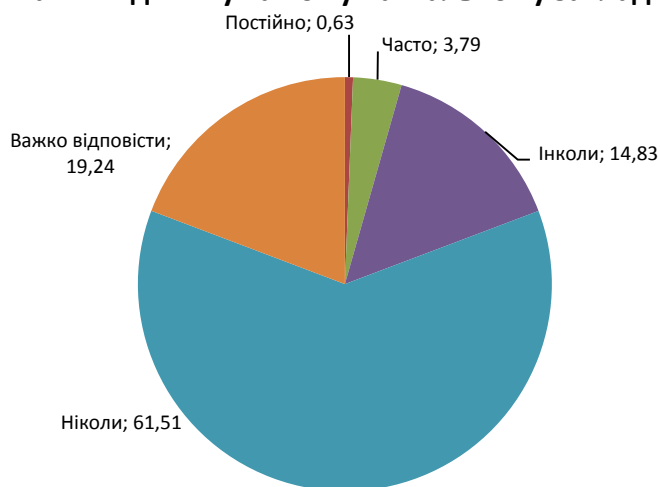

Таблиця: Якщо ти стикався/стикалася з проявами гендерно обумовленого насильства, то хто саме його чинив?

	4 кл	7 кл	10 кл	Дівчата	Хлопці	Усі діти
Мої ровесники	5,22	14,29	18,01	14,96	10,36	12,66
Старші учні/учениці	10,44	9,52	12,87	11,81	9,34	10,58
Я сам/сама	4,59	2,81	1,47	2,01	3,84	2,93
Учитель/учителька	1,67	8,01	5,15	5,45	4,19	4,82
Інше	7,72	6,49	5,15	6,33	5,98	6,15
Не стикався/не стикалася	71,4	66,02	64,71	66,48	69,24	67,86

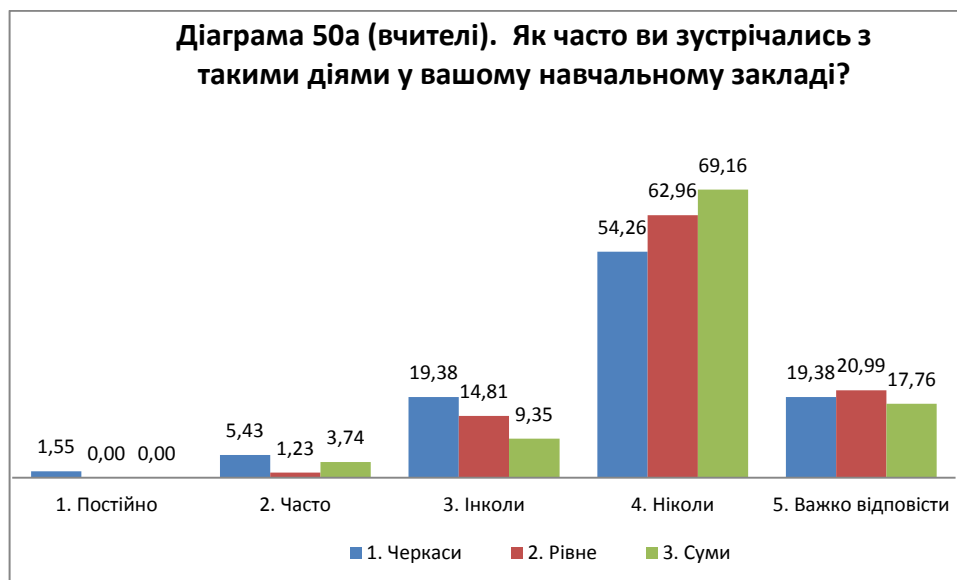
3,79% вчителів часто зустрічалися з випадками гендерного насильства у їх школі; 14,83% - інколи, а 61,51% - ніколи таких випадків не зустрічали (Діаграма 50(вчителі)).

Діаграма 50 (вчителі). Як часто ви зустрічалися з такими діями у вашому навчальному закладі?

Таблиця: Як часто ви зустрічались з такими діями у вашому навчальному закладі?

	Постійно	Часто	Інколи	Ніколи	Важко відповісти
20-29 років	0,00	0,00	15,79	68,42	15,79
30-39 років	0,00	3,80	13,92	58,23	24,05
40-59 років	0,55	4,92	15,85	61,20	17,49
60 і старше	5,88	0,00	5,88	64,71	23,53

3,17% учнів постійно зустрічаються з такими випадками; 2,52% - часто і 18,74% - інколи. Ніколи не зустрічалися з випадками гендерного насильства 50% опитаних учнів (Діаграма 50(учні)).

Таблиця: Як часто ти зустрічаєшся з такими діями у своєму навчальному закладі?

	4 кл	7 кл	10 кл	Дівчата	Хлопці	Усі діти
Постійно	2,71	2,38	4,41	2,30	3,83	3,06
Часто	3,13	2,6	1,84	2,06	2,64	2,35
Інколи	15,45	20,56	20,22	19,18	18,78	18,98
Ніколи	50,73	49,57	52,21	52,23	49,52	50,88
Важко відповісти	27,97	24,89	21,32	24,23	25,23	24,73

Таким чином, отримані результати дозволяють зробити висновки щодо різного рівня обізнаності вчительства та учнівства стосовно гендерно обумовленого насильства та гендерної дискримінації, що можна вважати цілком логічним і зрозумілим. Одночасно отримані результати дають підстави для висновку і щодо абсолютно різного рівня розуміння та визнання цього явища як такого, що має поширеність у шкільному середовищі.

IV. Заходи з протидії гендерного насильства у шкільному середовищі

Аналіз відповідей опитаних учнів на питання анкети «Як, на твою думку, треба поводитись у ситуації скоєння щодо тебе гендерного насильства?» показує досить широкий спектр можливої поведінки. Так, на думку учнів у випадку вчинення відносно них гендерного насильства 26,64% будуть просити допомоги у дорослих та рідних, ще 19,51% - просити допомоги у вчителів, 14,51% - попросять допомоги у правоохоронних органах, 11,96% - помстяться, а 10,01% - промовчатимуть (Діаграма 51(учні)).

При чому учні початкової школи схильні просити допомоги у вчителів, рідних та дорослих, а учні старших класів – помститися.

Таблиця: Як, на твою думку, треба поводитись у ситуації, коли відносно тебе вчинено гендерне насильство?

	4 кл	7 кл	10 кл	Дівчата	Хлопці	Усі
Помститися	8,56	10,17	17,16	7,45	16,00	11,72
Промовчати	10,65	7,14	12,25	9,83	10,05	9,94
Попросити допомоги у вчителя/вчительки	22,13	15,8	20,59	20,29	19,94	20,11
Попросити допомоги у дорослих рідних	24,01	27,49	28,43	32,06	21,42	26,74
Попросити допомоги у правоохоронних органах	13,36	16,45	13,73	14,35	15,01	14,68
Інше	21,29	22,94	7,84	16,02	17,59	16,81

У випадку, якщо учні стануть свідками вчинення гендерного насильства відносно іншої дитини (Діаграма 52(учні)), вони схильні: попросити допомоги у вчителів (28, 25%), втрутитися (21,96%), попросити допомоги у правоохоронних органів (21,61%), попросити допомоги у дорослих рідних (21,36%). Промовчати готові лише 6,24% учнів.

Учні старших класів частіше готові втручатися, тоді як молодші учні – просити допомоги у вчителів.

Таблиця: Як, на твою думку, треба поводитись, якщо ти став/с тала свідком гендерного насильства відносно іншої дитини?

	4 кл	7 кл	10 кл	Дівчата	Хлопці	Усі
Втрутитися	10,86	21,86	33,09	16,30	29,39	22,84
Промовчати	8,77	6,28	3,68	6,22	6,09	6,15
Попросити допомоги у вчителя/вчительки	33,82	28,14	22,79	32,55	25,78	29,17
Попросити допомоги у дорослих рідних	26,51	23,59	13,97	27,49	15,44	21,46
Попросити допомоги у правоохоронних органів	17,54	29,65	17,65	24,64	19,67	22,15
Інше	20,88	18,18	15,44	18,00	17,68	17,84

На запитання до учнів «До кого ти або твої друзі можуть звернутися по допомогу, щоб захиститися від гендерного насильства?» вони зазначають (Діаграма 53): до батьків, дорослих рідних (60,37%), до вчителів (40%), до шкільного психолога та правоохоронних органів (відповідно по 31%), до соціального педагога та директора школи (відповідно по 26%), до шкільної медсестри (11%). Ні до кого не можуть звернутися 5,19% учнів.

Учні старших класів (10кл.) схильні звертатися до батьків, шкільного психолога, соціального педагога та правоохоронних органів. Учні середньої ланки школи (7кл) – до батьків та правоохоронних органів. Молодші школярі (4кл.) до батьків та вчителів.

Наведена нижче таблиця дозволяє простежити і певні гендерні особливості, що лежать в основі таких потенційних звернень по допомогу.

Таблиця: До кого ти або твої друзі можуть звернутися по допомогу, щоб захиститися від гендерного насильства?

	4 кл	7 кл	10 кл	Дівчата	Хлопці	Усі діти
До друзів	22,13	19,09	48,24	14,23	32,68	23,46
До тата, мами, дорослих рідних	46,14	50,54	84,42	45,03	46,67	45,85
До вчителів	33,61	33,19	53,27	47,57	32,25	39,91
До директора школи	21,5	22,56	33,67	27,08	23,64	25,36
До шкільної медсестри	10,86	10,41	12,06	14,70	9,09	11,90
До шкільного психолога	14,61	27,98	52,26	23,79	21,88	22,84
До соціального педагога	15,45	20,17	44,72	29,17	19,28	24,23
До правоохоронних органів	17,33	32,32	42,71	24,60	25,79	25,20
Інше	13,36	17,79	16,59	11,31	17,28	14,30

Як бачимо з таблиці, готовність звернутись до тата, мами, дорослих рідних за допомогою практично не залежить від статі опитаних школярів. При цьому щоб захиститися від гендерного насильства, хлопці майже вдвічі частіше схильні звернутись по допомогу до друзів, а дівчата – до соціального педагога, шкільної медсестри. Зазначимо, що і до вчителів дівчата готові звернутись за допомогою частіше, аніж хлопці.

66,56% опитаних вчителів зізналися, що до них особисто діти не зверталися по допомогу у випадках гендерного обумовленого насильства

(Діаграма 54 (вчителі)). 12% вчителів відповіли, що до них зверталися учні із зазначеного питання. 21,45% - не змогли дати відповідь.

Таблиця: Чи звертаються до Вас особисто діти по допомогу у випадках гендерного обумовленого насильства?

	Так	Ні	Важко сказати
20-29 років	15,79	73,68	10,53
30-39 років	15,19	59,49	25,32
40-59 років	10,38	68,31	21,31
60 і старше	5,88	64,71	29,41

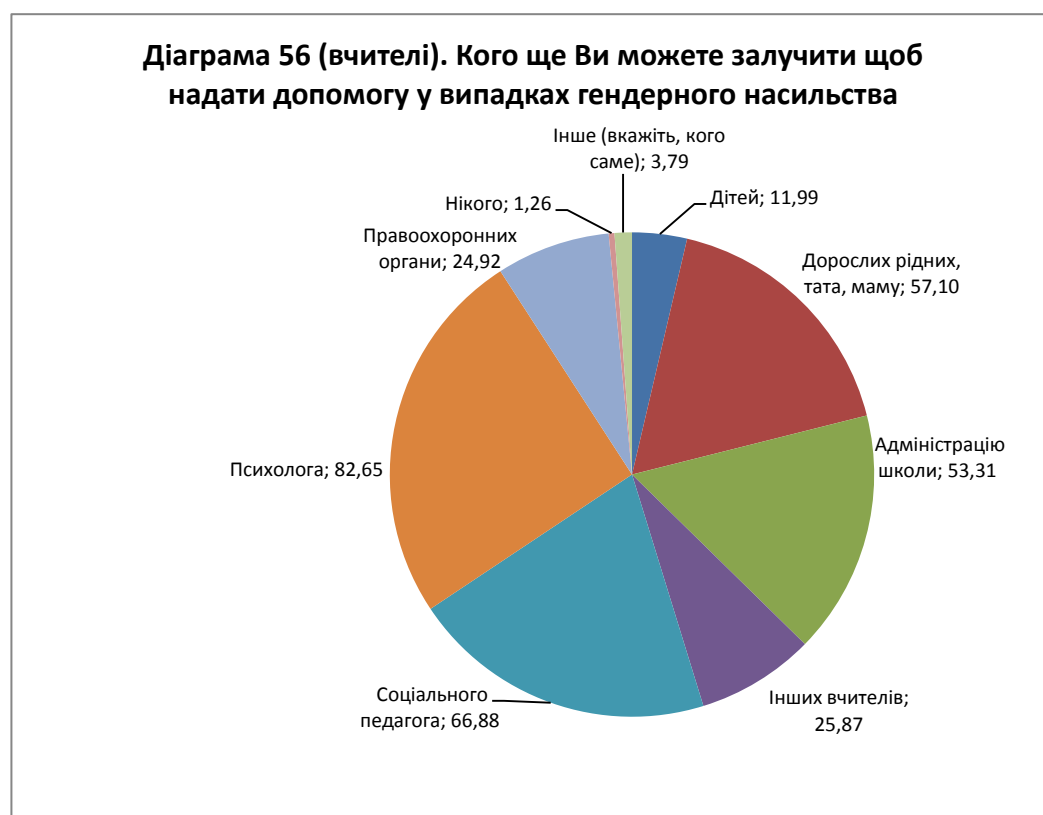
Поряд з цим, 43,85% вчителів стверджують, що вони завжди можуть допомогти у випадках гендерного насильства; 6,31% - заперечили таку можливість, а ще 49,84% - не змогли дати відповідь на питання (Діаграма 55 (вчителі)).

Таблиця: Чи завжди ви можете допомогти у випадках гендерного насильства?

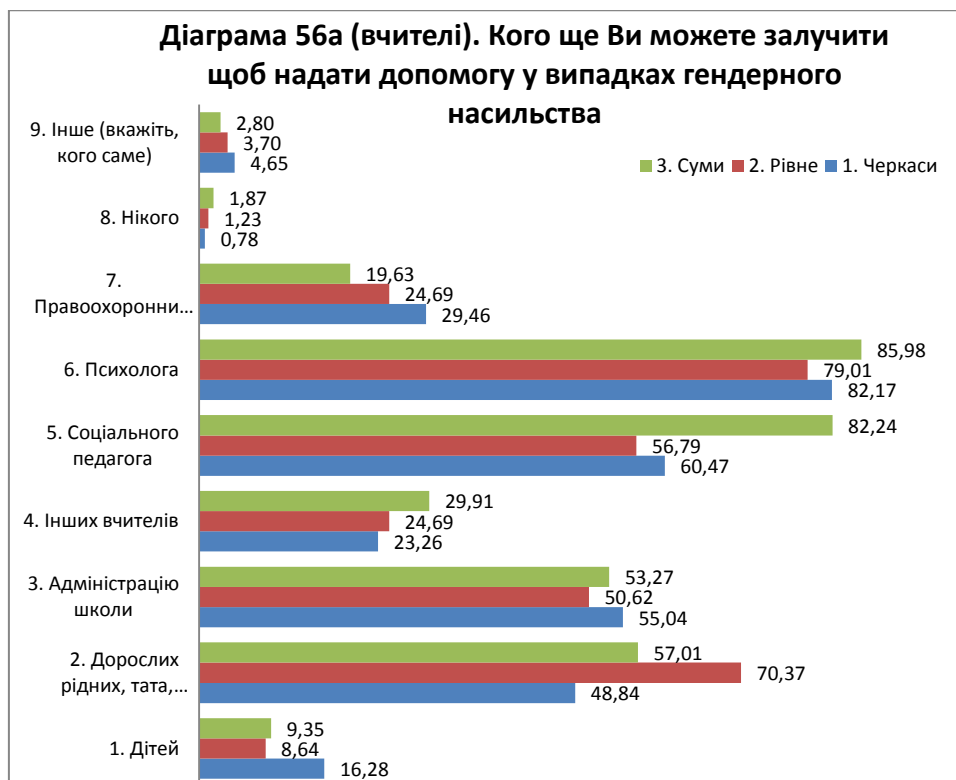
	Так	Ні	Важко сказати
20-29 років	39,47	2,63	57,89
30-39 років	43,04	7,59	49,37
40-59 років	44,81	7,10	48,09
60 і старше	47,06	0,00	52,94

Вчителі відзначають, щоб надати допомогу у випадках гендерного насильства вони можуть залучати (Діаграма 56(вчителі)): психолога (82,65%), соціального педагога (66,88%), батьків (57,10%), адміністрацію школи (53,31%), інших вчителів (25,87%), представників правоохоронних органів (24,92%).

Таблиця: Кого ще Ви можете залучити щоб надати допомогу у випадках гендерного насильства

	20-29 років	30-39 років	40-59 років	60 і старше
Дітей	13,16	8,86	13,11	11,76
Дорослих рідних, тата, маму	63,16	56,96	55,74	58,82
Адміністрацію школи	57,89	56,96	50,82	52,94
Інших вчителів	21,05	26,58	27,32	17,65
Соціального педагога	71,05	65,82	67,76	52,94
Психолога	86,84	75,95	85,79	70,59
Правоохоронних органи	15,79	20,25	28,96	23,53
Нікого	0,00	2,53	1,09	0,00
Інше (вказіть, кого саме)	0,00	2,53	3,83	17,65

37,55% учнів вважають, що дорослі мають більше працювати, щоб запобігти проявам гендерного насильства (Діаграма 57(учні)). Заперечують таку необхідність 18% опитаних учнів, ще 44,37% - не змогли дати відповідь.

При чому учні старших класів частіше говорять про таку необхідність.

Таблиця: Чи вважаєш ти, що дорослі мають більше працювати, щоб запобігти проявам гендерного насильства?

	4 кл	7 кл	10 кл	Дівчата	Хлопці	Усі діти
Так	32,36	30,3	50,00	38,06	34,85	36,46
Ні	18,16	21	15,07	16,48	20,92	18,70
Не знаю	49,48	48,7	34,93	45,46	44,23	44,85

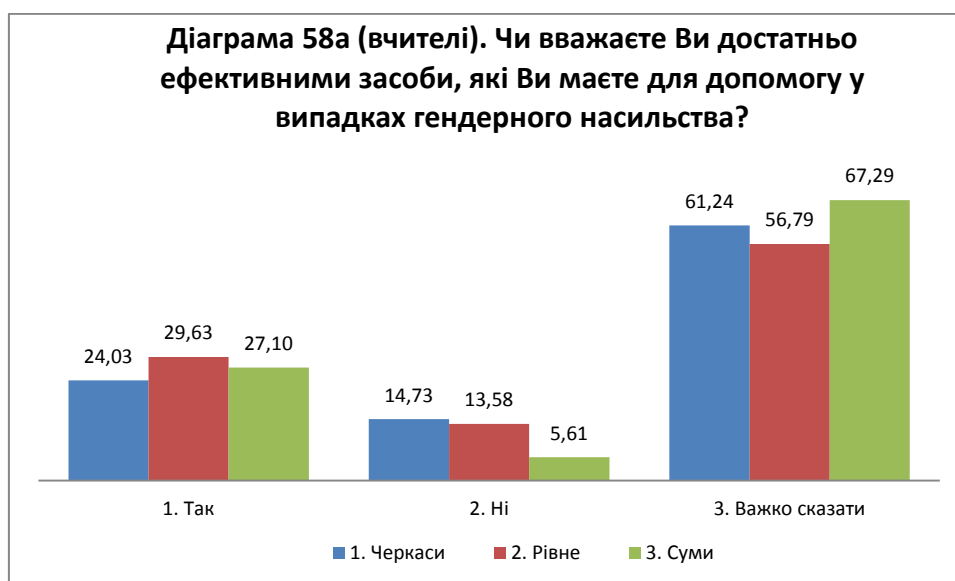
Лише 26,50% опитаних вчителів визнають наявність у них достатньо ефективних засобів для допомоги дітям у випадку гендерного насильства (і

це при тому, що вище 43,85% опитаних вчителів зазначили, що можуть надати допомогу у випадку застосування гендерно обумовленого насильства). Ще 62,15% - не змогли відповісти на запитання. І лише 11,36% вчителів, заперечують тезу про наявність у них ефективного інструменту (Діаграма 58(вчителі)).

Таблиця: Чи вважаєте Ви достатньо ефективними засоби, які Ви маєте для допомоги у випадках гендерного насильства?

	Так	Ні	Важко сказати
20-29 років	18,42	10,53	71,05
30-39 років	40,51	11,39	48,10
40-59 років	23,50	11,48	65,03
60 і старше	11,76	11,76	76,47

22,40% вчителів визнають, що мають потребу в поглибленні навичок попередження гендерного насильства та гендерної дискримінації відносно

дітей у школі. 29,34% - заперечують таку необхідність. Ще 48,26% не змогли відповісти на запитання (Діаграма 59(вчителі)).

Досить показовими можна вважати і результати, наведені у наступній таблиці.

Таблиця: Чи маєте Ви потребу в поглибленні навичок попередження гендерного насильства та гендерної дискримінації відносно дітей у школі?

	Так	Ні	Не відповіли
20-29 років	26,32	34,21	39,47
30-39 років	20,25	30,38	49,37
40-59 років	22,95	26,78	50,27
60 і старше	17,65	41,18	41,18

Якщо врахувати, що представники старшого покоління вчительства вище зазначали нижчий рівень обізнаності з проблематикою гендерного насильства та гендерної дискримінації, а також частіше вказували на відсутність у них необхідних інструментів для протидії, то найнижчі показники потреби у поглибленні навичок можна вважати демонстрацією як педагогічної, так і психологічної неготовності працювати у цьому напрямку.

А найвищий рівень актуальності такої потреби (при загальних невисоких показниках) демонструють молоді вчителі.

ВИСНОВКИ

1. Результати проведеного дослідження дозволяють зробити висновок про поширеність серед школярів досить стереотипних уявлень про гендерну рівність. Такий висновок витікає перш за все з особливостей відповідей респондентів на «загальні» питання - чи відчують нерівність, чи вистачає можливостей, чи мають рівний доступ тощо. Відповіді на такого роду питання показують загалом дві третини і більше тих, хто вважають, що можливості для дівчат та хлопців є рівними. Натомість більш конкретна постановка питань по кожному із означених анкетною блоків показує існування певних обмежень, проблем, нерівності, які опитані не завжди розцінюють як такі, що мають гендерні ознаки.

2. Дослідження показує по більшості питань значно вищі показники визнання рівності та заперечення будь яких провів дискримінації вчителями у порівнянні з учнями. Це може бути свідченням прояву певного роду корпоративної солідарності і навіть кругової поруки в освітянському середовищі.

3. Відповіді учнів та вчителів на питання стосовно наявності рівних можливостей та залучення учнів до участі у самоврядуванні, до чергувань та прибирання у школі не демонструють чіткого і акцентованого переважання можливостей чи обмежень для хлопців чи дівчат. Скоріше можемо говорити про не надто високий рівень актуальності цих питань для більшості учнів, які не відчують видимих порушень чи преференцій.

Варті уваги і досить впевнені та однастайні позиції вчителів, які по всіх без винятку питаннях цього блоку зазначають рівні можливості, рівне представництво та однакове залучення хлопців та дівчат до робіт у школі.

4. В ході аналізу оцінок учнів та вчителів стосовно забезпечення рівності в ході навчального процесу виявлено значний рівень стереотипності оцінках організаційно-методичних питань у частині формування гуртків, рівного ставлення до учнів та допомоги по окремих предметах тощо. При цьому традиційно вчителі наголошують на існуючій рівності, а учні частіше вказують про певні преференції для хлопців та дівчат і різницю у підходах.

Більше того, спираючись на результати опитування учнів можемо зробити висновок щодо поширеності в українських школах практики проведення уроків праці окремо для хлопців та дівчат, а також формування гуртків та спортивних секцій, що саме по собі є відображенням та закріпленням гендерних стереотипів.

5. Отримані результати опитування ілюструють стійку залежність характеру та рівня категоричності оцінок від віку /стажу роботи вчителів: чим старші, досвідченіші вчителі, тим категоричніше вони наголошують на рівності, забезпеченні права вибору, однаковій підтримці хлопців та дівчат у навчанні тощо.

6. Отримані результати опитування, що знайшли свій прояв у показниках згоди опитаних вчителів/вчительок зі стереотипними твердженнями стосовно особливостей поведінки та здібностей (схильності) хлопців та дівчат дозволяють зробити висновок про можливості суттєвого впливу вчительства на формування гендерних стереотипів у школярів.

7. Опитування показало досить високі показники оцінки вчителями власної обізнаності стосовно гендерно- обумовленого насильства та гендерної дискримінації. Зокрема, більше 90% опитаних вчителів в усіх регіонах стверджують, що знають, що таке гендерно обумовлене насильство та гендерна дискримінація. При цьому такі високі оцінки рівня власної обізнаності стосовно цих явищ не підтверджуються такими ж високими показниками визнання значимості проблеми їх поширеності у школі. Так, менше половини опитаних вчителів не вважає цю проблему актуальною.

8. Результати дослідження дозволяють зробити висновок і щодо високого рівня «абстрактності» оцінок вчителями актуальності проблеми насильства. Так, загалом біля 45% опитаних вчителів визнають більший чи менший рівень актуальності проблеми гендерного насильства у їх школі. При цьому проблема не завжди співвідноситься з конкретними дітьми. Такий висновок підкріплюється результатами відповідей вчителів на питання чи піддаються діти, з якими вони працюють, гендерно обумовленому насильству: лише 5,68% опитаних вчителів дали ствердну відповідь і ще 26,5% опитаних вчителів зазначили, що вони не знають, чи піддаються діти такому насильству. Тоді як лише кожен четвертий з опитаних десятикласників зазначає, що не стикались з проявами гендерно обумовленого насильства..

9. Школа виступає важливим, проте не єдиним інструментом інформування дітей з питань гендерно обумовленого насильства та гендерної дискримінації. Оскільки біля 30% опитаних учнів зазначають, що вони дізнались про це саме у школі. При цьому детальний аналіз результатів опитування дозволяє зробити застереження та рекомендувати посилити просвітницьку роботу не лише серед школярів, але й серед вчительства. Перш за все, через існування надто різних уявлень у кожній з груп опитаних стосовно того, що відноситься до такого роду насильства і як цьому можна протистояти. Зокрема, вчителі найчастіше відносять до гендерно обумовленого насильства та дискримінації обмеження участі у будь-якій діяльності через стать (тому що дитина є хлопцем, або через те що вона – дівчина), обмеження прав через стать дитини, а також цькування/булінг через стать дитини та знецінення інтересів дитини через те, що хтось вважає її менш схильною до якихось наук/занять з огляду на її стать. Тоді як опитування школярів показує зовсім інші пріоритети і, можна допустити, дещо інше розуміння учнями гендерно обумовленого насильства.

10. В оцінках не лише особливостей прояву гендерного насильства, але й можливих варіантів поведінки, реакції на нього, можна простежити чіткі залежності як від статі дітей, так і від їх віку. Так, готовність звернутись до тата, мами, дорослих рідних за допомогою практично не залежить від статі опитаних школярів – рідним віддають пріоритет всі групи опитаних. При цьому щоб захиститися від гендерного насильства, хлопці майже вдвічі частіше схильні звернутись по допомогу до друзів, а дівчата – до соціального педагога, шкільної медсестри.

Зазначимо, що і до вчителів дівчата готові звернутись за допомогою частіше, ніж хлопці. Можна допустити, що така ситуація може пояснюватись і значними гендерними диспропорціями серед вчительського корпусу (лише біля 7% якого складають чоловіки). Адже важко обговорювати питання гендерного насильства (реального чи потенційного) з представниками іншої статі.

11. Зазначене вище визнання вчителями власної обізнаності у питаннях гендерно обумовленого насильства та гендерної дискримінації не співвідноситься у більшості опитаних з реальною оцінкою ситуації та можливістю (готовністю) надати допомогу дітям, які від цього потерпають. Так, лише половина (43,85%) вчителів стверджують, що вони завжди можуть допомогти у випадках гендерного насильства; 6,31% - заперечили таку можливість, а ще 49,84% - не змогли дати відповідь на питання. Поряд з цим, лише кожен четвертий з опитаних вчителів визнають наявність у них достатньо ефективних засобів для допомоги дітям у випадку гендерного насильства.

12. Про певного роду упередженість і неготовність визнавати існування проблеми гендерно обумовленого насильства та гендерної дискримінації свідчать і досить низькі показники готовності вчитись, набувати навичок протидії цій проблемі. Адже лише кожен четвертий з опитаних вчителів визнає, що має потребу в поглибленні навичок попередження гендерного насильства та гендерної дискримінації відносно дітей у школі. А кожен третій - заперечує таку необхідність. Ще біля половини опитаних вчителів, які не змогли відповісти на запитання, фактично підтверджують низький рівень визнання ними як реальності проблеми (навіть якщо вона стосується кількох дітей), так і власної відповідальності та здатності надати допомогу.

13. В контексті даного дослідження досить показовими можна вважати виявлені тенденції в оцінках різних вікових груп респондентів. Для учнів – це зростання рівня поінформованості і одночасно – відсотків тих, хто відчув на собі ті чи інші прояви нерівності та дискримінації. Серед вчителів – маємо більший рівень відкритості серед молоді, до яких діти частіше готові звернутись за допомогою. Водночас, якщо врахувати, що представники старшого покоління вчительства зазначають нижчий рівень обізнаності з проблематикою гендерного насильства та гендерної дискримінації, а також частіше вказують на відсутність у них необхідних інструментів для протидії,

то найнижчі показники потреби цієї групи у поглибленні навичок протидії можна вважати демонстрацією як педагогічної, так і психологічної неготовності працювати у цьому напрямку.

Таким чином, отримані результати дозволяють зробити висновки щодо різного рівня обізнаності вчительства та учнівства стосовно гендерно обумовленого насильства та гендерної дискримінації, що можна вважати цілком логічним і зрозумілим. Одночасно отримані результати дають підстави для висновку і щодо абсолютно різного рівня розуміння та визнання цього явища як такого, що має поширеність у шкільному середовищі.

Знайшла підтвердження одна з робочих гіпотез даного дослідження щодо того, що в основі проявів дискримінації та насильства лежать стереотипні уявлення щодо особливостей поведінки, мотивації та очікувань стосовно хлопців та дівчат. При цьому значна частина таких стереотипів свідомо чи несвідомо функціонує і поширюється не лише в учнівському, але й у вчительському середовищі, впливаючи, таким чином, і на формування відповідних уявлень у школярів. У свою чергу, наявність суттєвих розходжень у позиціях опитаних вчителів та учнів, у тому числі й стосовно існування та поширеності стереотипів, не сприяють забезпеченню рівних можливостей для дівчат та хлопців і здатні впливати на їх подальше навчання та самореалізацію у майбутньому.

ДОДАТКИ

1. ВІДПОВІДІ ВЧИТЕЛІВ:

30. «Хлопці більш схильні до точних наук, ніж дівчата»	Цілком згоден/згодна	Частково згоден/згодна	Повністю не згоден/згодна
1. Чернігів	12,40	39,53	48,06
2. Рівне	8,64	58,02	33,33
3. Суми	14,95	50,47	34,58

31. «Дівчата більш схильні до гуманітарних наук, ніж хлопці»	Цілком згоден/згодна	Частково згоден/згодна	Повністю не згоден/згодна
1. Чернігів	16,28	39,53	44,19
2. Рівне	12,35	54,32	33,33
3. Суми	19,63	46,73	33,64

32. «Дівчата більш старанні в навчанні, ніж хлопці»	Цілком згоден/згодна	Частково згоден/згодна	Повністю не згоден/згодна
1. Чернігів	21,71	46,51	31,78
2. Рівне	12,35	53,09	34,57
3. Суми	26,17	40,19	33,64

33. «Погану поведінку хлопців можна зрозуміти, бо вони хлопці»	Цілком згоден/згодна	Частково згоден/згодна	Повністю не згоден/згодна
1. Чернігів	10,85	25,58	63,57
2. Рівне	8,64	40,74	50,62
3. Суми	2,80	29,91	67,29

34. «На уроках праці дівчатам – куховарити; хлопцям – забивати цвяхи»	Цілком згоден/згодна	Частково згоден/згодна	Повністю не згоден/згодна
1. Чернігів	27,13	36,43	36,43
2. Рівне	23,46	56,79	19,75
3. Суми	26,17	40,19	33,64

35. «Під час навчання з хлопцями потрібно бути більш строгими, ніж з дівчатами»	Цілком згоден/згодна	Частково згоден/згодна	Повністю не згоден/згодна
1. Чернігів	8,53	28,68	62,79
2. Рівне	13,58	34,57	51,85
3. Суми	0,93	31,78	67,29

36. «Хлопців слід виховувати «справжніми чоловіками», яким не можна плакати»	Цілком згоден/згодна	Частково згоден/згодна	Повністю не згоден/згодна
1. Чернігів	25,58	47,29	27,13
2. Рівне	28,40	45,68	25,93
3. Суми	23,36	42,99	33,64

37. «Дівчат слід виховувати «справжніми»	Цілком згоден/згодна	Частково згоден/згодна	Повністю не згоден/згодна
---	----------------------	------------------------	---------------------------

панянками» - скромними та охайними»	згоден/згодна	згоден/згодна	згоден/згодна
1. Чернігів	31,78	41,86	26,36
2. Рівне	38,27	39,51	22,22
3. Суми	28,04	48,60	23,36

38. «Дівчата більш схильні до психологічного насильства (наприклад, пліткарства)»	Цілком згоден/згодна	Частково згоден/згодна	Повністю не згоден/згодна
1. Чернігів	17,05	55,04	27,91
2. Рівне	24,69	54,32	20,99
3. Суми	13,08	57,94	28,97

39. «Хлопці більш схильні до фізичного насильства (наприклад, бійок)»	Цілком згоден/згодна	Частково згоден/згодна	Повністю не згоден/згодна
1. Чернігів	21,71	60,47	17,83
2. Рівне	27,16	55,56	17,28
3. Суми	13,08	67,29	19,63

40. «Дівчати більш відповідальні»	Цілком згоден/згодна	Частково згоден/згодна	Повністю не згоден/згодна
1. Чернігів	19,38	45,74	34,88
2. Рівне	12,35	59,26	28,40
3. Суми	14,95	48,60	36,45

30. «Хлопці більш схильні до точних наук, ніж дівчата»	Цілком згоден/згодна	Частково згоден/згодна	Повністю не згоден/згодна
1. Чоловік	16,67	50,00	33,33
2. Жінка	11,85	47,74	40,42

31. «Дівчата більш схильні до гуманітарних наук, ніж хлопці»			
1. Чоловік	13,33	56,67	30,00
2. Жінка	16,72	44,60	38,68

32. «Дівчата більш старанні в навчанні, ніж хлопці»	Цілком згоден/згодна	Частково згоден/згодна	Повністю не згоден/згодна
1. Чоловік	30,00	40,00	30,00
2. Жінка	19,86	46,69	33,45

33. «Погану поведінку хлопців можна зрозуміти, бо вони хлопці»	Цілком згоден/згодна	Частково згоден/згодна	Повністю не згоден/згодна
1. Чоловік	16,67	30,00	53,33
2. Жінка	6,62	31,01	62,37

34. «На уроках праці дівчатам – куховарити; хлопцям – забивати цвяхи»	Цілком згоден/згодна	Частково згоден/згодна	Повністю не згоден/згодна
1. Чоловік	33,33	33,33	33,33
2. Жінка	25,09	43,90	31,01

35. «Під час навчання з хлопцями потрібно бути більш строгими, ніж з дівчатами»	Цілком згоден/згодна	Частково згоден/згодна	Повністю не згоден/згодна
1. Чоловік	16,67	43,33	40,00
2. Жінка	6,27	29,97	63,76

36. «Хлопців слід виховувати «справжніми чоловіками», яким не можна плакати»	Цілком згоден/згодна	Частково згоден/згодна	Повністю не згоден/згодна
1. Чоловік	40,00	46,67	13,33
2. Жінка	24,04	45,30	30,66

37. «Дівчат слід виховувати «справжніми панянками» - скромними та охайними»	Цілком згоден/згодна	Частково згоден/згодна	Повністю не згоден/згодна
1. Чоловік	33,33	46,67	20,00
2. Жінка	32,06	43,21	24,74

38. «Дівчата більш схильні до психологічного насильства (наприклад, пліткарства)»	Цілком згоден/згодна	Частково згоден/згодна	Повністю не згоден/згодна
1. Чоловік	13,33	63,33	23,33
2. Жінка	18,12	55,05	26,83

39. «Хлопці більш схильні до фізичного насильства (наприклад, бійок)»	Цілком згоден/згодна	Частково згоден/згодна	Повністю не згоден/згодна
1. Чоловік	26,67	63,33	10,00
2. Жінка	19,51	61,32	19,16

40. «Дівчати більш відповідальні»	Цілком згоден/згодна	Частково згоден/згодна	Повністю не згоден/згодна
1. Чоловік	26,67	50,00	23,33
2. Жінка	14,98	50,17	34,84

Цей звіт здійснено за фінансової підтримки Уряду Швеції.
Відповідальність за зміст лежить виключно на авторах.
Уряд Швеції може не поділяти думки, висловлені в звіті.

